

MITROPOLIA BANATULUI

**REVISTA OFICIALĂ A ARHIEPISCOPIEI
TIMIȘOAREI ȘI CARANSEBEȘULUI
ȘI A EPISCOPIEI ARADULUI**

C U P R I N S U L

Episcop vicar dr. TIMOTEI LUGOJANUL : Pastorația — compo-	
nentă esențială a activității preoțești. — — — — —	405

STUDII

Pr. prof. DUMITRU FECIORU : Vechi document de gândire și	
trăire creștină : apologia lui Aristide din sec. II. — — —	412
M. B. RUSCANU : Eshatologia creștină și hiliașmul. — — —	436
HORIA MEDELEANU : Catedrala Aradului în veacul al XVIII-lea.	447

AMVONUL PREOȚILOR

FERICITUL AUGUSTIN : Laudă adusă păcii. — — — — —	460
Pr. GABRIEL CERNĂUȚEANU : Hristos și ascultarea. — — —	466
Pr. GHEORGHE SUTAC : Bunurile materiale. — — — — —	467
Pr. prof. SORIN COSMA : Cuvînt de învățătură despre Sfînta	
Taină a Pocăinței. — — — — —	471

PROBLEME PASTORALE ȘI LITURGICE

Prot. dr. MARCU BĂNESCU : Problema anacronismelor în limba-	
jul bisericesc. — — — — —	475

ANIVERSĂRI

* * * Un August incandescent. — — — — —	485
---	-----

URME DIN TRECUT

Prot. dr. GHEORGHE LIȚIU : Mănăstirea „Sfîntul Simion Stîlp-	
nicul" din Arad—Ga. — — — — —	488

COMEMORĂRI

NICOLAE CORNEAN : Episcopul Nicolae Popea luptător pentru	
limbă și cultură românească. — — — — —	494

TREpte ALE DEZVOLTĂRII PATRIEI

Mașină de prelucrat prin electroeroziune. Nouă capacitate de producție la Arad. Benzi din nichel pur. Original material de construcție. Strunguri de mare precizie. Tehnologie modernă. Utilaje noi realizate în avans. Sporirea producției de cărbune. Sursă

0.51

MITROPOLIA BANATULUI

Această carte este donată

de: _____

din: _____, la _____

7-8

ANUL XXXIII 1983

iulie—august

EDITURA MITROPOLIEI BANATULUI

COMITETUL DE REDACȚIE :

- Președinți :** I. P. S. NICOLAE, Mitropolitul Banatului.
P. S. VISARION, Episcopul Aradului.
- Vicepreședinți :** P. S. Episcop-vicar TIMOTEI LUGOJANUL.
P. S. Arhiereu-vicar GHERASIM HUNEDOREANUL.
- Membri :** Preot ILIE MAIER vicar administrativ la Arhiepiscopia Timișoarei și Caransebeșului.
Preot FLOR TEODORESCU, vicar administrativ la Episcopia Aradului.
Preot PETRU DOROBANȚU, consilier la Arhiepiscopia Timișoarei și Caransebeșului.
Preot SORIN COSMA, profesor la Seminarul teologic din Caransebeș.
Redactor responsabil : Arhid. dr. SILVIU ANUICHÎ

Redacția și Administrația : Arhiepiscopia ortodoxă română, 1900 Timișoara I, bd. Victoriei nr. 7. Cont virament BNRSR, filiala Timișoara, nr. 45.10.8.192.

PASTORAȚIA — COMPONENTĂ ESENȚIALĂ A ACTIVITĂȚII PREOTEȘTI

Termenii ce se îmbie spre reflectare implică o angajare a răspunderii celor ce slujesc lui Dumnezeu cu conștiința că nu-și pot lăsa semenii în afara preocupării lor. O privire atentă asupra conținutului termenilor lasă să se întrevadă că ei dau un tot pe care verificarea practică o pune în valoare. Așa cum se și face simțit, pastorală presupune un dinamism lăuntric, propriu ei, pe care-l vădește potrivit trebuințelor bisericești. Este evocată în cuget forța, mișcarea, acțiunea, care se concretizează în realizări dintre cele mai mărețe. Pastorală apoi poartă gândul la călăuzire a vieții spirituale.

Evoluția respectivei ramuri atît de însemnate a trăirii creștine, denotă că în cursul vremii ea a fost acel caduceu minunat ce a îngăduit Bisericii să țină pas cu lumea, să răspundă nevoilor sufletești ale credincioșilor, strîngîndu-i în unitatea Mîntuitorului și ferindu-i de orice alunecare de la dreptarul de învățătură și viață primit și mărturisit. Istoria Bisericii ilustrează pe deplin faptul menționat. Nici o epocă n-a rămas fără consemnarea importanței acestei sfinte misiuni.

Mîntuitorul însuși a lăsat caracteristicile esențiale ale Păstorului celui bun consemnate de evanghelistul iubirii (Ioan cap. 10) ; Sf. Ap. Pavel le-a aprofundat mai ales în epistolele numite pastorale ; urmașii direcți ai apostolilor au arătat preocupări în continuare, între scrierile lor numărîndu-se așa-numita carte „Păstorul lui Herma“. Sfinții Părinți apoi, între care Ioan Gură de Aur și Grigorie Teologul, cu osebire în tratatele consacrate misiuni preoțești, s-au oprit asupra laturii pastorale, nelipsind nici lucrări speciale ca de exemplu „Cartea de conducere pastorală“ a lui Grigorie cel Mare. Bogăția literaturii în această direcție denotă exigențele sesizate, în consecință și soluțiile potrivite, cu alte cuvinte însuși dinamismul pastoralăi.

Dacă în epoca postpatristică teologia a rezervat un loc aparte pastoraliei, în Biserica Ortodoxă Română aceasta a fost ilustrată de nume de ostenitori și titluri de lucrări de certă valoare și nu mai puțin prin aplicarea legată de viața creștină. În acest context pot fi amintite cursurile de îndrumare misionară și pastorală a preoților, ajunse în 1983 la seria 69, apoi conferințele clerului pe teme în bună parte cu implicații pastorale, consfăturile sau întrunirile preoțești la diferite nivele, prilejuri de schimburi de experiență cu pondere în pastorație, ca dealtfel întreaga activitate pusă de obicei sub denumirea de apostolat social. De menționat că pastoralele ierarhilor români la marile praznice ale Ortodoxiei, îmbrățișează odată cu sufletul credincioșilor, gama unor largi tematici de conținut pastoral, făcând accesibile valorile creștine înțelegerii oricui. Ele reprezintă grija pastorală a însuși Sfântului Sinod, transpunerea acestuia în povățuirile permanente date cu părintească dragoste. Publicațiile noastre bisericești între care revista „Mitropolia Banatului” au acordat atenție aparte problemelor pastorale, atât celor proprii cât și celor aparținătoare altor Biserici sau confesiuni creștine. Au putut fi cunoscute astfel preocupări în legătură cu misiunea, apostolatul sau evanghelizarea așa cum rezultă din lucrările teologice sau discuțiile ecumenice. Preocupările din cadrul chiar al unor organe specializate în această direcție indică dinamismul în cauză. Fiecare obște își are însă propriul dinamism, pentru care lucru e și oportun a stărui asupra a ceea ce e mai la îndemână.

Cele câteva referințe de mai sus sînt suficiente pentru a contura domeniul larg pe care-l poate îmbrățișa această parte a teologiei practice, căci nu există problemă pusă de viață în care să nu poată interveni. Și chiar dacă ar rămîne aspecte asupra cărora morala de pildă nu s-a pronunțat definitiv, pastorală poate găsi o rezolvare ce nu ar prejudicia cursul lucrurilor, dimpotrivă. Desigur că direcțiile ce le stabilește, rezultate dintr-o experiență milenară, se cer întocmai respectate, dar aceasta nu anihilează posibilitatea celor chemați la slujirea ei să adopte procedura cea mai potrivită după însăși priceperea lor. O greșeală de aplicare însă, cauzată cel mai adesea de neobservarea suficientă a principiilor pastorale, a persoanelor și situațiilor, poate avea repercursiuni nedorite. Oscilările unor credincioși în pragul altor Biserici sau confesiuni, denotă

mai degrabă o lacună pastorală, decît de învățătură și trăire. Ur-marea unei metode pastorale, nu s-ar zice învechite, ci insuficient acomodată cerințelor mereu crescînde ale vieții spirituale nu este de natură să constituie temeiul reușitei scontate ; dar nici hazardarea improprierii unei metode inedite, dar care a omis calcularea folosului real. Așadar este necesară păstrarea unui echilibru, posibil prin cercetarea atentă a mediului desfășurării activității pastorale, a structurii sufletești a celor ce-l formează și a felului lor de viață, de asemenea prin studierea altor date pe care le pot furniza eventuale lucrări de specialitate, istorie, geografie, sociologice, etnografie etc., acestea la rîndul lor corelate cu experiența îndrumătorilor duhovnicești. Investigațiile însă se recomandă a avea în vedere pe lîngă totalitatea credincioșilor, personalitatea fiecăruia dintre ei. Munca depusă cu stăruință de la un credincios la altul devine cu adevărat edificatoare pe tărîmul Bisericii. Cu alte cuvinte pastorația colectivă e bine să se împletească firesc cu cea individuală, primind reciproc un plus de imbold și intensitate. Spre pilduire se poate face referire la organizarea parohială. Fără a lua grupuri compacte de credincioși, ce ar putea prezenta uneori tendințe de individualizare sau izolare de rest după preferințe, profesii, vîrstă și alte criterii, pastorația obișnuită privește pe toți laolaltă, apelînd la concursul celor mai apropiați, adică membrii organelor parohiale, ea individualizînd apoi potrivit cunoașterii temeinice a fiecărui enoriaș în parte. Or, a merge direct la inima cuiva reprezintă o garanție de reușită misionară, superioară celei orientate de o clasificare pe categorii, după norma comuniunii de vederi, interese și țeluri. Și mai mult încă, în cadrul fiecărei categorii se pot indentifica altele, subiacente, pe considerente de caracter, în-sușiri, etc. Conștiinciozitatea ducerii la îndeplinire a îndatoririlor pastorale ar tenta se pare la încercarea unor diferențieri, dar acestea toate se tolesc în calitatea comună de membru al Bisericii, potrivit preceptelor Apostolului Neamurilor „căci toți sînteți fii ai lui Dumnezeu, prin credința în Hristos Iisus . . . Nu mai este iudeu, nici elin ; nu mai este nici rob, nici liber ; nu mai este parte bărbătească și parte femească, pentru că voi toți una sînteți întru Hristos Iisus“ (Galateni 3, 26—28). Accentul e pus aici pe unitatea tuturor prin modul în care fiecare se străduiește să se încorporeze armonic în edificiul Bisericii ca Trup al Mîntuitorului, fără a nesocoti alcătuirea

ființei proprii așa cum ar învăța și următorul text al aceluiași Sfânt Apostol : „Precum într-un singur trup avem multe mădulare și mădularele nu au toate aceeași lucrare, așa și noi, cei mulți, un trup sîntem în Hristos și fiecare sîntem mădulare unii altora ; dar avem felurite daruri, după harul ce ni s-a dat . . .” (Romani 12, 4—6). Numai împreună cu ceilalți și în colectivitate, însul își îndeplinește rostul iar aceasta se întărește întocmai prin suma eforturilor fiecăruia în parte. De aci imaginea atît de sugestivă a păstorului care veghiază asupra întregii turme și în același timp găsește disponibilitatea de a se ocupa de o singură oaie care se va fi rătăcit (Luca 15, 3—6 și Ioan 10). Acest raport subtil dintre una și toate aplicat la ființa cuvîntătoare a credinciosului ilustrează tocmai dinamismul, puterea, perspicacitatea, priceperea păstorului duhovnicesc, de a găsi mijloacele de încadrare în comuniunea cu semenii, care la rîndu-i își resfrînge darurile binefăcătoare asupra fiecăruia prin prezența Domnului însuși în mijlocul ei (Matei 18, 20). Nu e de trebuință să ne oprim asupra argumentării raportului dintre universal și particular sau altele de acest fel, ci doar asupra menționării faptului că o atare relație presupune un schimb continuu de valori, o circulație de forțe, ce explică dinamismul existent. Oricum pentru claritate nu sînt de prisos și alte referințe. Marile transformări din lume, ritmul accelerat al vieții, relațiile dintre inși, care la rîndul lor asimilează diferit bogăția informațiilor stadiului de progres al omenirii, solicită și conștiinței soluții legate de o sănătoasă trăire religioasă, încadrată adică perfect într-un ansamblu atît de complex. Pastorală este chemată să mijlocească găsirea acestor soluții, făcînd accesibil credinciosului de azi conținutul unui lăsamînt cîstit de înaintași. Ea nu poate rămîne în afara dinamismului lumii fără primejdia de a nu mai putea găsi soluții, întrucît acestea trebuie să privească realitatea trăită cu fiecare clipă. Așadar numai descătușînd propriul dinamism, pastorația poate să se manifeste cu toată eficacitatea și implicit să-și dovedească utilitatea. Aceasta presupune bineînțelese o muncă serioasă de cugetare și experimentare, soluțiile superficiale descoperindu-se constant ca ineficiente, mai mult încă și dăunătoare. Dinamismul la care se face apel așadar nu însemnează introducere de inovații cu succes efemer sau aparent. De exemplu în privința cultului divin, etalarea unor forme de exprimare artistică sau care stîrnesc curiozitatea peste mi-

sură a aceea ce este convenabil cultivării adevăratei pietăți aduce doar acest beneficiu de suprafață, fără pătrunderea în adâncul sufletului, ca să constituie fermentul unei creșteri duhovnicești. Chiar antrenarea, poate entuziasă, a credincioșilor într-o atare manifestare, e doar de moment, neconstituind angajarea permanentă în plinirea lucrării pentru care respectivul act cultic e o reprezentare mai mult sau mai puțin elocventă. Pastorația în acest sens își poate arăta puterea, explorând fondul bogat al formulelor tradiționale cu rezultate mult mai satisfăcătoare chiar pentru un credincios neprevenit. Și aceasta prin contactele obișnuite, pe lângă cuvântul de învățătură programat, adresat de preot credincioșilor la vremea statornicită.

Astfel ar aduce o adevărată zidire sufletească tălmăcirea unor acte simbolice ale ritualului ortodox, în locul introducerii unor practici necunoscute tipicului bisericesc. Icoana noastră, împletire de har, credință și pildă creștină, nu contenește a sătura privirea mereu iscoditoare de noi sensuri atât pentru închinători, cât și pentru cel ce nu cunoaște temeiurile învățăturii ortodoxe. În fața unor cîntări pretins religioase, ce își caută o legalitate de circulație în Biserică, se descoperă tot mai mult frumusețea nepieritoare a vechilor imnuri creștine. Contantă în Biserică și în cugetul creștinului practicant, înveșmîntarea sacră găsește un plus de credit, față de simplitatea cel mai adesea numai afișată; icoana străveche reprezintă mai mult decît reproducerea fotografică după realitatea văzută; psalmodierea imnurilor încîntă deosebit în comparație cu ritmurile unor genuri îndrăgite; arhitectura tradițională impune negrșit în raport cu stilurile combinate ce caută stăruitor adeziunea pentru noile locașuri de închinăciune.

În general nu s-a privit ca o dovadă de dinamism vreo reformă în rînduielile odată statornicite, ca exploatarea eventualelor avantaje ale unui program cultic caracterizat printr-o suită de cîntări, poezii, lecturi și cuvîntări în locul săvîrșirii slujbelor cu adevărat divine; nici rostirea de judecăți personale peste învățătura Sfinților Părinți; mai puțin modificarea regulilor de viață creștină sau a canoanelor prin eludarea sinodaliității Bisericii. S-au avut în vedere cele trei laturi de seamă ale misiunii Bisericii, privind propovăduirea învățăturii, cultul și organizarea, întrucît pastorația deși oarecum legată mai mult de cea din urmă nu poate neglija pe ce-

lelalte. Căci și prin modul de a predica sau a sluji, ca și pînă cel de a chivernisi toate ale Bisericii, trebuie păstrată aceeași grija permanentă de a cîștiga sufletele și nu a le înstrăina.

Așa cum se poate observa, o sîngăcie în oferirea temeiului credinței, o nebăgare în seamă a prevederilor atît de cinstite, reprezintă în același timp și greșeli pastorale, nu arareori urmate de păgubire sufletească ireparabilă. Or, Mîntuitorul avertizează limpede: „Iar cine va sminti pe unul dintr-aceștia mai mici, care cred în Mine, mai bine i-ar fi lui să i se atîrne de gît o piatră de moară și să fie afundat în adîncul mării“ (Matei 18, 6).

În concluzie s-ar putea spune că dinamismul pastoral nu se revelează printr-o acomodare fără discernămint la circumstanțele mereu noi din viața Bisericii și a membrilor ei, ci prin studierea și experimentarea înțeleaptă a metodelor care asigură ceea ce în limbajul slujbelor se menționează prin cuvintele: „întru toate bună sporire“. Tentativele de inovații sau de infiltrare a unor evenimente neobișnuite ar putea satisface pe cîțiva credincioși, dar spre nemulțumirea multora, după cum și închistarea într-un oarecare rigorism a unora ar constitui un motiv de îndepărtare pentru alții indiferent de numărul lor. De adaus că uneori chiar termenii au nevoie, de explicație, întrucît de pildă, într-o parohie sau zonă, „inovație“ ar putea apare pentru cei mai mulți chiar încercarea precotului de a dezrădăcina unele practici depășite, prin introducerea celor prevăzute de tipic. Reușita însă și aci stă în puterea de convingere și de exemplu a celui căruia îi este încredințată misiunea pastorală. Chiar cei mai experimentați în acest sens însă, n-ar putea recomanda decît alternative, neexistînd un șablon de procedură. Călăuză sigură însă poate fi sfatul și exemplul Sf. Ap. Pavel din Epistola întâia către corinteni (6, 12 și 9, 22), anume: „Toate îmi sînt îngăduite, dar nu toate îmi sînt de folos...“ și de asemenea „... tuturor toate m-am făcut ca, în orice chip să mîntuiesc pe unii“. Doar ceea ce îndeobște se numește „simțul“ sau „tactul pastoral“ poate să cîntărească lucrurile avînd la îndemînă nenumărate unități de măsură pentru ca însăși aprecierea personală a cuiva să nu fie pusă în cumpănă. Biserica, așa cum s-a putut desprinde deja din cele înșiruite, a dispus dintru început de mijloacele trebuincioase și totodată lesnicioase în acest scop. Ea a știut să pună în cîntarul stărilor și conștiințelor membrilor ei fie activă,

fie economia, adică respectarea rînduielilor tocmită făcînd uz și de pogorămînte, dispense sau alte binecuvîntări aducătoare de mîngîiere și folos. Și acestea toate cu ajutorul a ceea ce s-a definit încă de cei din vechime ca dreaptă socotință. Prin aceasta se rămîne mereu în duhul Bisericii. Iar duhul înseamnă viață, putere și lucrare. Acestea se cer ; dar dacă nu izvorăsc din însuși duhul Mîntuitorului, roadele lor nu pot fi impropiate de Biserică. A rămîne în Biserică, a trăi viața ei în toată plinătatea, înseamnă că și în fiecare mădular pulsează același duh ca în tot trupul ei, rodind astfel puterea lucrării mîntuitoare.

Dinamismul lăuntric al Bisericii se exteriorizează prin tot ceea ce lucrează în afară, în lume pentru mai binele și pacea ei, ca și fericirea oamenilor. Într-un mod aparte faptul se oglindește în Bisericile naționale ortodoxe. Spre pildă, Biserica noastră românească, din primele veacuri creștine și-a împletit viața cu a strămoșilor. Istoria ei se leagă strîns de istoria poporului român, ierarhii, preoții și credincioșii ei fiind fiii devotați ai neamului. Independența și propășirea țării s-a revărsat binefăcător asupra Bisericii luînd ca pildă dobîndirea autocefaliei și noua ei organizare. Acestea ca și contribuția ei la viața obștească, în plus spiritul ecumenismului practic, oglindesc nu închistare, ci deschidere spre valorile nepieritoare pe care din vremuri le-a cultivat. Dinamismul pastoral este indisolubil legat de acest dinamism al Bisericii, realitate de care trebuie să se țină seamă în canalizarea lui prin albia tradițională, asemenea apelor ce curg năvalnic spre viața veșnică (Ioan 4, 14).

Episcop vicar dr. Timotei Lugojanul

VECHI DOCUMENT DE GÎNDIRE ȘI TRĂIRE CREȘTINĂ : APOLOGIA LUI ARISTIDE DIN SEC. II

de : pr. prof. D. FECIORU

Pînă în a doua jumătate a secolului al XIX-lea se știa despre Aristide, filozof din Atena și despre Apologia sa atît cît ne lăsaseră în scurtele lor notițe istoricul Eusebiu al Cezareii (+339) și fericitul Ieronim (+419/420). Eusebiu al Cezareii face mențiune de două ori de Aristide : odată în *Istoria Bisericească* (IV, 3, 3) și a doua oară în *Cronica* sa la anul 2140 ; tot de două ori îl menționează și Ieronim : odată în *De viris illustribus* (XX) și a doua oară în *Epistola 70 către Magnus*. Amîndoi vorbesc de o *Apologie pentru creștini* scrisă de Aristide și adresată împăratului Adrian (117—138). Eusebiu spune că Apologia se găsea în mîinile multora.

Vreme de 17 secole s-a socotit pierdută. În 1878, însă, călugării mechitariști de la mănăstirea sfîntului Lazăr din Veneția¹ au publicat dintr-un manuscris armean din secolul X un fragment dintr-o Apologie adresată împăratului Adrian, iar dintr-un manuscris din secolul XII o Omilie „La strigătul tilharului și la răspunsul Celui răstignit”. Amîndouă piesele purtau numele „filozoful atenian Aristide”². Călugării mechitariști au publicat textele armene însoțite de o traducere latină și astfel intră în circuitul literar, pentru întia oară, o parte din Apologia, socotită pierdută, a lui Aristide.

Soarta lucrării lui Aristide nu s-a oprit aici. Peste 11 ani, în 1889, se face o descoperire și mai interesantă. J. Rendel Harris descoperă într-un manuscris din secolul VII la mănăstirea sfînta Ecaterina din Sinai textul integral al Apologiei lui Aristide într-o traducere siriacă. Spre deosebire de mărturia celor doi istorici, Eusebiu și Ieronim, versiunea siriacă dă mărturie că Apologia a fost adresată de Aristide împăratului Antonin Piu (138—161) și nu împăratului Adrian (117—138). În acest caz Aristide a scris Apologia sa între 138 și 161,

¹ Inițiată în secolul XVII de călugărul armean Mechitar.

² S. Aristidis Philosophi Atheniensis sermones duo, Veneția, 1878.

nu între 117 și 138. J. Armitage Robinson, la rîndul său, a descoperit că textul grec al Apologiei se găsește integrat în lucrarea sfîntului Ioan Damaschin „Varlaam și Ioasaf”. Textul siriac și textul grec au fost tipărite, într-o primă ediție, în 1891³. Mai tîrziu au fost publicate patru fragmente din originalul grec al Apologiei lui Aristide, păstrate pe papirus⁴.

Traducerea de față este făcută după ediția lui J. Geffcken⁵. Am redat cu litere cursive textul grec și cu litere de rînd textul său reconstituit în germană. În note am semnalat deosebirile între traducerea lui Geffcken și traducerea lui Kaspar Julius⁶.

EDIȚII: J. R. Harris, *The Apology of Aristides on behalf of the christians from a syriac Ms. preserved on Mount Sinai. Edited with an Introduction and Translation. With an Appendix containing the main portion of the original greek text by J. A. Robinson*, ed. 2, Cambridge, 1893. — R. Seeberg, *Der Apologet Aristides. Der Text seiner uns erhaltenen Schriften nebst einleitenden Untersuchungen über dieselben*, Erlangen, 1894. — E. Hennecke, *Die Apologie des Aristides. Rezension und Rekonstruktion des Textes*, Leipzig, 1893. — A. N. Modona, *L'Apologia di Aristide ed il nuovo frammento d'Ossirinco*, in: *Bilychnis*, 19 (1922), I, 317—327. — J. de Zwaan, *A gap in the recently discovered greek of the Apology of Aristides*, in: *Harvard Theological Review*, 18 (1925), 112—114.

TRADUCERI: a) în limba engleză: D. M. Kay, *The Apology of Aristides the Philosopher, Translated from the greek and from the syriac version*, in: *Ante-Nicene Fathers*, vol. 9, pp. 263—279. — b) în limba germană: R. Raabe, *Die Apologie des Aristides, aus dem syrischen übersetzt und mit Beiträgen zur Textvergleichung und Anmerkungen herausgegeben*, Leipzig, 1892. — J. Schönfelder, *Die Apologie des Aristides übersetzt*, in: *Theologische Quartalschrift*, 74 (1892), pp. 531—557. — Kaspar Julius, *Des Aristides von Athen Apologie, mit Berücksichtigung der griechischen und armenischen Bruchstücke aus dem syrischen übersetzt*, Kempten-Muenchen, 1913. — c) în limba italiană: C. Vona, *Aristides*, Roma, 1950. — d) în limba română: prof. dr. Nicolae Cotos, *O documentare contemporană patristică cu privire*

³ *The Apology of Aristides on behalf of the christian from a syriac ms. preserved on Mount Sinai edited with an introduction and translation by J. Rendel Harris. With an appendix containing the main portion of the original greek text by J. Armitage Robinson*, Cambridge, 1891.

⁴ Grenfell and Hunt, *The Oxyrhynchus Papyri XV*, London, 1922, n. 1778 și H. J. Milne, *A new fragment of the Apology of Aristides*, in: *Journal of theological Studies*, 25 (1924), pp. 73—77.

⁵ J. Geffcken, *Zwei griechischen Apologeten*, Leipzig-Berlin, 1907.

⁶ Kaspar Julius, *Des Aristides von Athen Apologie, mit Berücksichtigung der griechischen und armenischen Bruchstücke aus dem syrischen übersetzt*, Kempten-Muenchen, 1913.

la credința și viața creștinilor din jumătatea întâia a secolului al doilea după Hristos (Fragment din cuvîntul filozofului Marcianus Aristides din Atena: Către împăratul Caesar Aelius Hadrianus Antoninus Pius), în: Mitropolia Ardealului, 1 (1956), 74—77.

STUDII: B. Altaner, *Aristides*, în: *Revista de archeologia cristiană*, 1943, pp. 652—654. — G. Bareille, art. *Aristide*, în *Dictionnaire de Theologie Catholique*, I, 2, Paris, 1931, col. 1864—1867. — I. P. Bock, *Quibus rationibus suadeatur identitas apologetae Aristidis et auctoris Epistolae ad Diognetum*, în: *BS*, 19 (1931), pp. 1—16. — prof. N. Chiariac-Dimancea, *Epistola către Diognet și Aristide*, Pitești, 1927, pp. 55—90. — M. Fermi, *L'apologia di Aristidi e la lettera a Diogneto*, în: *Ricerche religiose*, 1 (1921), pp. 541—545. — J. Geffcken, *Zwei griechischen Apologeten*, Leipzig—Berlin, 1907. — F. Hasse, *Der Adressat der Aristidesapologie*: în: *Theologische Quartalschrift*, 1917/18, pp. 422—429. — J. R. Harris, *The Newly Recovered Apology of Aristides: its Doctrine and Ethics*, London, 1891. — E. Hora, *Untersuchungen über die Apologie des Aristides*, Karlsbad, 1904. — Pan C. Hristu, *Aristeides*, în: *Triskev iki kai itiki enkiklopaideia*, vol. III Atena, 1963. dr. Kaspar Julius, *Des Aristides von Athen Apologie*, Kempten—München, 1913. — F. Lauchert, *Ueber die Apologie des Aristides*, în: *Internationale Theologische Zeitschrift*, t. 2 (1894), pp. 278—299. — G. Lazzati, *Ellenismo e cristianesimo. Il primo capitolo dell'Apologia di Aristide*, în: *La Scuola Cattolica*, 66 (1938), pp. 35—61. — L. Lemme, *Die Apologie des Aristides* în: *Neue Jahrbücher für deutsche Theologie*, 2 (1893), pp. 303—340. — O'Ceallaigh, *Aristide*, în: *The Harvard Theological Review*, 1958, pp. 227—254. — Pape, *Die Predigt und das Brieffragment des Aristides*, Leipzig, 1894. — M. Picard, *L'Apologie d'Aristide*, Paris, 1892. — Aimé Puech, *Les Apologues grecs du II-e siècle de notre ère*, Paris, 1912. R. L. Wolff, *The Apology of Aristide. A re-examination*, în: *Harvard Theological Review*, 30 (1937), pp. 233—248.

PRESCURTĂRI:

M G — Migne, *Patrologia graeca*

K J — Kaspar Julius, *Des Aristides von Athen Apologie...*, Kempten—München, 1913.

J G — J. Geffcken, *Zwei griechischen Apologeten*, Leipzig—Berlin, 1907.

V I — *Viața sfinților Varlaam și Ioasaf, tradusă din limba elenă la anul 1648 de Udriște Năsturel de Fierăști, al doilea logofăt*, București 1904.

MARCIAN ARISTIDE, FILOZOF ATENIAN
CĂTRE
AUGUSTUL ÎMPĂRAT CEZAR ADRIAN ANTONIN¹

I

1. Eu, Împărate, am venit în această lume prin purtarea de grijă a lui Dumnezeu. Și privind cerul și pământul și marea, soarele și luna și pe celelalte, am admirat întocmirea lor².

2. Văzînd, însă, că lumea și toate cele din lume se mișcă potrivit unei necesități, am înțeles că Cel Care o mișcă și o ține este Dumnezeu³, Care este ascuns în ele și acoperit de ele. Că tot cel ce mișcă este mai puternic decît cel mișcat și cel ce ține este mai puternic decît cel ținut. Dar a cerceta cu deamănuntul cele cu privire la motorul universului, cum este el întocmit — îmi este clar lucrul acesta că este de neînțeles în natura sa — și a te ocupa de tăria ordinii lumii, pentru a o înțelege complet, nu-i de nici un folos, că nimeni nu o poate înțelege desăvîrșit.

3. Despre motorul lumii, însă, eu spun că este Dumnezeul universului, Care a făcut pe toate pentru om. Și aceasta mi se pare de folos s-o spun, că Dumnezeu este de temut⁴, dar pe om nu-l apasă⁵.

4. Eu spun, însă, că Dumnezeu este nenăscut, nefăcut, că nu este cuprins de nimic, ci însuși cuprinde totul, *chip existent prin Sine În-suși*, fără început și fără sfîrșit, nepieritor, nemuritor, desăvîrșit și ne-înțeles. Desăvîrșit, după cum spuneam, înseamnă aceasta, că în El nu este nici o lipsă și nici că are nevoie de vreun lucru, ci totul are nevoie de El⁶. Iar cînd spuneam că Dumnezeu este fără început, înseamnă că tot ceea ce are un început are și un sfîrșit, iar ceea ce are un sfîrșit se poate desface.

5. Dumnezeu nu are un nume, că tot ceea ce are un nume aparține creaturilor. Nu are formă și nici alcătuire de mădulare, pentru că cel care are mădulare aparține lucrurilor create. Nu este nici bărbat, nici femeie, pentru că cel care este așa este stăpînit de patimi. Cerul nu-L cuprinde, ci toate cele văzute și nevăzute sînt cuprinse în El. Nu⁷ are

¹ „Marcian ... Antonin”; KJ scrie: „Filozoful Marcian Aristide din Atena către împăratul Cezar Titus (Aelius) Adrianus Antonius Augustus Pius”.

² II Macabei 7, 28.

³ Înțelepciunea lui Solomon 13, 5.

⁴ „este de temut”; KJ scrie: „este adorat”.

⁵ „pe om nu-l apasă”; KJ scrie: „nu-l supără pe om”.

⁶ II Macabei 14, 35; Faptele Apostolilor 17, 25.

⁷ „Nu”, în KJ: „6. Nu”.

nici un potrivnic, pentru că nu este nimeni care ar fi mai puternic decât El. Este nemișcat⁸, nemărginit și negrăit, pentru că nu este nici un loc, de unde și spre care ar putea fi mișcat. Deasemeni nu poate fi măsurat, din vreo parte, nici mărginit și circumscris, pentru că El este Cel Care umple totul și domină pe toate cele văzute și nevăzute. Nu are minie și furie, pentru că nu este aici⁹ ceva, care ar putea să-l stea împotriva. Greșeală și uitare nu sînt în firea Sa, pentru că El este cu totul înțelepciune și cunoaștere. Prin El s-au întocmit toate¹⁰; nu are trebuință de jertfă și libațiune, nici de ceva din toate cele ce se văd, dar toți au trebuință de El.

II

După ce au fost spuse acestea astfel despre Dumnezeu, așa cum am putut eu spune despre El, să venim și la neamul omenesc, ca să vedem care din oameni au adevărul și care rătăcirea. Lămurit ne este¹¹, o, Împărate, că sînt trei neamuri de oameni în această lume;

⁸ „Este nemișcat... cele văzute și nevăzute”, la K. J. în notă.

⁹ „aici”, lipsă în KJ.

¹⁰ Coloseni 1, 17.

¹¹ „Lămurit ne este... niște statui moarte și nefolositoare”; KJ scrie: „2. Ne este lămurit, o Împărate, că sînt în lume patru neamuri de oameni: barbarii și grecii, iudeii și creștinii. 3. Barbarii își au obîrșia lor din Cronos și Rea și din ceilalți dumnezei ai lor; 4. grecii dimpotrivă din Helen, care se coboară din Zeus; din Helen se trage Eol și Xut; restul Greciei, însă, din Inah și Foroneu, iar în urmă din egipteanul Danaos, sidonianul Cadmos și din tebanul Dionisos. 5. Iudeii își au obîrșia lor din Avraam, care a născut pe Isaac, din care apoi s-a născut Iacob, care a născut doisprezece fii. Aceștia s-au mutat din Siria în Egipt. Acolo au fost numiți de legiuitorul lor poporul evreu; mai târziu au primit numele de iudei. 6. Creștinii, acum, își au obîrșia de la Iisus Hristos. Acesta este numit Fiul Dumnezeului Celui Preaînalt (Luca 1, 32. 35), că El, ca Dumnezeu, s-a pogorît din cer (Ioan 3, 13; 6, 38 și 42) și a luat și a îmbrăcat trup dintr-o fecioară evreică; Fiul lui Dumnezeu a locuit în fiica unui om. 7. Lucrul acesta este spus de Evanghelie — că așa se numește la creștini —. Evanghelia a fost predicată nu de mult timp; sensul ei îl veți înțelege și voi dacă o veți citi. 8. Deci acest Iisus se trage din neamul evreilor. El a avut doisprezece ucenici; cu aceștia a fost îndeplinită minunata Sa operă mintuitoare. Același a fost străpuns de iudei și a murit și a fost îngropat și se spune despre El că după trei zile a înviat și s-a înălțat la cer. Și s-au dus acești doisprezece ucenici în ținuturile cunoscute ale lumii și au propovăduit cu toată blîndetea și smerenia. Și au fost numiți creștini cei care astăzi cred în acea predică; așa sînt cunoscuți de toată lumea. 9. Sînt, deci, după cum am spus mai înainte patru neamuri de oameni: barbarii, grecii, iudeii și creștinii. 10. Lui Dumnezeu îi revine răsufierea; îngेरilor, focul, demonilor, apa; iar oamenilor, pămîntul. III. 1. Vrem acum să începem cu barbarii și, încet încet, să venim și la celelalte popoare, ca să vedem care din ele posedă adevărul despre Dumnezeu și care rătăcirea. 2. Barbarii nu cunosc pe Dumnezeu. În rătăcirea lor, urmează stihilor și au început să adore creatura în locul Creatorului; din pricina asta au făcut idoli și i-au închis în templu. Și se închină lor, numindu-i dumnezei; și-i păzesc cu mare grijă, ca să nu-i fure hoții. Și nu pricep barbarii că tot cel ce păzește este mai mare decît cel păzit și că făcătorul este mai mare decît ceea ce este făcut. Dacă dumnezeii lor sînt nepu-

din aceștia sînt : cei care se închină celor pe care voi îi numiți dumnezei, iudeii și creștinii : și iarăși, cei care cinstesc mulți dumnezei se împart în trei neamuri : haldei, eleni și egipteni ; aceștia au fost inițiatori și dascăli pentru celelalte neamuri care slujesc și se închină zeilor celor cu multe nume.

III

1. Să vedem, dar, care din aceștia au adevărul și care rătăcirea.

2. Haldeii, care-și trag neamul lor din Beel ... și din Rea și din ceilalți zei ai lor necunoscînd pe Dumnezeu s-au lăsat duși în rătăcire datorită stihilor lumii și au început să cinstească făptura în locul Făcătorului¹². Și făcîndu-le chipuri, le-au numit idoli ai cerului, ai pămîntului, ai mării, ai soarelui și lunii și ai celorlalte stihii sau luminători ; au închis idolii aceștia în temple, se închină lor, numindu-i dumnezei ; și îi păzesc cu strășnicie, ca să nu-i fure hoții ; n-au înțeles că tot cel ce păzește este mai mare decît cel păzit și că cel ce face este mai mare decît cel făcut. Dacă dumnezeii lor nu pot să se mintuie pe ei înșiși, cum vor mintui pe alții ? Cu rătăcire mare au rătăcit haldeii cinstind niște statui moarte și nefolositoare.

3. Și eu, o, Împărate, mă mir de filozofii voștri că și ei s-au rătăcit atîta că au numit dumnezei pe idoli, care au fost făcuți spre a se cinsti stihiiile lumii și n-au înțeles acești înțelepți că și aceste stihii sînt trecătoare și se descompun. Că dacă o mică parte dintr-o stihie se descompune și se nimicește, atunci și întreaga stihie se descompune și se nimicește. Deci, dacă aceste stihii se descompun și se nimicesc, dacă sînt silite să se supună unui altuia, care-i mai puternic decît ele, și nu sînt dumnezei prin natura lor, cum sînt numiți dumnezei idoli, care au fost făcuți spre cinstirea stihiiilor ? Mare este rătăcirea filozofilor lor, rătăcire adusă asupra discipolilor lor !

IV

1. Să venim, așadar, o, Împărate, la însăși stihiiile, ca să dovedim că nu sînt dumnezei, ci sînt stricăcioase¹³ și schimbătoare ; sînt aduse din neființă prin porunca adevăratului Dumnezeu, Care este nestricăcios, neschimbat și nevăzut. El pe toate le vede și le schimbă și le preface după cum vrea. Ce vom spune, dar, despre stihii ?

tincioși pentru propria lor mintuire, cum pot aduce mintuire oamenilor ? Barbarii au făptuit deci, o mare rătăcire, închinîndu-se la niște statui moarte și nefolositoare.

¹² Romani 1, 25.

¹³ „ci sînt stricăcioase ... despre stihii” ; KJ scrie : „ci o creatură trecătoare și schimbătoare, care imită omul ; Dumnezeu, însă, este netrecător, neschimbător și nevăzut, pentru că El vede, schimbă și preface totul”.

2. Cei care socotesc ¹⁴ că cerul este Dumnezeu rătăcesc. Că vedem că cerul se schimbă, se mișcă dintr-o necesitate și este alcătuit din multe părți. De aceea se și numește podoabă; iar podoaba este facerea unui meșter oarecare; și tot ce este făcut are început și sfârșit. Cerul se mișcă dintr-o necesitate împreună cu luminătorii lui; că stelele sînt purtate de la un semn zodiac la alt semn zodiac, cu rînduială și cu distanță între ele; unele apun, iar altele răsar; își fac drumul în timpurile lor, ca să întocmească verile și iernile, așa cum le-a fost lor rînduit de Dumnezeu; și ele, împreună cu podoaba cea cerească nu depășesc propriile lor hotare, potrivit unei necesități inexorabile a naturii. Deci este lămurit că cerul nu-i Dumnezeu, ci operă a lui Dumnezeu.

3. Cei care socot că pămîntul este zeiță ¹⁵ au rătăcit, că vedem că pămîntul este batjocorit și stăpînit de oameni; oamenii îl taie, îl plantează și îl sapă; primește murdăria oamenilor și a animalelor sălbatice și domestice; iar cîte odată este nefolositor; dacă este ars, ajunge mort; că din cioburi nu răsare nimic; și încă, dacă plouă mai mult peste el, se strică și el și roadele lui; este călcat în picioare și de oameni și de celelalte animale; este pîngărit cu sîngele celor uciși; este găurit, este plin de morți; ajunge mormînt al trupurilor.

4. Nu-i cu puțință, dar, ca Dumnezeu, această sfîntă, minunată, fericită și nepieritoare fire să accepte ceva din acestea! Așa stînd lucrurile, este cu neputință ca pămîntul să fie zeiță ¹⁶, ci operă a lui Dumnezeu, spre folosul oamenilor ¹⁷.

V

1. Au rătăcit și aceia care socot că apa este Dumnezeu. Și apa a fost făcută spre folosul oamenilor și este stăpînită de oameni; se murdărește, se strică și se schimbă cînd este fiartă și-si schimbă culoarea în unire cu culorile; la frig se întărește; se amestecă cu murdăria oamenilor și a animalelor și cu sîngele celor uciși și se întinează.

2. Apa este, apoi, silită de meseriași să curgă prin îngustimea canalelor și să iasă fără voia ei, să ajungă în grădini și în alte locuri ca să adune și să scoată afară excrementele oamenilor, să spele toată murdăria și să îplinească nevoile oamenilor. De aceea este cu neputință ca apa să fie Dumnezeu, ci operă a lui Dumnezeu, și o parte din lume.

3. Rătăcesc și cei care socot că focul este Dumnezeu. Focul a fost făcut spre folosul oamenilor; este stăpînit de oameni ¹⁸ și este purtat

¹⁴ „Cei care socotesc ... operă a lui Dumnezeu”; lipsă în KJ.

¹⁵ „zeiță”; în KJ: „zeu”.

¹⁶ „zeiță”; în KJ: „zeu”.

¹⁷ „spre folosul oamenilor” lipsă în KJ.

¹⁸ „este stăpînit de oameni ... a trupurilor moarte”; KJ scrie: „și în multe

din loc în loc pentru a fierbe și a frige tot felul de cărnuri încă și a trupurilor moarte : dar focul se strică și în multe chipuri, fiind stins de oameni. De aceea¹⁹ nu e cu puțință ca focul să fie Dumnezeu, ci operă a lui Dumnezeu.

4. Rătăcesc, însă, și cei care socot că suflarea vînturilor este zeița²⁰. Că este lămurit că suflarea vînturilor slujește Altuia ; Acela, cînd îi mărește bătaia, cînd i-o micșorează și o oprește la porunca Lui, că a pus-o în slujba Sa. Suflarea vînturilor a fost făcută de Dumnezeu pentru oameni, ca să îplinească trebuințele pomilor, a fructelor și a semințelor, ca să poarte pe mare corăbiile, care aduc oamenilor, de acolo de unde se găsesc, lucrurile de care au nevoie și să aprovizioneze părțile lumii.

5. Suflarea vînturilor din cînd în cînd se mărește și se micșorează și aduce într-un loc cîștig, iar în altul pagubă, potrivit semnului dat de Cel Care o conduce. Chiar și oamenii, cu ajutorul unor instrumente cunoscute, pot s-o încătușeze și s-o închidă, ca să le îplinească nevoile pe care le cer de la ea. Dar asupra ei însăși, suflarea vînturilor n-are putere ; nici chiar cea mai mică. De aceea²¹ nu se socotește că suflarea vînturilor este zeiță, ci operă a lui Dumnezeu.

VI

1. Rătăcesc, însă, și cei care socot că soarele este Dumnezeu. Că îl vedem că se mișcă dintr-o necesitate, că se îndreaptă și trece de la un semn zodiac la alt semn zodiac, că apare și răsare, ca să încălzească plantele și cele ce cresc pe pămînt ; se amestecă cu aerul și face să răsară toate plantele care sînt pe pămînt spre trebuința oamenilor²². Soarele²³ are încă și părășii cu celelalte stele.

2. Și cu toate că soarele este unul în natura sa, totuși el este amestecat în multe părți spre a fi de folos trebuinței oamenilor ; este cu mult mai mic decît cerul, iar lumina sa acționează și nu are nici o stăpînire absolută de aceea nu se socotește că soarele este Dumnezeu, ci operă a lui Dumnezeu.

chipuri a fost făcut să le fie de folos, ca la pregătirea mîncărilor, la confecționarea bijuteriilor, etc, cu care Maiestatea Voastră este familiară”.

¹⁹ „De aceea ... operă a lui Dumnezeu”, lipsă în KJ.

²⁰ „zeiță” ; în KJ : „zeu”.

²¹ „De aceea ... zeiță” ; KJ scrie : „și de aceea vînturile nu pot fi numite zei”.

²² „spre trebuința oamenilor” lipsă în KJ.

²³ „Soarele ... operă a lui Dumnezeu” ; KJ scrie : „Și soarele are în mersul lui părășii cu celelalte stele. Și în timp ce, după natura sa, este unul, totuși, potrivit folosului pe care îl aduce nevoilor oamenilor, este amestecat în multe părți, și într-adevăr nu după propria lui voință, ci după voința Aceluia Care îl conduce. De aceea este cu neputință ca soarele să fie Dumnezeu, ci operă a lui Dumnezeu”.

3. Rătăcesc însă²⁴, și cei care socot că luna este zeiță. Că o vedem că se mișcă dintr-o necesitate, că se îndreaptă și trece de la un semn zodiac la alt semn zodiac și că apune și răsare spre trebuința oamenilor; este mai mică decât soarele, crește și descrește și eclipsează. De aceea nu se socotește că luna este zeiță, ci operă a lui Dumnezeu.

VII

1. Rătăcesc, însă, și cei care socotesc că omul este Dumnezeu. Precum mărturisești²⁵ și tu, o, Împărate, omul este alcătuit din patru elemente și din suflet și duh; din această pricină este numit și lume; și omul nu există fără una din aceste părți. El are început și sfârșit; îl vedem că se mișcă dintr-o necesitate, crește²⁶ și îmbătrânește fără voia lui. Dumnezeu, însă, după cum am spus, nu are nimic din acestea în natura sa, ci El este nefăcut și netrecător.

2. Din această pricină este cu neputință ca noi să atribuim oamenilor fire dumnezeiască; că omul uneori²⁷ se bucură, iar alteori se întristează; are nevoie de mâncare, de băutură și de îmbrăcăminte.

3. Omul se mînie, este invidios, este pofticios; se căiește de ce face și are multe defecte; se strică în multe chipuri: de stihii, de animale și de moarte²⁸, care stă atîrnată deasupra lui. Nu e cu putință, dar, ca omul să fie Dumnezeu, ci operă a lui Dumnezeu.

4. Așadar haldeii²⁹ au rătăcit cu rătăcire mare potrivit poftelor lor, că cinstesc stihiiile cele stricăcioase, statuile moarte; și nu simt acestea cînd le îndumnezeesc.

VIII

1. Să venim, dar³⁰ și la eleni, ca să vedem ce gîndesc despre Dumnezeu. Elenii, socotesc începutul neamurilor de la Helen³¹, despre care

²⁴ „Rătăcesc, însă, ... operă a lui Dumnezeu”; KJ scrie: „În același chip și luna și stelele”.

²⁵ „mărturisești”; KJ scrie: „știi”.

²⁶ „crește ... voia lui”; KJ scrie: „se naște și dispăre”.

²⁷ „că omul uneori ... îmbrăcăminte”; KJ scrie: „că pe om, din cînd în cînd, îl așteaptă cînd bucuria, cînd îl atinge durerea, cînd îl așteaptă risul, cînd vine peste el plînsul”.

²⁸ „și de moarte ... operă a lui Dumnezeu”; lipsă în KJ.

²⁹ „Așadar haldeii ... nu simt aceasta”; KJ scrie: „De aceea ni se cuvine nouă, o, Împărate, să înțelegem rătăcirea barbarilor; că ei nu caută pe adevăratul Dumnezeu și de aceea s-au rătăcit de la adevăr și urmează plăcerii simțurilor lor, cîstînd stihii, care se descompun și idoli morți. Și din cauza rătăcirii lor nu-și dau seama care este adevăratul Dumnezeu”.

³⁰ „Să venim dar, ... Tebanul”; KJ scrie: „Și acum să venim iarăși la eleni, ca să vedem ce idee au ei despre adevăratul Dumnezeu”.

³¹ Helen, strămoșul rasei elenice; fiul lui: Eol, Doros și Xut au fost șefii principalelor triburi elenice.

se spune că este din Zeus³². Din Helen sînt născuți Eol și Xut; cea-laltă Grece, însă, se trage din Inah³³ și Foroneu³⁴, în cele din urmă din Danau Egipteanul³⁵, din Cadmos Sidonianul³⁶ și din Dionisos Tebanul³⁷.

2. Grecii, însă³⁸, spunînd că sînt înțelepți, au înnebunit mai mult decît haldeii, pentru că au introdus mulți, ca să le fie dumnezei, unii bărbați, alții femei, robi a tot felul de patimi și săvîrșitori a fel de fel de nelegiuiri; pe aceștia grecii i-au arătat că sînt adulteri, ucigași, furioși, invidioși, mîniosi, ucigași de părinți și ucigași de frați, hoți, hrăpăreți, schiopi, schilozi, vrăjitori, nebuni; unii au cîntat din chitară, iar alții au hoinărit în munți; unii din ei au murit, iar alții au fost loviți de trăsnet; unii au fost robi oamenilor, au fost fugari, alții au fost furați de oameni, au fost jeliți și plîși; și unii, se spune, s-au pogorît în Hades³⁹; unii au fost străpuși cu sabia; s-au prefăcut în animale, ca să facă adulter cu neamul femeilor muritoare; unii s-au pîngărit cu bărbați, din pricină că s-au culcat împreună cu ei; se spune că unii s-au căsătorit cu mamele lor, cu surorile lor, cu fiicele lor.

3. Grecii spun despre dumnezeii lor că au făcut adulter cu fiicele oamenilor și din acestea s-a născut un anumit neam, care era muritor. Spun despre unele zeițe că s-au certat din pricina frumuseții lor și au venit pentru judecată înaintea oamenilor.

4. De aceea, Împărate, elenii au introdus cuvinte de rîs, nebunești și necredincioase; au numit după poftele lor rele dumnezei pe cei care nu sînt dumnezei, ca să-i aibă pe aceștia⁴⁰ apărători ai răutății lor, ca să se desfrîneze, să răpească, să ucidă și să facă toate grozăviile.

³² Zeus, zeul suprem al elenilor, fiul lui Cronos și al zeiței Rea; a detronat pe tatăl său și s-a instalat în Olimp.

³³ Inah, fiul zeului Oceanos și al zeiței Tetis. A fost primul rege al Argosului.

³⁴ Foroneu, fiul lui Inah, rege al Argosului.

³⁵ Danau, fiul lui Belo și al Anhiroei, nepotul lui Poseidon, tatăl Danaidelor. A domnit mai întîi în Egipt împreună cu fratele său Egipt; certîndu-se cu el a plecat cu cele cincizeci de fiice ale sale și s-a stabilit în Argos.

³⁶ Cadmos, fiul regelui fenician Agenor, unul din creatorii civilizației primitive la greci. Lui i se atribuie întemeierea orașelor, exploatarea minelor, cultivarea pămîntului, topirea metalelor, invenția sau importarea alfabetului.

³⁷ Dionisos, fiul lui Zeus și al Semelei, fiica lui Cadmos; zeul viței de vie și al vinului, identificat la romani cu Băhus. Cultul lui a contribuit la introducerea misterelelor.

³⁸ „Grecii, însă, ... din chitară”; KJ scrie: „Deoarece grecii sînt mai înțelepți decît barbarii, au rătăcit mai mult decît barbarii, introducînd mai mulți dumnezei născociți de ei, în parte bărbați, în parte femei; așa că între dumnezeii lor, pe care i-au născocit, unii au fost adulteri, ucigași, geloși, invidioși, mîniosi, înversunați, ucigași de părinți, ucigași de frați, hoți, tîlhari. Ei spun că unii au fost schiopi și schilozi, alții vrăjitori; unii trîndăveau, alții cîntau din chitară”.

³⁹ Hades — iad.

⁴⁰ „Ca să-i aibă pe aceștia apărători ... grozăviile”, KJ scrie: „Și de aceea au luat oamenii de fiecare dată prilej să facă adulter și desfrînări, să fure și să săvîrșască tot ce e rău, urit și groaznic”.

5. Că dacă dumnezeii lor au făcut unele ca acestea, cum să nu facă astfel de fapte și oamenii, care-i cinstesc?

6. Din pricina acestor îndeletniciri ale rătăcirii lor s-a întâmplat ca oamenii să aibă dese războaie, foamete mare, măceluri și robii amare și jafuri de tot felul. Și iată, ei le-au îndurat pe toate acestea și din această pricină nenorocirile acestea i-au lovit cumplit. Și în timp ce ei le îndurau nu și-au dat seama că din pricina rătăcirii lor sînt loviți de aceste nenorociri.

IX

1. Dar dacă⁴¹ am voi să continuăm cuvîntul despre fiecare din dumnezeii lor, vei vedea multa lor nebunie.

2. Astfel grecii aduc între dumnezei, înaintea tuturor pe dumnezeul Cronos⁴²; acestuia îi jertfesc proprii lor copii; și sînt unii care îi ard de vii.

3. Despre Cronos grecii spun că a luat de soție pe Rea și cu ea a făcut mulți fii. Cu ea a făcut pe Dios, care este numit Zeus. În urmă Cronos a înnebunit și de frica unei preziceri, care i se făcuse, a început să-și mănînce copiii.

4. Zeus i-a fost furat, iar Cronos n-a băgat de seamă. Zeus, în sfîrșit, l-a legat pe Cronos, i-a tăiat măduarele cele de rușine și le-a aruncat în mare, din care, după cum spune mitul, s-a născut⁴³ Afro-dita⁴⁴; Zeus a aruncat, apoi, pe Cronos legat în întunec⁴⁵.

5. Vezi rătăcirea⁴⁶ și desfrînarea pe care le aduc grecii asupra dumnezeului lor? Este, oare, cu puțință ca Dumnezeu să fie legat și castrat? O, ce nebunie! Care om cu mintea întreagă ar putea spune acestea?

⁴¹ „Dar dacă ... nebunie”; KJ scrie: „Voim acum să venim la istoria dumnezeilor lor, ca să dovedim că sînt exacte toate cele spuse mai sus”.

⁴² Cronos, una din marile divinități ale grecilor, fiul lui Uranos și al zeiței Gea. A detronat pe tatăl său Uranos, s-a căsătorit cu sora sa Rea și au domnit amîndoi peste întreaga lume. Mama sa, Gea, i-a prezis că va fi detronat și el la rîndul său de unul din fiii săi. Pentru a zădărnici această prezicere, Cronos și-a mîncat proprii lui copii, îndată după naștere. A scăpat numai Zeus, salvat de Rea, care i-a dat lui Cronos în loc de noul născut o piatră învelită în scutece. Zeus a fost crescut în Creta și cînd a ajuns matur a detronat pe tatăl său.

⁴³ După: „s-a născut Afrodita”, KJ adaugă: care se numește Astera.

⁴⁴ Afrodita, zeița frumuseții și a iubirii, identificată la romani cu Venus, a fost soția lui Hefaistos.

⁴⁵ „întunec”; KJ scrie: „tartar”, iar VI: „într-o prăpastie tînoasă”.

⁴⁶ „Vezi rătăcirea ... spune acestea”; KJ scrie: „Mare este, așadar, rătăcirea și batjocora pe care o aduc asupra strămoșului dumnezeilor lor, în tot ce povestesc ei despre el, împărate. Este cu neputință ca un dumnezeu să fie legat și castrat, dacă nu cumva este foarte mizerabil”.

6. Grecii aduc al doilea dumnezeu⁴⁷ pe Zeus, despre care spun că împărătește peste dumnezeii lor și că ia chip de animale, ca să facă adulter cu femei muritoare.

7. Îl aduc pe acesta prefăcut în taur pentru Europa⁴⁸ și Pasifae⁴⁹, în aur pentru Danae⁵⁰, în lebădă pentru Leda⁵¹, în satir pentru Antiopa⁵² și în trăznet pentru Semela⁵³; grecii spun, apoi, că au făcut mulți copii cu acestea. Că ei spun că Zeus a avut de la Antiopa pe Zetos⁵⁴ și pe Amfion⁵⁵; de la Semela pe Dionisos; de la Alcmena⁵⁶ pe Heracle⁵⁷; de la Leto⁵⁸ pe Apolon⁵⁹ și Artemis⁶⁰; de la Danae pe

⁴⁷ „Grecii aduc al doilea dumnezeu ... copii cu acestea”; KJ scrie: „După Cronos aduc un alt dumnezeu, pe Zeus; și susțin despre el că are stăpînirea și că este împărat peste dumnezei. Mai spun despre el că se schimbă în bou și în alte animale, ca să facă adulter cu femei muritoare și că a dobîndit de la acelea copii. Așa odată s-a schimbat în taur din dragoste pentru Europa și Pasifae. Mai departe s-a schimbat, luînd chipul aurului, din dragoste pentru Danae, în o lebădă din dragoste pentru Leda, în un satir din dragoste pentru Antiopa, în un trăznet din dragoste pentru Semela; așa că a dat naștere la mulți copii cu acestea”.

⁴⁸ Europa, sora lui Cadmos. Pentru frumusețea ei a fost răpîtă de Zeus, transformat în taur, și dusă în Creta. Europa a avut de la Zeus trei fii: pe Minos, Radamantis și Sarpedon.

⁴⁹ Pasifae, regina Cretei, soția regelui Minos. Afrodita a făcut-o să se îndrăgostească tare de un taur alb, pe care Poseidon l-a scos din mare; și așa a ajuns Pasifae mama Minotaurului.

⁵⁰ Danae, fiica lui Acrisie, regele Argosului și al Euridicei. Acrisie ca să nu se împlinească prezicerea că va fi ucis de copilul, pe care-l va naște Danae, a închis-o într-un turn. Zeus s-a prefăcut într-o ploaie de aur, a intrat în turn și Danae a născut pe Perseu, care, mai tîrziu, a împlinit prezicerea.

⁵¹ Leda, soția lui Tindar, regele Spartei. Zeus s-a îndrăgostit de ea; și, pentru a fi aproape de ea, s-a prefăcut în lebădă; a avut cu Zeus două cupluri de gemeni: pe Castor și Polux și pe Elena și Clitemnestra.

⁵² Antiopa, celebră în toată Grecia pentru frumusețea ei, a fost sedusă în timpul somnului de Zeus, care luase chipul unui satir; de la ea, Zeus a avut doi fii pe Amfion și Zeto.

⁵³ Semela, fiica lui Cadmos. Semela a făcut imprudența să-i ceară lui Zeus să-l vadă în toată strălucirea și gloria sa; dar flăcările de care era înconjurat Zeus au mistuit-o. Pruncul, pe care-l purta în pîntece, n-a pierit; Zeus l-a luat și l-a închis în coapsa sa pînă în ziua nașterii sale. Acest copil a fost Dionisos.

⁵⁴ Zetos, regele Tebei.

⁵⁵ Amfion, cîntăreț; a zidit Teba. La cîntecul lirei sale, pietrele veneau singure și se așezau la locul lor.

⁵⁶ Alcmena, soția regelui Amfitrion, regele Tirintului. Zeus a sedus-o luînd înfățișarea soțului ei; a avut de la el doi fii: pe Heracle și pe Euristeu.

⁵⁷ Heracle — la romani Hercule — erou al mitologiei grecești, fiul lui Zeus. După multe fapte eroice s-a dus la Teba, unde s-a căsătorit cu Megara, fiica lui Creon, regele Tebei. Într-un acces de nebunie și-a ucis soția și copiii. Pentru a ispăși această crimă a executat pentru regele Euristeu douăsprezece munci, așa numitele „douăsprezece munci ale lui Heracle”. În afară de aceste munci, Heracle a săvîrșit și alte fapte de eroism. A murit, arzîndu-se de viu pe muntele Oeta din Tesalia.

⁵⁸ Leto, fiica unui titan și a Febei; a avut de la Zeus pe Apolon și Artemis.

⁵⁹ Apolon, zeul luminii, al artelor frumoase și al divinației. Avea la Delfi un templu și un oracol.

⁶⁰ Artemis, zeița vînătoarei, identificată la romani cu Diana.

Perseu ⁶¹ și de la Leda pe Castor ⁶², pe Polideuce și pe Elena ⁶³; de la Mnemosina ⁶⁴, Zeus a avut nouă fiice, *pe care le-a numit Muze* ⁶⁵, iar de la Europa pe Minos ⁶⁶, pe Radamantis ⁶⁷ și pe Sarpedon ⁶⁸. În sfârșit a luat chipul unui vultur din pricina dragostei lui pentru păstorul Ganimede ⁶⁹.

8. Din pricina acestor istorii, o, Împărate, mare rău a lovit pe oamenii din vremea noastră, pentru că imitind pe dumnezeii lor, săvîrșesc adultere, se pingăresc cu mamele lor, cu surorile lor, se culcă cu bărbați și unii din ei îndrăznesc chiar să-și ucidă părinții. Că dacă

⁶¹ Un oracol a prezis lui Acrisie, regele Argosului, tatăl Danaei, că va fi ucis de nepotul său. Ca să nu se îplinească oracolul, Acrisie a închis pe fiica sa într-un turn. Zeus, îndrăgostit de ea, s-a strecurat în turn, sub forma unei ploii de aur, și a zămislit un copil, pe Perseu. Acrisie, cînd a aflat, a pus pe mamă și copil într-o ladă, pe care a aruncat-o în mare. Lada, luată de valuri, a ajuns în insula Serif, unde era rege Polidect. Acesta i-a salvat și i-a primit la curtea sa. Îndrăgostindu-se de Danae, Polidect dorea să o ia în căsătorie, dar nu putea de Perseu. Ca să scape de el, l-a trimis să taie capul Meduzei, una din Gorgone, cu nădejdea că privirile ei îl vor pietrifica. Perseu a fost ajutat de Hermes și Atena, care i-au dat sandale cu aripi și un coif, care-l făceau nevăzut. Perseu le-a găsit pe Gorgone dormind — erau trei surori: Meduza, Euriola și Steno — i-a tăiat capul Meduzei și l-a acoperit, ca să nu-i vadă privirile; din singele curs din trupul ei s-a născut un cal înaripat, Pegas. Desteptîndu-se surorile ei, Perseu a scăpat de ele, urcîndu-se pe Pegas. În drum spre Serif, în Etiopia, a dezlegat pe Andromeda, care era înălțuită de o stîncă și amenințată de un monstru marin. S-a căsătorit cu ea. Ajuns în Serif, a aflat că mama lui e persecutată de Polidect; Perseu l-a pietrificat cu capul Meduzei. — Și oracolul de care voia să scape Acrisie, aruncînd în mare pe fiică și nepot, tot s-a împlinit, pentru că, mai tirziu, ducîndu-se Acrisie la Larisa, pentru a asista la jocuri, a fost ucis, prin accident, de nepotul său, de Perseu, cu o lovitură de disc.

⁶² Din dragostea lui Zeus pentru Leda, prefăcut în lebădă, Leda a făcut două ouă, din care au ieșit Polux și Elena, Castor și Clitemnestra. Frații Castor și Polux, cunoscuți sub numele de frații Dioscuri, au săvîrșit multe fapte de vitejie, între care expediția Argonauților și lupta împotriva lui Idas și Linceu, în care Castor a fost ucis. Polux, rămas singur, a voit să participe cu Castor la nemurirea sa; cu îngăduința lui Zeus, cei doi frați au petrecut împreună alternativ șase luni pe pămînt și șase luni în infern; în sfârșit, duși în cer, au ajuns constelația Gemenii. Frații Dioscuri sînt exemplul ideal de iubire fraternă.

⁶³ Polideuce — Polux.

⁶⁴ Mnemosina, zeița memoriei, a fost una din soțiile lui Zeus; a avut de la ea pe cele nouă muze.

⁶⁵ Sînt nouă muze: Clio (muza istoriei), Euterpe (muza muzicii), Talia (muza comediei), Melpomene (muza tragediei), Terpsihora (muza dansului), Erato (muza elegiei), Polimnia (muza poeziei lirice), Urania (muza astronomiei) și Caliope (muza elocinței și a poeziei eroice).

⁶⁶ Minos, regele și legislatorul Cretei. După moartea sa a ajuns unul din judecătorii infernului.

⁶⁷ Radamantis, rege al cetății Cnosos. Pentru spiritul lui de dreptate și pentru înțelepciunea sa, după moarte, a ajuns unul din judecătorii infernului împreună cu fratele său Minos.

⁶⁸ Sarpedon, regele Licie.

⁶⁹ Ganimede, fiul lui Tros. Zeus, îndrăgostindu-se de el, l-a ridicat în sus și l-a dus în Olimp, făcîndu-l paharnicul zeilor. După altă legendă, Ganimede păștea vitele în munții Ida (Asia Mică). Zeus, ca să-l răpească, s-a prefăcut în vultur.

cel care este numit cap și împărat al dumnezeilor voștri a făcut acea-
stea, cu cât mai mult nu-l vor imita închinătorii lui ?

9. Și mare este sminteala, pe care au adus-o grecii cu povestirile
lor despre Zeus ! Cum poate ⁷⁰ fi, deci, dumnezeu un desfrînat sau un
pederast sau un ucigaș al tatălui său ?

X

1. Împreună cu acesta, grecii au adus și pe Hefaistos ⁷¹ să le fie
dumnezeu ; și acesta e șchiop ; poartă pe capul său un coif, ține în
mîni ciocan și clește și lucrează arama ca să-și cîștige hrana.

2. Este, oare ⁷², nevoiea ? Dar nu-i cu putință ca Dumnezeu să fie
șchiop, nici să aibă nevoie de oameni !

3. Grecii îl aduc pe Hermès ⁷³ să le fie dumnezeu ; acesta este plin
de poftă, este un hoț, un lacom, un vrăjitor, un beteag ⁷⁴ un atlet, un
tălmăcitor de cuvinte.

4. Dar nu-i cu putință ca Dumnezeu să fie vrăjitor sau lacom sau
un beteag sau un atlet poftestă ce nu se poate sau un atlet ⁷⁵.

5. Grecii îl aduc și pe Asclepie ⁷⁶ să le fie dumnezeu ; acesta este
doctor, face doctorii și întocmește plasturi, ca să-și cîștige hrana, că
era sărac ⁷⁷. Mai tîrziu a fost trăznit de Zeus din pricina lui Tindar ⁷⁸
Lacedemonianul și a murit.

6. Dacă Asclepie, Dumnezeu fiind, n-a putut să se ajute pe el în-
suși cînd a fost trăznit, cum va ajuta pe alții ? Este cu neputință ca
firea dumnezească să aibă nevoie de ceva sau să fie lovită de trăznet.

7. Grecii îl aduc și pe Ares ⁷⁹ să le fie dumnezeu ; acesta este răz-
boinic, invidios și pofcios de animale și de alte lucruri ; și-a cîștigat
averile sale cu armele. Mai pe urmă, făcînd adulter cu Afrodita, a fost

⁷⁰ „Cum poate ... ucigaș al tatălui său” ; KJ scrie : „Că este cu neputință ca un dumnezeu să fie adulter sau desfrînat sau să se culce cu bărbați sau să-și ucidă tatăl ; altminteri este mai rău decît un demon funest”.

⁷¹ Hefaistos, fiul lui Zeus și al Herei, zeul focului și al meșteșugarilor, iden-
tificat la romani cu Vulcan. A fost aruncat de Zeus din cer, dar Dionisos l-a adus
mai tîrziu în Olimp. Hefaistos își avea atelierul său, în care, singur sau cu ciclo-
pii, în Olimp sau în craterul vulcanului Etna, a făcut o mulțime de opere celebre.

⁷² „Este, oare ... oameni”, KJ scrie : „Are, oare, nevoie acest dumnezeu de
toate ? Totuși este cu neputință ca un Dumnezeu să fie sărac sau șchiop ; dealtfel
este cu totul fără de putere”.

⁷³ Hermes, fiul lui Zeus și al zeiței Maia. Era zeul elocinței, al comerțului, al
hoților și mesagerul zeilor.

⁷⁴ În grecește : killon, este tradus de KJ prin : Krüppel, iar ai noștri, în VI,
prin : măscărici. Și poate că traducerea celor vechi ai noștri este cea mai bună.

⁷⁵ După „atlet”, KJ adaugă : „Dealtfel el este un netrebnic”.

⁷⁶ Asclepie, fiul lui Apolon, zeul medicinei, identificat la romani cu Esculap.

⁷⁷ „că era sărac” ; KJ scrie : „Oare acest Dumnezeu are nevoie de ceva ?”.

⁷⁸ Tindar, regele Spartei.

⁷⁹ Ares, fiul lui Zeus și al Herei, identificat la romani cu Marte. Era zeul
războiului.

legat de copilul Eros⁸⁰ și de Hefaistos, soțul Afroditei. Cum, dar, era Dumnezeu, cel pofticios, cel războinic, cel legat, cel adulter?

8. Grecii îl aduc și pe Dionisos să le fie dumnezeu; acesta face serbări în timpul nopții, este dascăl al beției și răpește femeile semenilor. Și, în sfârșit, grecii spun că Dionisos a înnebunit, că și-a părăsit slujnicile și a fugit în pustie; în nebunia sa, minca șerpi; iar, în urmă, a fost ucis de titani⁸¹. Așadar, cum ar putea fi Dionisos dumnezeu, dacă, fiind ucis, nu s-a putut ajuta pe el însuși⁸², ci a înnebunit, dacă a fost bețiv și fugar?⁸³

9. Grecii îl aduc și pe Heracle și spun despre el că este dumnezeu, că urăște ce este vrednic de urât, că este un tiran, un războinic și că omoară pe cei ticăloși. Și spun despre el că se îmbăta și în sfârșit că a înnebunit și că și-a ucis proprii lui copii, apoi s-a aruncat în foc și așa a murit. Dacă, deci, Heracle este Dumnezeu și n-a putut singur să se scape de aceste rele, cum mai pot cere alții ajutor de la el? Este cu neputință ca un Dumnezeu să ajungă nebun, să fie bețiv sau uci-gașul copiilor lui sau să fie nimicit de foc.

XI

1. Grecii îl aduc pe Apolon să le fie dumnezeu; spun că este pizmătare și schimbăcios; poartă când arcul și tolba, când chitara și pana de cântat; ghicește oamenilor pentru plată. Este, oare, sărac⁸⁴? Dar nu-i cu putință ca Dumnezeu să fie sărac, pizmătare și cântăreț din chitară.

2. Grecii o aduc și pe Artemis, sora lui Apolon⁸⁵; aceasta vinează, are săgeți și tolba și colindă ici și colo singură prin munți cu câini, ca să vâneze cerbi și porci sălbatici. Cum va fi⁸⁶, dar, Dumnezeu o femeie ca aceasta, care vinează și umblă de ici colo cu câinii?

3. Grecii spun că și Afrodita este zeiță; este o desfrînată⁸⁷; trăiește când cu dumnezeii ei, când corupe oamenii ca să facă adulter cu ea; l-a avut iubit când pe Ares, când pe Anhise⁸⁸, când pe Adonis⁸⁹,

⁸⁰ Eros, zeul dragostei. În Teogonia lui Hesiod, Eros era considerat ca un zeu creator și unul din elementele primordiale ale lumii.

⁸¹ Titanii, fii lui Uranus și Gea.

⁸² După „pe el însuși”, KJ adaugă: „cum ar putea să ajute pe alții”.

⁸³ „ci a înnebunit, dacă a fost bețiv și fugar”, lipsă în KJ.

⁸⁴ „Este, oare, sărac? ... din chitară”; KJ scrie: „Are, oare, acest dumnezeu trebuință de vreo plată? Este o rușine să se găsească toate acestea la un Dumnezeu”.

⁸⁵ După „Apolon” KJ adaugă: „să le fie zeiță”.

⁸⁶ „Cum va fi ... câinii”; KJ scrie: „Este totuși rușinos ca o fată fecieră să colinde singură munții și să vâneze animale sălbatice. Pentru aceea este cu neputință ca Artemis să fie zeiță”.

⁸⁷ „este o desfrînată”; lipsă în KJ.

⁸⁸ Anhise, prinț troian.

⁸⁹ Adonis, divinitate în mitologia greacă. Era atât de frumos, încât zeița Afro-

a cărui moarte o și plînge, călîndu-și iubitul; spun grecii că s-a coborît și în iad ca să-l răscumpere pe Adonis de la Persefona⁹⁰, soția lui Hades⁹¹. Deci dacă Afrodita este zeiță și nu l-a putut ajuta pe iubitul ei, cînd a murit, cum poate ea ajuta pe alții? Este cu neputință să se fi auzit⁹² ca firea dumnezească să plîngă, să scoată strigăte de durere și să facă adulter.

4. Grecii aduc pe Adonis să le fie dumnezeu; acesta a fost vîntor și desfrînat; a murit de moarte silnică, fiind rînit de un mistreț și nu s-a putut ajuta în nenorocirea lui. Cum, dar, va purta grijă de oameni desfrînatul, vîntorul, cel care a murit de moarte silnică?

5. Grecii spun iarăși de Rea⁹³ că este mama dumnezeilor lor. Și spun despre ea, că odată a avut iubit pe Atis⁹⁴; bucuria ei era să fie cu oameni stricați; în sfîrșit, a plîns și s-a tînguit pentru iubitul ei Atis. Dacă, deci, mama dumnezeilor grecilor n-a putut să ajute pe iubitul ei și să-l smulgă de la moarte, cum este cu putință, să ajute pe alții? Este, așadar, rușinos ca o zeiță să jelească, să plîngă și ca bucuria ei să fie cu oameni stricați.

6. Iarăși grecii o aduc pe Core și spun că este zeiță⁹⁵. Core a fost răpită de Pluton⁹⁶ și n-a putut să se ajute pe sine. Deci dacă este zeiță și n-a putut să se ajute pe sine, cum este cu putință să ajute pe alții? Că un Dumnezeu, Care este furat, este foarte slab.

7. Acestea toate⁹⁷ și multe asemenea acestora cu mult mai rușinoase și mai rele le-au adus grecii, împărate, născocindu-le despre dumnezeii lor, lucruri care nu sînt îngăduite nici a le spune, nici a le avea în minte cumva. De aceea oamenii, luînd exemplul de la dumnezeii lor, au săvîrșit orice nelegiuire, destrăbălare și impietate, pîngărind pămîntul și văzduhul cu faptele lor groaznice.

dita a părăsit Olimpul pentru a merge cu el la vînătoare. A fost ucis de un mistreț. La rugămîntea Afroditei, Zeus l-a prefăcut în dedîtel.

⁹⁰ Persefona, regina infernului, identificată la romani cu Proserpina.

⁹¹ Hades, zeul infernului, una din marile divinități grecești.

⁹² „Este cu neputință să se fi auzit”; KJ scrie: „Este totuși nemaiauzit”.

⁹³ Rea, zeiță, soția lui Cronos, identificată cu Cibela.

⁹⁴ Atis, zeul vegetației în Frigia. Părăsit de copil în trestiiile unui riu din Frigia, a fost descoperit de zeița Cibela și a ajuns iubitul ei. Cibela, roasă de gelozie, s-a împotrivit căsătoriei lui. Atis, cuprins de furie, s-a castrat, iar Cibela l-a prefăcut în pin. Cultul lui, plin de orgii, a pătruns în lumea greacă, apoi și în Roma.

⁹⁵ Core, alt nume al zeiței Persefona, folosit mai ales în misterele de la Eleusis.

⁹⁶ Pluton, zeul infernului, stăpînul bogățiilor din măruntaiele pămîntului, zeul morților, fiul lui Cronos și Rea.

⁹⁷ „Acestea toate ... groaznice”; KJ scrie: „Toate acestea, o, împărate, le-au adus, le-au născocit și le-au spus grecii despre dumnezeii lor: așa că de aici au luat oamenii prilej și au săvîrșit orice nelegiuire și desfrîu și prin asta întreg pămîntul a fost corupt”.

XII

1. Egiptenii, fiind mai proști și mai nebuni decât aceștia, au rătat mai rău decât toate neamurile⁹⁸; nu s-au mulțumit cu sarctuarele haldeilor⁹⁹ și grecilor, ci încă au adus¹⁰⁰ și animale necuvîntătoare să le fie dumnezei ... și cele de pe pămînt și cele din apă și plante și ierburi; și s-au pîngărit de toată nebunia și desfrînarea mai rău decât toate neamurile cele de pe pămînt.

2. La început¹⁰¹ adorați pe Isis¹⁰², care a avut de frate și soț pe Osiris¹⁰³, cel ucis de Tifon, fratele său; și de aceea a fugit Isis cu Horus, fiul ei, în cetatea Biblos din Siria, căutîndu-l pe Osiris și plîngînd cu amar, pînă ce a crescut Horus și l-a omorît pe Tifon.

3. Dacă, deci, Isis este zeiță și n-a putut să ajute pe Osiris, fratele și bărbatul ei, cum e cu putință să ajute pe alții? Nu e cu putință ca firea dumnezeiască să se teamă și să fugă sau să plîngă și să se vaite. Dealtfel Isis este foarte ticăloasă.

4. Despre Osiris, însă, spun că ar fi un dumnezeu binefăcător. A fost omorît de Tifon și n-a putut să se ajute. Și este știut că despre Dumnezeire nu poate fi spus lucrul acesta.

5. Și iarăși spun despre fratele său Tifon, că ar fi dumnezeu, că și-a omorît fratele și că a fost ucis de fiul fratelui său și al cumnatei sale, deoarece n-a putut să se ajute pe sine. Cum va fi, deci, Dumnezeu, cînd nu s-a ajutat pe sine?

6. Și cu toate că se știa că aceștia¹⁰⁴ au avut atîtea înfrîngerii, totuși au fost socotiți dumnezei de nepricepuții egipteni. Dar nu s-au mulțumit cu niște dumnezei ca aceștia sau cu celelalte sanctuare ale neamurilor! Nu! Au adus și animale necuvîntătoare să le fie dumnezei!

⁹⁸ După „neamurile”; KJ adaugă: „de pe pămînt”.

⁹⁹ „haldeilor”; KJ scrie: „barbarilor”.

¹⁰⁰ „au adus ... dumnezei”; KJ scrie: „au adus și astfel de firi de animale și spun despre ele că ar fi dumnezei”.

¹⁰¹ „La început ... l-au omorît pe Tifon”; KJ scrie: „La început o adorați pe Isis și susțineau că este zeiță; ea avea de bărbat pe fratele ei Osiris. După uciderea lui Osiris de (Set-) Tifon, fratele său, Isis a fugit cu fiul ei Horus în cetatea Biblos din Siria și a rămas acolo o bucată de vreme pînă ce fiul ei Horus a crescut; apoi Horus s-a luptat cu unchiul său Tifon și l-a ucis. În urmă, Isis s-a întors acasă cu fiul ei Horus și a colindat toate părțile în căutarea cadavrului soțului ei Osiris”.

¹⁰² Isis, zeița căsătoriei și a familiei.

¹⁰³ Osiris, fiul zeului Gab (pămîntul) și al zeiței Nut (cerul) era zeul morților. A fost ucis de fratele său Set, tăiat în bucăți și împrăștiat. Soția sa, Isis, le-a găsit și i-a reconstituit trupul.

¹⁰⁴ „Și cu toate că se știa că aceștia ... dumnezei”; KJ scrie: „Egiptenii, însă, pentru că sînt mai nepricepuți decât celelalte neamuri, nu s-au mulțumit cu aceștia și cu dumnezeii asemănători, ci au dat numele de dumnezei chiar animalelor, care totuși au numai un suflet sensibil”.

7. Că unii din ei se închină la oaie, alții la țap, alții la vițel; unii la porc, alții la somn; unii la crocodil, la uliu, la pește, la erete, la vultur și la corb; unii se închină la pisică, alții la peștele șibuta, unii la ciine la lup și la maimuță; unii la șarpe, alții la viperă, alții la leu; unii la usturoi, alții la ceapă și la mărăcine; unii la panteră, alții la altele asemenea acestora.

8. Și nu-și dau seama nenorociții de toate acestea, că n-au nici o putere, pentru că zilnic văd în ele dumnezei; nu văd că sînt mincate și nimicite de oameni și chiar de animale asemenea lor. Și unele din ele sînt arse, unele ucise, iar altele putrezesc și ajung gunoi. Și nu înțeleg că ele sînt distruse în multe chipuri.

9. Egiptenii n-au înțeles că cei asemenea acestora nu sînt dumnezei și că mîntuirea lor nu stă în miinile lor. Și dacă dumnezeii aceștia sînt prea slabi pentru propria lor mîntuire, de unde vor avea puterea să ajute la mîntuirea închinătorilor lor? ¹⁰⁵

XIII

1. Cu rătăcire ¹⁰⁶ mare au rătăcit și egiptenii și haldeii și elenii, aducînd niște dumnezei ca aceștia, făcîndu-le statui și îndumnezeind idolii cei surzi și nesimțitori.

2. Și mă minunez ¹⁰⁷ de ei, că îi văd doar pe cei care fac pe dumnezeii lor cum îi taie cu fierăstrăul, cum îi cioplesc cu barda, cum îi schilodesc, cum îi ard, cum îi toarnă în forme și cum le schimbă înfățișarea. Da, cum n-au înțeles că nu sînt dumnezei, cînd văd că idolii lor se învechesc, că dispar cu trecerea vremii, că se risipesc și se micșorează? Cînd n-au nici o putere în ce privește mîntuirea lor, cum vor putea purta grijă de oameni?

3. Dar și poeții și filozofii lor, rătăcind, au născocit că idolii lor sînt dumnezei și că astfel de lucruri sînt făcute spre cinstirea atotputernicului Dumnezeu. Și în rătăcirea lor voiau să fie și ei asemenea cu Dumnezeu, pe Care nimeni niciodată nu L-a văzut, nici poate să-L vadă ¹⁰⁸, ca să știe cu cine ar fi asemenea.

4. Și născocesc lipsă la Dumnezeire — ca și cînd s-ar găsi la Ea vreo lipsă — prin aceea anume că spun că Dumnezeirea primește jertfe, cere holocausturi, libațiuni, ucideri de oameni și temple. Dumne-

¹⁰⁵ KJ după „închinătorilor lor”, adaugă: „Egiptenii au rătăcit și mai mult decît celelalte popoare”.

¹⁰⁶ „Cu rătăcire ... nesimțitori”; lipsă în KJ.

¹⁰⁷ „Și mă minunez ... înfățișarea”; KJ scrie: „Trebuie să ne minunăm, o, împărate, de greci că ei, care depășesc pe toate celelalte popoare în civilizație și deșteptăciune, au căzut în rătăcirea idolilor morți și a statuilor neînsuflețite, cu toate că văd că dumnezeii lor sînt tăiați cu fierăstrăul de cei care îi fac, sînt șlefuiți, sînt aranjați, sînt tăiați, sînt arși, sînt turnați în forme și sînt schimbați în orice înfățișare”.

¹⁰⁸ Ioan 1, 18.

zeu, însă, nu este sărac și n-are nevoie de nici unul din aceste lucruri. Și este lămurit, că oamenii în aceea au rătăcit în ceea ce au gândit.

5¹⁰⁹. Dar poezii și filozofii lor — și ai haldeilor și ai grecilor și ai egiptenilor — vrînd în poeziile și în scrierile lor să laude pe dumnezeii lor, le-au descoperit și mai mult rușinea și au pus-o joală în fața tuturor I-au adus și au spus că natura tuturor dumnezeilor lor ar fi una; n-au recunoscut Dumnezeu pe Domnul nostru, Care în timp ce este unul, este în toate. Rătăcesc așadar: că dacă trupul omului, care-i alcătuit din multe părți, nu aruncă ceva din propriile lui mădulare, ci are nesfîșiată unirea cu toate mădularele și este armonie în el însuși, cum poate fi alt de mare luptă și neînțelegere în firea lui Dumnezeu? Dacă firea dumnezeilor lor ar fi fost una, n-ar fi trebuit ca un dumnezeu să prigonească pe alt dumnezeu, nici să-lucidă, nici să-i facă rău.

6. Iar dacă dumnezeii au fost prizonieri de dumnezei, dacă s-au ucis, s-au răpit și s-au trăznit, atunci nu mai au o singură fire, ci voințe deosebite, toate făcătoare de rău și, deci, nici unul din ei nu este Dumnezeu. Este, dar, lămurit, o, împărate, că rătăcire este toată vorbirea lor despre dumnezei.

7. Cum de n-au înțeles înțelepții și scriitorii grecilor că cei care fac legile sînt judecați de propriile lor legi? Dacă legile sînt drepte,

¹⁰⁹ Paragrafele 5—8 din capitolul XIII sînt în KJ în această formă: „5. Dacă poezii și filozofii lor nascocesc și susțin că natura tuturor zeilor lor este una, o spun fără să priceapă că Dumnezeu, Domnul nostru, în timp ce este unul, este în toate. Dar ei rătăcesc; că dacă în trupul oamenilor, care este din multe părți, nici un mădular nu se teme de altul, ci fiecare mădular este de acord cu altul, tot așa și cu Dumnezeu: după firea Sa este unul, este o ființă, pentru că în firea și ființa Sa este un desăvîrșit acord și nu se teme de El însuși. Dacă firea dumnezeilor este una, atunci nu se cuvine ca un dumnezeu să persecute pe altul, să-lucidă și să-i facă rău. 6. Dacă dumnezeii sînt persecutați de zei, dacă sînt străpunși cu sabia și răpiți, iar dacă alții au fost loviți de trăznet, atunci este clar că firea dumnezeilor nu este una. Din aceasta rezultă, o, împărate, că poezii și filozofii rătăcesc dacă socotesc împreună firele dumnezeilor lor și le reduc la o singură natură. 7. Deci dacă trebuie să ne minunăm de un Dumnezeu, Care se vede, dar nu se vede, apoi nu-i cu mult mai de mirare credința într-o fire nevăzută, dar care vede totul? Și dacă mai departe, se cuvine să contemplăm opera unui artist, apoi cu mult mai mult se cuvine să lăudăm pe Creatorul artistului. 8. Da, grecii, care au făcut legile, nu-și dau seama că prin legile lor osîndesc pe dumnezeii lor. Dacă legile lor sînt drepte, atunci dumnezeii lor, care calcă legile, sînt nedrepti, pentru că se omoară unii pe alții, pentru că fac vrăjitorii, adultere, hoții și furtisaguri, că se culcă cu tineri și fac și alte fapte rele. Iar dacă dumnezeii lor în toate istorisirile de mai sus se poartă lăudabil, atunci sînt nedrepte legile grecilor, că n-au fost date după voința dumnezeilor lor. 9. În această privință toată lumea rătăcește; istoriile dumnezeilor lor sînt în parte basme, în parte întîmplări naturale, în parte cîntece și poezii. Cîntecele și poeziile, însă, sînt vorbe goale și sunete; dacă cele spuse despre dumnezei sînt întîmplări naturale, atunci cei care au făcut, au suferit și au îndurat unele ca acestea nu sînt deloc dumnezei; dacă sînt înțelese ca alegorii, atunci, ca și basmele, sînt cuvinte goale care n-au nici un sens”.

atunci nedrepti sînt negreșit dumnezeii lor, care au făcut fărădelegi, care s-au ucis unii pe alții, care au făcut vrăji și adultere ... și hoții și pedească; iar dacă cele făcute de dumnezeii lor sînt bine făcute, atunci egile sînt nedrepte, fiind alcătuite împotriva dumnezeilor lor; dar așa legile sînt bune și drepte; laudă faptele bune și interzic pe cele ree. Dar faptele dumnezeilor lor sînt nelegiuite. Nelegiuții sînt, deci, dumnezeii lor; și toți cei care aduc niște dumnezei ca aceștia sînt virovași de moarte și necredincioși; iar dacă sînt basme istoriile lor, atunci și acești dumnezei nu sînt decît cuvinte; iar dacă sînt adevărate istoriile lor, atunci nu sînt dumnezei cei care au făcut și au suferit astfel de fapte; iar dacă sînt alegorii, atunci istoriile lor sînt basme și nimic altceva.

8. S-a arătat, așadar, o, Împărate, că toate aceste sanctuare cu mulți zei sînt opere de rătăcire și de pieire. Că nu trebuie numiți dumnezei cei care se văd și nu se văd; ci trebuie să cinstim pe Dumnezeu cel nevăzut, Care vede toate și a creat pe toate. Și iarăși, dacă se se cuvine să privim cu luare aminte opera unui artist, apoi cu mult mai mult se cuvine ca omul să laude pe Creatorul artistului.

XIV

1. Să venim, o, Împărate, și la iudei, ca să vedem ce gîndesc și ei despre Dumnezeu. Iudeii socotesc începutul neamului lor de la Avraam, care a născut pe Isac, din care s-a născut Iacov, care a născut coisprezece fii, care s-au mutat din Siria în Egipt. Acolo ei au fost numiți neamul evreilor de cel care le-a dat legea. În sfîrșit, au fost numiți iudei.

2. Iudeii spun, deci, că este un singur Dumnezeu, Creatorul universului, și că este atotputernic; spun că nu este drept să fie adorat altcineva în afară de acest singur Dumnezeu. În această privință par a fi venit mai aproape de adevăr, mai mult decît toate popoarele, prin aceea că ei se închină lui Dumnezeu și nu făpturilor Sale.

3. Iudeii imită pe Dumnezeu prin iubirea de aproapele, pe care o au, pentru că sînt milostivi cu săracii, răscumpără pe cei prinși în războaie, îngroapă pe cei morți și fac lucruri care se aseamănă cu acestea, primite de Dumnezeu și foarte bune pentru oameni; au moștenit aceste fapte de la strămoșii lor.

4. Totuși și iudeii au rătăcit de la cunoașterea adevărată, că gîndesc în mintea lor că slujesc lui Dumnezeu, dar, prin felul purtării lor, slujesc ingerilor și nu lui Dumnezeu, pentru că păzesc simbetele, lunile noi, pîinea nedospită, marile posturi și posturile, tăierea împrejur și curăția bucatelor, lucruri care nu sînt socotite așa de desăvîrșite.

XV ¹¹⁰

1. Creștinii își trag neamul lor de la Domnul Iisus Hristos. Aceasta este mărturisit Fiul al Dumnezeului Celui Preaînalt în Duhul Sfânt, pogorît din cer pentru mîntuirea oamenilor și născut din Sfînta Fecioară, fără sămînță și fără stricăciune; a luat trup și Fiul lui Dumnezeu a locuit în fiica unui om. Acestea au fost predate de Evanghelie, care, cu puțin timp mai înainte, a fost propovăduită și predicată creștinilor. Dacă veți citi Evanghelia, veți cunoaște puterea care este în ea.

2. Acest Iisus, deci, a fost născut din neamul evreilor. A avut doisprezece ucenici și cu ei a împlinit rînduiala sa. A fost stăpîns de iudei, a murit și a fost îngropat; și creștinii spun că El după trei zile a înviat și s-a înălțat la cer. Apoi acești doisprezece ucenici au

¹¹⁰ Capitolul XV este în KJ în următoarea versiune: „1. Creștinii, însă, o, Împărate, umblind încoace și încolo, au găsit adevărul și, după cum am înțeles din Scripturile lor, stau mai aproape de adevăr și de adevărata cunoaștere decît celelalte popoare. 2. Că ei cunosc pe Dumnezeu și cred în El ca în Creatorul și Meșterul universului prin Care și din Care sînt toate; alături de El nu este alt Dumnezeu. 3. De la El au primit poruncile pe care le-au scris în simțirea lor și le păzesc în nădejdea și în așteptarea lumii viitoare. 4. De aceea nu fac adulter și desfrîinare, nu depun mărturie mincinoasă, nu-și însușesc bunurile date în păstrare, nu poftesc ceea ce nu-i a lor, cînstesc pe tată și pe mamă, fac bine semenilor lor și dacă sînt judecători judecă după dreptate. 5. Nu se închină idolilor cu chip de om; și ceea ce nu vor să le facă alții lor, nu fac aceea nimănui. Nu mîncîcă mîncările de la jertfele idolești, că ei sînt curați. Vorbesc celor care sînt supărați pe ei și și-i fac prieteni; cu mult drag fac bine dușmanilor lor. 6. Femeile lor, o, Împărate, sînt curate ca fecioarele, iar fiicele lor sînt cuminți. Bărbații lor se feresc de orice legătură nelegiuită și de la orice necurăție, în nădejdea răsplătirii făgăduite pe ceea lume. Vorbesc cu dragoste cu sclavii și cu sclavele și cu copiii pe care aceștia îi au, pentru ca aceștia să ajungă creștini; și dacă ajung îi numesc, fără deosebire, frați. 7. Nu se închină la dumnezei străini. Se poartă cu modestie și prietenie. N-ai să găsești la ei minciună. Se iubesc unii pe alții. Nu disprețuiesc pe văduve, slobozesc pe orfan și orfană de cel care îi asuprește. Cel care are dă fără invidie celui care n-are. Dacă vîd un străin, îl duc sub acoperișul lor și se bucură de el ca de un frate adevărat. Că ei nu se numesc frați după trup, ci în duh și în Dumnezeu. 8. Dacă vreunul din săracii lor se desparte de lume și vreunul din ei îl vede, se îngrijește după puțină de îngroparea lui. Dacă aud că unul din ei este închis pentru numele lui Hristos sau este prigonit, atunci toți se îngrijesc de hrana lui și îl slobozesc, dacă le e cu puțință. 9. Dacă este printre ei vreun sărac sau nevoiaș și n-au bucate prisositoare, atunci postesc două pînă la trei zile, ca prin asta să acopere nevoia de hrană a celor lipsiți. Păzesc cu strășnicie poruncile lui Hristos, pentru că trăiesc drept și cînstit, așa cum le-a poruncit Domnul Dumnezeu lor. 10. În fiecare dimineață și în fiecare ceas, preamăresc și laudă pe Dumnezeu pentru binefacerile date lor și-l mulțumesc pentru mîncare și băutură. 11. Și dacă un drept dintre ei pleacă din lume, atunci ei se bucură și mulțumesc lui Dumnezeu și însoțesc trupul lui ca și cum l-ar duce dintr-un loc în altul. Și dacă unuia dintre ei i s-a născut un copil, atunci laudă pe Dumnezeu; dacă acela moare în pruncia lui, atunci laudă mult pe Dumnezeu, că a plecat din lume fără păcate. Dacă iarăși vîd cum unul din ei moare în nelegiuirea sa și în păcatele sale, atunci ei plîng pentru el și suspină, pentru că se duce la pedeapsă. 12. Aceasta este, o, Împărate, porunca legii creștinilor și felul lor de viațuire.

mers în provinciile lumii și au învățat mărirea Aceluia cu toată cuviința și modestia. De aceea cei care slujesc dreptății predicii lor se numesc creștini. Aceștia sînt cunoscuți peste tot.

3. Creștinii, însă, o, împărate, pentru că au umblat încoace și încolo și au căutat, au găsit adevărul. Și după cum noi am dedus din Scripturile lor, ei sînt, mai mult decît celelalte popoare, aproape de adevăr și de adevărata cunoaștere. Că și ei cunosc pe Dumnezeu, Ziditorul și Creatorul universului; prin El sînt toate și din El sînt toate; cunosc și pe Fiul Unul-Născut; și pe Duhul Sfînt și nu cîntesc alt Dumnezeu afară de Acesta. Au scris în inimi poruncile Domnului Iisus Hristos și pe acestea le păzesc, așteptînd învierea morților și viața veacului ce va să fie.

4. Creștinii nu fac adulter, nu sînt desfrînați, nu dau mărturie mincinoasă și nu poartă pungă cu ei; nu poftesc cele străine; cînstesc pe tată și pe mamă, își iubesc semenii și judecă drept.

5. Nu se închină idolilor cu chip de om; cîte nu voiesc să li se facă lor, nu fac altuia; nu mîncă din mîncările de la jertfele idolilor, că nu sînt curate; se roagă pentru cei care-i nedreptățesc și-i fac să fie prieteni cu ei; caută să facă bine dușmanilor; sînt blînzi și îngăduitori.

6. Femeile lor sînt curate, o, Împărate, ca fecioarele; fiicele lor sînt blinde; bărbații lor se înfrînează de la orice împreunare nelegiuită și de la orice necurăție pentru nădejdea răsplătirii ce va să fie, care le stă înainte în cealaltă lume. Instruiesc slugile și slujnicii și pe copiii lor, dacă unii din ei au, ca să fie creștini, din dragostea pe care au pentru ei; și cînd au ajuns creștini, îi numesc fără deosebire frați.

7. Nu se închină dumnezeilor străini, în orice faptă a lor sînt smeriți și buni, iar minciuni n-ai să găsești la ei. Se iubesc unii pe alții, nu trec cu vederea pe văduvă, nu fac supărare orfanului; cel care are dă, fără invidie, celui care n-are; dacă văd un străin îl aduc sub acoperișul lor și se bucură de el ca de un frate adevărat; că nu se numesc frați după trup, ci după suflet și în Dumnezeu.

8. Ori de cîte ori unul din ei vede că unul din săracii lor pleacă din lume, acela poartă de grijă de înmormîntarea lui după putere; iar dacă aud că unul din ei este închis sau prigonit pentru numele Mîntuitorului lui, atunci ei iau asupra lor toate nevoile aceluia; iar dacă este cu putință să-l elibereze, îl eliberează.

9. Și dacă este la ei cineva nevoiaș sau sărac și n-au bucate prisositoare, atunci postesc două sau trei zile, ca să îplinească nevoia de hrană a săracilor.

10. Sînt gata să-și dea sufletele lor pentru Hristos; păzesc cu strășnicie poruncile Lui, trăind în chip cuvios și drept, precum Domnul Dumnezeu le-a poruncit, mulțumindu-l în fiecare dimineață și în fiecare ceas pentru mîncare și băutură și pentru celelalte bunătăți.

11. Și dacă un drept dintre ei pleacă din lumea aceasta, atunci se bucură, mulțumesc lui Dumnezeu și însoțesc trupul său ca și cum ar călători dintr-un loc în altul. Și dacă unuia din ei i-a născut un copil, atunci laudă pe Dumnezeu; iar dacă iarăși se întâmplă să moară copilul în pruncia sa, atunci laudă pe Dumnezeu tot cu atita tărie, pentru că a trecut prin viață fără de păcate. Și iarăși, dacă văd că unul din ei a murit în nelegiurirea sa sau în păcatele sale, atunci plîng pentru el cu amar și suspină ca pentru unul care are să meargă la pedeapsă.

12. Aceasta este învățătura legii creștinilor, o, Împărate, și faptele lor.

XVI

1. Creștinii, deci, cunosc pe Dumnezeu; cer de la El cele ce i se potrivesc să le dea, iar lor să le primească. Și așa își termină timpul vieții lor. Și pentru că recunosc binefacerile lui Dumnezeu față de ei, iată, datorită lor, se continuă frumusețile¹¹¹, care sînt în lume. Și într-adevăr ei aparțin aceluia care au găsit adevărul, pentru că au umblat încoace și încolo și l-au căutat. Și, din cele ce noi am cunoscut, am înțeles că numai creștinii sînt aproape de adevăr.

2. Iar faptele bune pe care ei le fac, nu le strigă în urechile celor mulți, și au grijă ca nimeni să nu le observe; ascund binefăcerea pe care o fac, ca unul care găsește o comoară și o ascunde. Și se străduiesc să fie drepti, ca cei care așteaptă să vadă pe Mesia¹¹² lor și să primească de la El făgăduințele, care sînt la El, în mare măreție.

3. Tu poți, o, Împărate, cunoaște din Scripturile lor, cuvintele lor și poruncile lor; poți cunoaște măreția slujirii lor și așteptarea răsplătirii viețuirii fiecăruia din ei, pe care o așteaptă pe cealaltă lume.

4. Ne sînt de ajuns acestea pe care vi le-am făcut cunoscute pe scurt Maiestății Voastre cu privire la viețuirea și adevărul creștinilor, că într-adevăr mare și minunată este învățătura lor pentru cel care vrea s-o cumpănească și s-o înțeleagă. Într-adevăr, creștinii sînt un nou popor și amestecătură dumnezească este în el.

5. Luați, deci, Scripturile lor și citiți-le și, iată, veți găsi că în cele ce am spus n-am spus nimic de la mine, nici nu le-am spus ca avocat al lor, ci pentru că le-am citit în Scripturile lor; de aceea am crezut cu tărie în aceste lucruri ca și în cele viitoare. Și de aceea am fost silit să fac cunoscut adevărul celorla cărora le place adevărul și caută lumea care va să fie.

¹¹¹ „frumusețile”; KJ scrie: „binecuvîntările”.

¹¹² „Mesia”; KJ scrie: „Hristosul”.

6. Pentru mine nu-i nici o îndoială că lumea continuă să existe datorită rugăciunilor creștinilor. *Celelalte neamuri rătăcesc și se rătăcesc pe ele însele*, pentru că se pleacă înaintea stihilor lumii, pentru că privirea spiritului lor nu vrea să le depășească; *merg în întunec*, pentru că nu vor să recunoască adevărul; *se izbesc unii de alții ca oamenii beți și cad*.

XVII

1. *Pînă aici e cuvîntul meu către tine, Împărate!* Cu privire la cele ce au rămas, acestea se găsesc, așa cum s-a spus mai sus, în celelalte cuvinte ale Scripturilor lor; cuvintele acelea sînt prea grele ca un om să le spună și chiar să le repete; dar ele nu sînt numai spuse de creștini, ci și împlinite.

2. Grecii, însă, o, Împărate, pentru că fac lucruri rușinoase, culcîndu-se cu bărbați, cu mamele, cu surorile și fiicele lor, aruncă asupra creștinilor batjocura necurăției lor. Creștinii, însă, sînt drepiți și sfinți; iar adevărul stă înaintea ochilor lor.

3. Duhul lor este răbdător și de aceea, pentru că ei cunosc rățacirea grecilor și sînt prigonii de ei, rabdă și îndură; și mai mult încă, au milă de ei ca de niște oameni cărora le lipsește cunoașterea; fac rugăciuni pentru ei, ca să se întoarcă de la rățacirea lor.

4. Dacă se întîmplă ca unul din ei să se întoarcă de la rățacirea lui, atunci acela se rușinează înaintea creștinilor de faptele ce fuseseră făcute de el și laudă pe Dumnezeu, zicînd: „Din neștiință am făcut aceasta!” Își curățește inima și păcatele lui îi vor fi iertate, pentru că le-a făcut din neștiință în vremea de mai înainte, cînd birfea și batjocorea adevărata cunoaștere a creștinilor.

5. Cu adevărat, fericit este neamul creștinilor înaintea tuturor oamenilor care sînt pe fața pămîntului.

6. Bine ar fi să se oprească, deci, limbile acelora care grăiesc nimicuri și defaimă pe creștini! Bine ar fi ca ei să spună adevărul, pentru că le este mai de folos să se închine adevăratului Dumnezeu decît să se închine unui sunet fără de simțire.

7. Și adevărat este cuvîntul lui Dumnezeu care este spus prin gura creștinilor; învățătura lor este poarta luminii.

8. Bine ar fi ca toți cei care n-au cunoscut pe Dumnezeu să se apropie și să primească cuvintele cele veșnice, care sînt de cînd lumea și din veșnicie. Bine ar fi, așadar, ca ei să preîntîmpine judecata cea înfricoșătoare, care este gata să vină peste întreg neamul omenesc *prin Iisus Mesia*¹¹³.

¹¹³ „Mesia”; KJ scrie: „Hristos”.

ESHATOLOGIA CREȘTINĂ ȘI HILIASMUL

de : M. B. RUSCANU

O altă împărăție a lui Hristos pe pământ ? Și cât de clar răspunde Iisus abilului Pilat în pretoriu : „Împărăția Mea nu este din lumea aceasta” (Ioan 18, 36).

S-ar părea că, după un atare răspuns, lucrurile sînt clare și nu mai dau prilej la interpretări diferite. Și totuși, ideea unei împărății a lui Dumnezeu pe pământ a persistat de-a lungul veacurilor, a frământat conștiințele credincioșilor și a iscat erezii și secte în sinul Bisericii creștine. Readucerea raiului pe pământ, adică o fericire deplină — fericirea primordială — existentă în starea de nevinovăție a omului ar fi, cum zicea cineva, o nostalgie a paradisului pierdut. Dar această interpretare, aparent naivă, are obirșii mai adînci, escamotînd, uneori, finalități socio-politice. Cu acest stigmat, dealtfel, au apărut în istorie primele indicii ale hiliasmului, în perioada precreștină.

Este, fără îndoială, izbitoare asemănarea concepției precreștine (iudaice) despre o împărăție pe care Mesia o va întemeia pentru poporul ales, cu care va stăpîni peste celelalte popoare și concepția hiliastă, apărută în sinul Bisericii creștine, despre o împărăție de o mie de ani, pe care Hristos o va întemeia pentru cei dreți, cu care va domni peste cei păcătoși. Consimilitudini doctrinare găsim și în timpurile mai apropiate de noi, cu fundamentări pseudoștiințifice, dar folosind și pretexte religioase, mascînd ideologii care revendică privilegiu hegemonice.

Am esențializat, reducînd la limită diferențele și reținînd nota comună a unor interpretări subtile și nuanțate, o doctrină cunoscută sub denuminația de hiliasm (chiliasm) sau milenarism. Nu ne oprim, acum, la combaterea fiecărei fracțiuni cu detaliile ei doctrinare, labile și pluriforme, ci numai la împărăția de o mie de ani, comună multor grupări religioase.

Eshatologia creștină, adică învățătura despre „cele de pe urmă” (moartea trupului, starea sufletului după moartea trupului, judecata particulară, parusia, învierea și judecata obștească, sfîrșitul lumii) este exprimată în formula „desăvîrșirea generală”. „După cum lumea are un început și o cauză, tot astfel are și un scop final spre

care tinde: desăvârșirea și înnoirea ei prin Dumnezeu în Dumnezeu. Pe de-o parte murind, credincioșii trec din linia de dezvoltare și progres de pe pământ, într-o stare care nu mai e susceptibilă de mișcare și care constituie rezultatul final al întregii lor vieți de pe pământ; de altă parte lumea în totalitatea ei fiind înnoită, se va desăvârși corespunzător cu desăvârșirea și menirea coroanei creațiunii care este omul¹.

„Existența creațiunii are trei etape, pentru cei ce au primit și cred în Hristos: de la creație până la Hristos, de la Hristos până la sfârșitul formei actuale a lumii și cea care urmează după acest sfârșit. Etapa din urmă nu înseamnă că după ea urmează sfârșitul total al existenței, ci în sensul că această etapă durează veșnic”².

După o luptă seculară, pe plan extern cu împărații romani, apărători ai vechiului păgânism, pe plan intern cu ereziile pluriforme, reminiscențe din vechile credințe și sisteme filozofice, Biserica lui Hristos și-a precizat, pe baza Sfintei Scripturi și a Sfintei Tradiții, cu asistența permanentă a Sfintului Duh, învățătura primită de la Înțeleptorul ei. Astfel sinoadele ecumenice de la Niceea (325) și Constantinopol (381) au stabilit Simbolul credinței, cuprinzând clar și ușor de înțeles, doctrina creștină în esențialitatea ei. Cu privire la eshatologie, Simbolul credinței (Crezul sau Credeul) ne propune: „Și iarăși va să vie cu mărire, să judece viii și morții, a cărui împărăție nu va avea sfârșit” (art. 7) și „Aștept învierea morților (art. 11) „și viața veacului ce va să vie” (art. 12). „Cunoștința creștină din izvoarele revelației trebuie să treacă netulburată și limpede în inimile credincioșilor, fiindcă numai astfel poate cineva să dobândească o convingere sigură că posedă nefalsificată învățătura Domnului. Acest mijloc infailibil nu poate fi omul, care, singur, greșeste ușor ori de câte ori este dus de alții în rătăcire..., ci de o autoritate superioară, rînduită de Dumnezeu, care mărturisește despre valoarea Scripturii și a Tradiției, le păstrează pe acestea intacte și transmite fidelă și nefalsificată învățătura dogmatică și morală din ele. Asemenea judecător cu autoritate și păstrător statornic al revelației este Biserica, fie cînd învață adevărurile mîntuitoare, prin apostoli și ierarhi, în Bisericile locale, fie prin ierarhii adunați oficial, în sinoade ecumenice, pentru a expune, în chip limpede, învățătura ortodoxă, cînd este amenințată și schimbată de erezii, care aduc confuzii și tulburări în conștiințele credincioșilor”³. „Biserica fiind călăuzită de Duhul Sfînt, care rămîne în ea în veci și o arată îndreptar infailibil al dogmelor, stilp și temelie a adevărului, păstrează curată și neschimbată învățătura ortodoxă”.

¹ *Învățătura creștină ortodoxă*, Timișoara, 1971, p. 71 sq.

² Pr. prof. dr. Dumitru Stăniloae, *Teologia dogmatică ortodoxă*, vol. III, București, 1978, p. 211.

³ Hristu Andruș, *Simbolica*, trad. prof. Iustin Moisesescu (azi Prea Fericitul Patriarh al Bisericii Ortodoxe Române), Craiova, 1955, pp. 105—106.

Dacă în cărțile Vechiului Testament aflăm numai indicații vagi despre judecata și sfârșitul veacurilor (cf. Isaia 13, 11 și 26, 21; Daniil 7, 14—15 ș. a.), exprimate adeseori în imagini, în alegorii asemănătoare cu cele din Apocalipsa lui Ioan, în cărțile Noului Testament aflăm atestări clare (cf. Ioan 5, 22 și 5, 27; Matei 16, 27; Faptele Apostolilor 17, 31; Romani 2, 5 sq, II Corinteni 5, 10). Sfinții Părinți ai Bisericii nu se abat de la această predanie.

Totuși problematica eshatologiei, cu insondabilele ei mistere, a dat și va da încă multă bătaie de cap mai ales credincioșilor Bisericii creștine. Sfârșitul vieții sau sfârșitul chipului actual, judecata particulară (a sufletului) și cea universală (după învierea corpurilor și schimbarea celor vii), aspectul lumii noi sau înnoite, misterul materiei induhovnicite, modul existenței veșnice a trupurilor, etc. au prilejuit o mare varietate de speculații și teorii. Dar misterele eshatologice sînt nerezolvate și de nerezolvat pe cale speculativă. Terminologia savantă, împrumutată din sistemele filozofice moderne, nu adaugă nimic la limpezirea gândirii Sfinților Părinți care au explicat și sintetizat, au dogmatizat revelația divină și în acest domeniu al eshatologiei. Cu tot efortul intelectual al unor teologi protestanți și neoprotestanți nu lipsesc, în formule noi, abateri de la ceea ce au stabilit sinoadele ecumenice. Dar teologii actuali ai Bisericii care au rămas fideli Tradiției au ridicat limbajul patristic la nivelul modului nostru de exprimare și se mențin pe linia dreaptă a doctrinei bisericești, marcînd un progres în adîncirea ei căci „vorbim limba timpului nostru, iar limba se schimbă fiindcă preocupările se schimbă”⁵.

Față de învățătura apostolică și patristică păstrată de Biserica Ortodoxă cu privire la aspectele eshatologice, istoria consemnează numeroase abateri avînd substraturi diferite. Abaterile de la doctrină nu s-au limitat la persoane izolate, ci au pătruns în masele de credincioși, au făcut prozeliti și grupări religioase ieșite din comunitatea Bisericii. Una din cele mai persistente erori, cu o longevitate deosebită, este hiliasmul sau milenarismul.

În asență hiliasmul se reduce la următoarele: între a doua venire a Domnului nostru Iisus Hristos (cînd vor învia numai dreptii) și judecata obștească (sfârșitul lumii), Hristos va întemeia, pe pămînt, o împărăție de o mie de ani, în care va domni împreună cu aleșii Săi. După trecerea mileniului, vor învia și ceilalți morți și se va produce judecata obștească. Deci este vorba de două învieri ale morților la interval de un mileniu și de o domnie (împărăție) intermediară.

Ce învață Biserica noastră dreptmăritoare? Deodată cu venirea Domnului (a doua venire) se va produce învierea morților, după care se va face judecata de obște. Învierea succesivă (a dreptilor și

⁴ Idem, o. c., p. 63.

⁵ *Manual de Teologie dogmatică și simbolică*, vol. I, București, 1958, p. 20.

apoi a păcătoșilor) și împărăția de o mie de ani, sînt o iluzie sau o gravă eroare de interpretare a textelor biblice. Biserica nu le propune în sistemul ei doctrinar.

Este adevărat că în Sfînta Scriptură se vorbește mult despre împărăția lui Dumnezeu sau împărăția cerurilor. Ioan Botezătorul propovăduiește în deșertul Iudeii: „Pocăiți-vă, că s-a apropiat împărăția cerurilor” (Matei 3, 1). Iisus călătorea din oraș în oraș și din sat în sat, spunînd tare și binevestind împărăția lui Dumnezeu (Luca 8, 1). Iisus însuși a propovăduit: „Pocăiți-vă, că s-a apropiat împărăția cerurilor” (Matei 4, 17) și ferește pe cei săraci cu duhul că a lor este împărăția cerurilor (Matei 5, 3), sau pe cei curați cu inima, că aceia vor vedea pe Dumnezeu (Matei 5, 8) și pe cei blinzi care vor moșteni pămîntul (Matei 5, 5) ș. a. Dar această împărăție s-a realizat deja prin învierea Domnului. „Prin acest act Hristos S-a dovedit a fi într-adevăr un împărat ceresc, cîștigînd nu numai putere și demnitate, ci și o împărăție a Sa de lumină și grație cerească. Este împărăția Sa de har, numită și împărăția lui Dumnezeu sau a cerurilor”⁶. Aceasta este o împărăție a păcii, a dreptății și nu o împărăție a dominării unora asupra altora. În chip văzut ea este Biserica, trupul lui Hristos, căreia El însuși i-a pus temelie și despre care ne-a arătat în toate parabolele Sale cum va crește, pe cine va cuprinde, ce preț va avea ș. a.⁷ În această împărăție (Biserica) se poate intra prin Taina Botezului: „De nu se va naște cineva din apă și din duh nu va putea intra în împărăția lui Dumnezeu” (Ioan 3, 5). Aceasta este învierea cea dintîi, intrarea în comuniunea Bisericii. A doua înviere este cea de obște, învierea de apoi.

Despre așa-zisa împărăție de o mie de ani în Sfînta Scriptură se vorbește numai în mod figurat. Unii creștini însă au interpretat literal textele biblice care grăiesc în imagini și simboțuri și au ajuns la credința că împărăția de o mie de ani va fi întemeiată la venirea a doua a Mîntuitorului pe pămînt. Unii ca aceștia încearcă nu numai să justifice realitatea ei, dar pretind că pot calcula și data exactă a venirii Mîntuitorului și deci data începutului mileniului.

Se poate calcula acest timp?

Biserica noastră socotește că nu se poate calcula. În capitolul 24, de pildă, evanghelistul Matei reproduce părți din învățătura lui Iisus Hristos despre cele din urmă. În manieră profetică, Iisus le vorbește ucenicilor despre anumite semne (profeți mincinoși, fenomene cosmice ș. a.) premergătoare parusiei și celor ce vor mai urma și în concluzie le spune: Iar de ziua aceea și de ceasul acela nimeni nu știe, nici îngerii din ceruri, nici Fiul, ci numai Tatăl” (Matei 24, 36). Timpul parusiei este taina sfaturilor veșnice a lui Dumnezeu. Înainte de înălțare, apostolii l-au întrebat pe Iisus: „Doamne, oare

⁶ Prot. Petru Deheleanu, *Manual de sectologie*, Arad, 1948, p. 488.

⁷ Idem o. c., p. 489.

în vremea aceasta așeza-vei Tu la loc împărăția lui Israel? El le-a spus: Nu este lucrul vostru ca să știți vremurile sau soroacele pe care Tatăl le-a pus în a Sa atotputernicie" (Faptele Apostolilor 1, 6—7).

Aderenții hiliasmului pretind totuși că pot calcula acest timp pentru că ar avea inspirația necesară (sau revelația) de la Duhul Sfânt, făgăduit de Mântuitorul. Ei se consideră, după cuvintele Sfințului Apostol Pavel, ca fiind scoși din întuneric, ca fii ai luminii (cf. I Tesaloniceni 5, 4—5).

Biserica noastră învață că după pogorirea Duhului Sfânt, în ziua Rusaliilor, nu s-a mai revelat nimic cu privire la cele din urmă (eshatologia). Biserica a primit plenitudinea servirilor grațiale pentru a realiza unirea sacramentală a credincioșilor cu Hristos. O altă formă de comunicare nemijlocită cu Hristos nu este.

În concepția creștină evenimentele eshatologice, arătarea (venirea), Domnului, învierea și judecata universală, sfârșitul lumii și răsplata de veci, se succed într-un timp pe care nu-l putem aprecia. Ele se desfășoară, cum ne spune Apostolul Pavel, „într-o clipeală de ochi" (I Corinteni 15, 52).

Ceea ce este important și trebuie reținut este faptul că aceste evenimente se produc deodată sau la o fracțiune de timp care scapă aprecierii noastre. Succesiunea sau simultaneitatea executării acestor evenimente nu se pot exprima în termenii pe care îi posedăm noi despre durată, despre dimensiunile spațio-temporale. Secunda, minutul, ceasul, ziua, anul, veacurile, mileniile...? Ce exprimă acestea, raportate la evenimentele incomensurabile pe care le abordăm cu legitim cutremur? Toate se desfășoară într-un timp nedeterminat sau peste noțiunile noastre despre timp. „Fericiți cei prigo-niți pentru dreptate că a lor este împărăția cerurilor" (Matei 5, 10). Verbul „este", care în limba aramaică, în care vorbea Domnul, ră-mîne neexprimat, trebuie considerat ca un prezent permanent"⁸.

Apocalipsa lui Ioan, carte profetică încărcată de imagini și simboluri, cu trimiteri la imaginile profeților Vechiului Testament sau la viziunile fantastice ale unor apocrife, are un prea pronunțat aspect de „criptogramă" și, în consecință, nu poate fi descifrată de oricine, după o superficială lectură. Prin metaforizare, prin funcția obișnuită a comparației cu elementele fantastice, Apocalipsa încearcă să ne sugereze imaginea înfricoșatului sfârșit. Și mai ales pe Apocalipsă se întemeiază calculul milenariștilor. Interpretarea ei necesită studii de specialitate, eforturi de contextualizare, de discernere și dis-jungere a elementelor figurate, de pătrundere a simbolurilor și a structurilor limbii (metalimbajul), pentru a-i introduce viziunile în fluxul dreptei credințe. Acest drept și această capacitate o are nu-

⁸ Pr. prof. dr. Vasile Gheorghiu, *Sfânta Evanghelie după Matei*, vol. I, Cernăuți, 1925, pp. 204—205.

mai Biserica lui Hristos, care a stabilit o ermeneutică biblică și o normă unitară de credință. Prin optica Bisericii putem înțelege ceva din cartea Sfintului Ioan care încheie Noul Testament. „Fiind o scriere profetică, făcută pentru timpuri a căror lungime nu se poate determina mai deaproape și nici limita la timp anumit, nu va putea fi interpretată nicicând pe deplin în baza anumitor fapte istorice, care s-au petrecut deja.... O interpretare pe deplin exactă va putea da numai acela care va fi trecut și cele mai de pe urmă lupte ale Bisericii”⁹.

Numai ceea ce s-ar putea numi „mania biblicistă” poate duce la interpretări străine de norma generală de credință stabilită de Biserică. Cu toate că Biblia e simplă, cu toate că se poate ușor înțelege, și cu toate că „se tilcuiește prin ea însăși”, totuși tilcutorii fiind mulți și fiecare avînd înțelegerea lui proprie, apare primejdia de a fi tilcuită după socotința fiecăruia (II Petru 1, 20). Așa fac unii creștini care renunțînd la sprijinul Bisericii, au ieșit din sinul ei, interpretează Biblia după înțelegerea proprie și... așa s-au iscat ereziile și sectele. Așa procedează și hiliaștii, de orice nuanță, cînd calculează timpul parusiei.

Nu ne referim la fanatismul mesianic al unora sau altora din denomi-națiunile religioase, la cultul sau organizarea lor ci, în general, la falsa interpretare a textelor biblice pentru a stabili data exactă a parusiei Domnului. Mulți creștini citesc cu rivnă Biblia. Memori-zează texte întregi. Se afirmă „tari în Biblie” și se mîndresc cu știin-ța lor. Ei bine, această mîndrie este adeseori izvorul rătăcirilor și al îndepărtărilor de la dreapta credință (cf. Timotei 6, 3—4). Înainte de toate trebuie să știm că Sfinta Scriptură nu cuprinde întreaga revelație, aceasta fiind întreagă în Sfinta Tradiție. Orice învățătură trebuie să țină seama de această realitate. Învățătura milenariștilor nu ține seama de aceste îndrumări și devierile sînt inevitabile. Si-gur că sînt și alte cauze, multe și variate, care duc la îndepărtarea u-nor credincioși de Biserică, asupra cărora nu insistăm acum.

Neținînd seama de principiile ermeneutice și interpretînd izolat textele biblice, folosind și anumite semne astronomice (naturale), a-numite fenomene istorice și imagini apocaliptice, reprezentanții numeroaselor fracțiuni religioase (adeseori învrăjbite și dezbinat), care profesează hiliasmul, s-au ocupat cu predilecție de calcularea da-tei exacte a parusiei și au ajuns la rezultate și soroace foarte diferite, pregătindu-și adepții să aștepte ziua sau anul împlinirilor profețite. Spre marea lor dezamăgire însă au trecut multe soroace și, desigur, vor mai trece. Dar pentru a ilustra diversitatea acestor grupări reli-gioase și felurimea interpretărilor, a metodelor de calcul pentru a sta-

⁹ Idem, *Introducere în slintele cărți ale Testamentului Nou*, Cernăuți, 1929, p. 756.

bili data revenirii Mîntuitorului (a doua venire), cred că este necesar un excurs istoric.

Cele patru evanghelii (Matei, Marcu, Luca și Ioan) cuprind o parte din învățătura, ilustrată prin fapte, predată de Iisus Hristos (cf. Ioan 21, 25) și întemeierea Bisericii creștine. Faptele Apostolilor tratează o parte din activitatea învățăcelilor, răspîndirea și organizarea Bisericii. Ceea ce nu s-a scris la început s-a păstrat în Sfînta Tradiție, care este izvorul Scripturii. Părintele istoriei Bisericii creștine Eusebie din Cezareea Palestinei (+ pe la 340) a scris istoria Bisericii de la întemeiere pînă la anul 324, în zece cărți. Apoi cărțile de istorie bisericească au sporit, cantitativ și calitativ. În aceste izvoare găsim și apariția primelor erezii și secte. Astfel, în timpul apostolic, este amintit Simon Magul care încearcă să cumpere, pe bani, de la Apostoli, puterea de a împărtăși Sfîntul Duh prin punerea mîinilor (Faptele Apostolilor 8, 9—24). În Corint se iscă certuri și dezbinări (I Corinteni 1, 10—11), se formează grupări (partide) (Idem 12, 13), pe care le combatte Apostolul Neamurilor cu inspirată înțelepciune. Apar apoi creștinii iudaizanți, gnosticii, care mîhnesc inima neostenitului Apostol. Aceștia introduc ideile hiliaste, tulburînd viața primilor creștini. În timpul postapostolic se ivesc alte erezii și secte, mai mult sau mai puțin grave, pe care, sigur, Sfînta Scriptură nu le mai consemnează, pentru că a fost încheiată la apariția lor. Le-a consemnat însă literatura patristică, hotărîrile sinoadelor ecumenice și particulare.

Deci ideea despre o împărăție pămîntească a lui Dumnezeu își are obirșia în speranțele „poporului ales” legate de venirea Mesiei cel profețit de Vechiul Testament. Dar ideea nu este absentă nici în credința altor popoare antice. „Teologia iudaică ... poate sub influența parsismului, ca un compromis între fariseismul naționalist îngust și eshatologismul universal, a crezut că viitorul Mesia va întemeia o împărăție pămîntească, în care, împreună cu poporul ales, va domni peste păgîni ...”¹⁰. Deci, după această concepție, Mesia nu va întemeia o împărăție universală, ci una limitativă, exclusivistă. Teza se bazează pe interpretarea cazuistică a unor texte din Vechiul Testament (psalmi mesianici, profeți...) Cînd va ieși mlădiță din tulpina lui Iesei (Isaia 11, 1) și va judeca întru dreptate (Idem 11, 4), atunci Domnul va ridica din nou mîna sa ca să răscumpere rămășița poporului său dintre robii din Asiria și din Egipt, din Patros, din Cuș, din Elam, din Babilon, din Hamat și din ostroavele mării (Idem 11, 11) și va croi drum către rămășița din poporul Său ... precum s-a întîmplat altădată cu Israel în ziua cînd el a ieșit din pămîntul Egiptului (Idem 11, 16). „Atunci voi veți cunoaște că Eu sînt Domnul Dumnezeuul vostru care sălășluiește în Sion, în muntele cel sfînt al meu, Ierusalimul va fi altarul meu, iară străinii nu vor mai trece pe acolo” (Ioil 4, 17 și 3, 5 ș. a.) Din unele texte ca acestea s-au extras anumite spe-

¹⁰ Prof. Vasile Loichița, *Chiliasmul*, Cernăuți, 1926, p. 10.

ranțe mesianice. Deși tot profetul Isaia, vorbind despre judecata și Împărăția Domnului, zice: „Domnul va judeca cu foc și cu sabie pe tot omul ...” (66, 16) și „Eu vin ca să string la un loc noroadale și toate limbile” (66, 18). Profetul evidențiază caracterul de universalitate al judecății și împărăției Domnului. Dar susținătorii împărăției naționale, exclusiviste, raportează sintagma „toate neamurile” la semințiile (neamurile) împrăștiate ale poporului ales. Însă problema, sub acest aspect, nu ne interesează aici. Am amintit-o întrucât a sugerat creștinilor din primele veacuri ideea unei împărății a lui Hristos pe pământ, prin intermediul gnosticismului și ebionismului.

Gnoza păgînă este o filozofie a religiei păgîne, cu un fond mitologic fecund și cu foarte multe idei fantastice. Principiile gnozei false sînt împrumutate din sistemele grecilor antici, contopite cu sisteme mistico-religioase răsăritene, în special cu dualismul persan¹¹. Accentuînd lupta între bine și rău, parsismul a putut influența gîndirea unor creștini care, sub influența mai vizibilă a curentului iudaizant, au ajuns la ideea hiliasmului. Deoarece Hristos, la prima venire pe pământ, nu a întemeiat împărăția profetită de Vechiul Testament, aceasta trebuie să se realizeze la a doua venire a Sa pe pământ. Creștinii care au acceptat această idee au modificat doar denumirea beneficiarilor acestei împărății. În locul poporului ales al Vechiului Testament, ei au introdus „dreptii” (sfînții), cu care Hristos va domni un mileniu.

Istoria numește pe Cerint, gnostic creștin iudaizant, originar din Alexandria, adept al lui Filon, stabilit apoi în Asia Mică, discipol al Apostolului Ioan, ca răspîditor al acestor idei în comunitatea creștinismului primar. După o tradiție, Apostolul Ioan ar fi scris Evanghelia sa chiar împotriva lui Cerint, ucenicul său rătăcit. Unii antihiliaști au combătut erezia cu atîta înverșunare încît au atribuit Apocalipsa gnosticului Cerint, pe care acesta își bazează mai ales erezia. Origen apără autoritatea Apocalipsei și-i atribuie paternitatea Apostolului Ioan.

Hiliasmul (de direcție vulgară) se numără printre cele dintîi erezii privind situația Bisericii în raportul ei cu lumea, care are menirea să realizeze împărăția lui Hristos, dar nu cum o concep hiliaștii. Cu toate că venea din rîndul gnosticilor care, printre altele, afirmînd dualismul, respingeau din principiu orice armonie între spirit și natură și voiau să spiritualizeze toate reprezentările simțurilor, constituind în acest chip extrema opusă a hiliasmului, Cerint admite o împărăție de o mie de ani în care oamenii cei buni după substanță, se împărtășesc de nemăsurată gustare vulgară a tuturor plăcerilor sensuale ... Dionisie din Alexandria, în scrierea „Despre făgăduinți”, păstrată în fragmente la Eusebie, descrie amănunțit bucuriile din imperiul milenar al lui Cerint: mincare, băutură și plăceri nuptiale, exprimate mai cu-

¹¹ Cf. Euseviu Popovici, *Istoria bisericească universală*, trad. Atanasie Mironescu, ed. II-a, vol. I, București, 1925, p. 308.

viincios : serbări somptuoase, sacrificii și oștețe sacrificiale¹². Nici măcar în primele decenii, adepții hiliasmului nu s-au putut menține într-o unitate doctrinară. Gnosticismul hiliast s-a ramificat, s-a fracționat, dind naștere la secte și erezii cu numiri diferite, cu deosebiri de interpretare a Bibliei și de organizare (ebioniți sirieni, nicolaiți, docheți, ofiți, pseudoclementini, elxaiți, samsei, manihei, monarhieni, antitrinitari, etc.¹³. Unele fracțiuni au dispărut repede, altele s-au menținut și amplificat prin contopire cu alte erezii.

În primele secole, cînd învățătura Bisericii creștine nu era bine definită, cînd viața creștină era bîntuită de controverse, sub influența unor sisteme filozofice și religioase, hiliasmul a fost acceptat și de unii creștini cu merite deosebite pentru răspîndirea și consolidarea Bisericii, episcopi, apologeti, scriitori de talent, mărturisitori, martiri. Istoria Bisericii ne amintește în fruntea acestei categorii pe Papia (150—163), episcop în Ierapole — Frigia, patria Cybelei, despre care se spune că a fost discipol al Apostolului Ioan. El a scris, după tradiție, despre activitatea apostolilor „amestecînd lucrurile adevărate cu multe neadevărate”. Interpretînd literal unele versete din capitolul 20 al Apocalipsei, Papia accepta doctrina hiliastă (în cartea a patra). Istoricul Eusebie ne spune că Papia propunea și unele învățături fabuloase și era „mărginit la minte” căci a înțeles greșit înțelesurile adînci și tainice pe care apostolii le-au îmbrăcat în icoane simbolice¹⁴. În această categorie istoria eclesiastică mai amintește pe Iustin Martirul, Irineu, Ipolit, Minuciu Felix, Tertulian, Lactanțiu, ș. a.

La influența hiliasmului eretic și sectar s-a adăugat, desigur, suferința creștinilor în lupta cu puterea păgînismului susținută de împărații romani. Ca o compensație pentru suferințele lor, au rivnit și au considerat inerentă o altă stare, o altă așezare a lucrurilor într-o dreptate deplină. În această împărăție martirii și credincioșii se vor bucura numai de bunuri spirituale. Unii scriitori concep hiliasmul ca o perioadă de pace deplină, premergătoare sfîrșitului istoriei. Interpretarea o împărtășesc și unele denominațiuni moderne, practicînd însă alte erori mai mari.

Deci trebuie să facem distincție între erezia hiliastă și scriitorii și părinții Bisericii care au împărtășit învățătura aceasta. Scriitorii Bisericii nu au negat dogmele Bisericii, ci, și-au exprimat doar unele opinii (teologumene), cum mărturisește, de pildă, Iustin Martirul și Filozoful (mort între anii 163—167). În scrierea „Dialog cu iudeul Trifon”, despre adevărul religiei creștine și despre împlinirea Vechiului Testament în Testamentul Nou, apologetul creștin ne spune că ideea hiliastă este numai o părere a sa, nu dogmă, că mulți creștini văd altfel lucrurile¹⁵.

¹² V. Loichița, o. c., p. 13.

¹³ E. Popovici, o. c., pp. 312—340.

¹⁴ V. Loichița, o. c., p. 21.

¹⁵ Idem, *ibidem*.

Deci înclinarea unor scriitori creștini spre hiliasm înseamnă doar o exegeză subiectivă a unor texte biblice, fără a ataca dogmele creștine și a se desprinde de dreapta învățătură a Bisericii. De aceea nici Biserica nu i-a condamnat în chip special, ci în general și la un loc cu toate rătăcirile lui Apolinarie. În schimb hiliasmul a fost respins și combătut de toți ceilalți părinți și scriitori bisericești răsăriteni și apuseni, ca o opinie teologică fără temei.

Atitudine mai hotărîtă a luat Biserica față de această învățătură falsă, cînd hiliasmul, în forma montanistă, a încercat să se impună ca dogmă. Clement Alexandrinul, Origen, Dionisie cel Mare, Eusebie, Vasile cel Mare, Grigore de Nazianz, Augustin ș. a. au combătut hiliasmul uneori cu o vehemență care a pus în discuție, cum am arătat mai sus, însăși paternitatea Apocalipsei și îndreptățirea ei de a fi încadrată în cărțile Testamentului Nou.

Sinodul al doilea ecumenic de la Constantinopol (381), condamnînd ereziile apolinariste (sinusianismul), a condamnat implicit și împărăția de o mie de ani.

Dar respectiva învățătură n-a dispărut cu totul. Erezia s-a diversificat înregistrînd o exacerbare continuă. În atmosfera creată de excesele interpretative, au fost revigorate și teoriile hiliaste. Din secolul al XVI-lea au apărut și apar mereu grupări religioase mai mari sau mai mici, mai moderate sau mai rigoriste, pe același fundal doctrinar, nuanțînd interpretările și schimbînd denumirile.

Cum s-a sîmș la împărăția de o mie de ani? De ce tocmai o mie? Adică o durată rotunjită care, susțin aderenții ei, poate fi exact calculată. Unele calcule sînt interpretări literare ale unor texte biblice, fără complicații. Altele, folosind anumite cifre din Sfînta Scriptură, pretind că au caracter științific, matematic, iar capacitatea de a interpreta sensul cifrelor o conferă Duhul Sfînt celor care cred în mileniu, adică celor care cred că această împărăție se realizează în istorie. Se folosesc, pentru a ajunge la acest rezultat, diverse indicii din Sfînta Scriptură: apariția lui antihrist, identificat sau căutat în diferite persoane istorice, fenomene naturale, cosmice (cutremure de pămînt, inundații, întunecimi de soare și de lună, căderi de stele, etc.), fenomene sociale (războaie, revoluții, epidemii, foamete), dar mai ales temei se pune pe cifrele magice, înțelese numai de cei inspirați.

Poetul creștin Commodian credea că durata lumii (istoria) va fi de șase mii de ani, după care urmează mileniul prezentat mirific, cu multă fantezie, identificîndu-l cu raiul primordial.

Victorin din Petavia zicea că ziua a șasea din săptămînă semnifică pregătirea mileniului, ziua a opta este ziua judecării, iar între ele este ziua sabatului adică a mileniului, căci o zi înseamnă un mileniu.

În culori fascinante vorbește și Lactanțiu despre o împărăție a păcii și a dreptății. Mai complicate sînt calculele grupărilor moderne.

Din cele expuse se vede că teoriile hiliaste plasează a doua venire a lui Hristos în istorie. Ele văd parusia ca un eveniment de la finea lumii, dar nu dincolo de ea¹⁶. Lumea, susțin aceste teorii, a fost locul de luptă pentru Hristos. Ea trebuie să fie și locul Lui de biruință. În prima s-a arătat umilit, în cea de a doua se va arăta triumfător. Este just, se zice, că sensul istoriei creației se va dezvălui prin revelația deplină a lui Iisus la a doua venire și prin judecata finală se va arăta importanța ei, dar sensul istoriei nu se poate descoperi în istorie, judecata ei nu se poate rosti în cuprinsul ei, căci aceasta ar însemna că ea a ajuns la capăt cit încă ea durează, ceea ce este imposibil. Însăși umanitatea îndumnezeită e dincolo de istorie, istoria fiind prin ființa ei drum, nu odihnă finală. Pentru ca omenirea să treacă la o existență supraistorică, e necesară o oprire a istoriei¹⁷. Devierile, ramificările fără număr, contrazicerile, vădesc teoriile hiliaste ca lipsite de temei, dăunătoare unității creștine și vieții spirituale în general. Susceptibilă de interpretări primejdioase este însăși ideea că omenirea ar putea fi împărțită, în istorie, în categorii sau că ar fi îndreptățită stăpânirea unora asupra altora.

Pentru a feri credincioșii de greșite interpretări, Biserica le vine în ajutor cu înțelepciunea și experiența acumulată de-a lungul veacurilor. Numai Biserica are competența să stabilească normele de credință unitară, ea care are în păstrare întreg depozitul revelației divine, adică Sfânta Scriptură și Sfânta Tradiție. Altfel, interpretând Biblia după socotința fiecăruia, ajungem la ceea ce latinii numeau „quot capita, tot sensus” (cite capete, atâtea păreri).

Împărăția de o mie de ani este o interpretare eronată a unor texte obscure, profetice, scoase din contextul biblic, contrar principiilor ermineutice și normei de credință stabilită de Biserica cea una, sfântă, sobornicească și apostolească.

¹⁶ Cf. D. Stăniloae, *o. c.*, p. 371.

¹⁷ *Idem*, *o. c.*, p. 372.

CATEDRALA ARADULUI ÎN VEACUL AL XVIII-LEA

de : HORIA MEDELEANU

Nu știm când a fost zidită biserica Sf. Ioan Botezătorul, catedrala Aradului din secolul XVIII. Tradiția așează începuturile ei în secolul XV, pe vremea regelui Matei Corvin¹. Un fapt este sigur: în anul 1706, când episcopul Isaia Diacovici se instalează la Arad, el găsește aici biserica românilor și o înalță la rangul de catedrală². A urmat însă o perioadă extrem de agitată în viața orașului. Războiul curuților (1703—1711) lui Francisc Rakoczy a lovit din plin Aradul. În 17 iulie 1707, orașul este incendiat. Pe harta întocmită cu prilejul atacului, generalul Karoly Sandor desenează biserica românilor în colțul dintre Mureș și Mureșul Mic, în cartierul Tykovetz³. Deși ocupa o poziție laterală față de direcția principală de atac (îndreptat asupra cetății imperiale dinspre Aradul Nou și asupra cartierului grănicerilor sirbi), nu putem crede că biserica românească nu a avut de suferit. Episcopul Vichentie Ioanovici (1727—1731) o găsește „crăpată și neterminată”⁴. În „Scrisoarea”⁵ din care extragem această apreciere, episcopul Vichentie condamnă neglijența înaintașilor, acuzându-i de întrebuințarea banilor bisericii în scopuri personale. Noii epitropi sînt îndemnați să depună toată stăruința, „așa încît să se termine odată biserica” și să primească podoabele de cuviință.

Un element din constatările episcopului Vichentie ne reține cu osebire atenția: la data sosirii sale în Arad, biserica era „neterminată” („nesavrșena”). Starea de paragină („prodrta”) se explică desigur prin

¹ Ioan Rusu, *Cuvîntare la Nașterea Sf. Ioan Botezătorul, patronul bisericii catedrale din Arad*, în „Biserica și școala”, nr. 281/1883, p. 244.

² Lakattos Otto, *Arad Története*, Arad, 1881, vol. I, p. 59.

³ Idem, p. 54—55.

⁴ Textul episcopului Vichentie: „Zde, kako i sami vidite da trkov prodrta i nesavrșena stoi” (Aici, cum vedeți și dvs., biserica stă crăpată și neterminată).

⁵ „Scrisoarea”, datată 4 mai 1729, constituie preambulul *Protocolului de venituri și cheltuieli al bisericii Sf. Ioan Botezătorul din Arad*. Protocolul, descoperit și numerotat de noi de la fila 1 la 78, se păstrează în Arhiva parohiei ort. rom. Arad-Centru. Este scris în întregime în limba slavo-sîrbă și cuprinde perioada 1729—1775.

încercările la care a fost supusă în timpul războiului curuților⁶. Faptul că era neterminată ne obligă să conchidem că ea nu fusese ridicată cu prea mult timp în urmă, probabil nu înainte de eliberarea Aradului de sub stăpânirea turcească, la sfârșitul secolului XVII. Vechea biserică din timpul lui Matei Corvin a putut să existe în același loc sau în altă parte.

Dată fiind starea de lucruri constatată, prima măsură a lui Vichentie Ioanovici a fost introducerea protocolului de venituri și cheltuieli, ținut de epitropi, dar controlat de episcop care la începutul fiecărui an făcea bilanțul anului precedent. Mai târziu, în vremea păstoririi episcopului Sinesie Jivanovici, epitropii preluau funcția pe baza unui jurământ⁷.

În protocolul de venituri și cheltuieli episcopul Vichentie Ioanovici a inserat și primul inventar⁸ al bunurilor catedralei Aradului. Cu ajutorul datelor oferite de acest inventar putem trasa un tablou al interiorului bisericii, în primele trei decenii ale veacului XVIII. Biserica avea o singură ușă de intrare. În mijlocul naosului atârna un policantru, iar în fața altarului se aflau două sfeșnice. Altarul era despărțit de naos printr-un iconostas simplu (poate de zid, poate de lemn) pe care erau așezate 2 icoane mari, 6 icoane mijlocii și 18 icoane mici. Recunoaștem, în această enumerare, cele două icoane împărătești, înconjurată de două perdele, în fața cărora se aflau probabil cele două candelabre de argint menționate în inventar, șase icoane din registrul al doilea al praznicelor și optsprezece icoane din registrul al treilea cuprinzând probabil apostoli și prooroci. Ușile împărătești erau prevăzute cu o perdea de „carton” (bumbac).

Cele două perdele de „carton vechi” se aflau desigur la cele două uși diaconești. În altar, pe prestol, existau o cruce de lemn⁹ și câteva obiecte de cult din argint: un discos, două stelute, o linguriță, o evanghelie ferecată în argint și o cădelniță din același metal prețios. Biserica mai poseda un număr de 12 cărți. Câteva odăjdii vechi și uzate încheiau seria bunurilor catedralei.

O altă măsură, legată de păstoria lui Vichentie Ioanovici, a fost introducerea registrelor de botezați și morți, începând cu anul 1730. Deși datele înscrise în registre sînt sumare, aceste documente ne dezvăluie mediul uman ce gravita în jurul catedralei. Masa enoriașilor o formau românii. Îi găsim din primele pagini ale registrelor. Primul mort înregistrat este Vidul „vlah” (adică românul) înmormîntat în 14 mai 1730 în „cimitirul cel vechi”. În 19 iunie 1730 este înmormîntat Marinco vlah, iar în 4 iulie 1730, Gheorghe, fiul lui Ioan Herdelian

⁶ Însăși biserica minorită a fost reconstruită în 1716 din pricina incendiului ei din 1707, vezi Lakattos Otto, o.c., p. 60.

⁷ Protocol, fila 9.

⁸ Idem, filele, 5, 5 v și 6.

⁹ Crucea, repictată în 1777, se află în Colecția de obiecte de artă religioasă de la mănăstirea Sf. Simion Stîlpcnicul din Arad-Gai.

(adică Ardelean). Din registre reiese limpede că „cimitirul cel vechi” este cimitirul românesc. În registrul de morți, expresia „pogreben u starom grobliu” (înmormintat în cimitirul vechi) alternează cu expresia „pogreben u starom vlaškom grobliu” (înmormintat în cimitirul cel vechi românesc). Alte mențiuni plasează cimitirul în „orașul românesc”; „pogreben u starom grobliu u Vlaškoj varoš” (înmormintat în cimitirul vechi din orașul românesc) sau „pogreben u starom grobliu medju vlasi” (înmormintat în cimitirul vechi printre români). Din unele documente de arhivă, coroborate cu documentele cartografice din secolul XVIII, cu privire la Arad, reiese că cimitirul cel vechi românesc era situat la capătul de sud al străzii 7 Noiembrie de azi, în apropierea locului pe care se află actuala reședință episcopală. În urma unui ordin al împăratului Iosif II (1780—1790), începând cu anul 1781 cimitirele au fost scoase în afara perimetrului locuibil al orașelor. De la această dată s-a deschis în Arad, în actualul cartier al funcționarilor, un cimitir confesional comun. Peste vechiul cimitir românesc împărțit în loturi de administrația orașului, s-au ridicat case ce alcătuiesc cvartalul cuprins între străzile 7 Noiembrie, 6 Martie și Ioan Popovici Desseanu. Dispărea astfel una din mărturiile de netăgăduit ale vechimii populației românești a Aradului¹⁰.

Registrele de morți mai menționează un mic cimitir în jurul catedralei. În ciuda dispoziției imperiale, acest cimitir, cu caracter oarecum neoficial, a funcționat până la începutul secolului XIX. El a fost însă accesibil numai reprezentanților de vază ai ortodocșilor români, macedoromâni și sirbi (preoți, negustori și comercianți cu rol de mecenazi ai bisericii, foști senatori în consiliul orașenesc)¹¹. Adeseori având nume cu terminație sirbească, românii macedoneni au constituit o comunitate strâns legată de biserică, așezându-se fie împreună cu sirbii de la sfârșitul secolului XVII, în așa-zisul „oraș sirbesc” (Raitzen stadt) din jurul bisericii „Sfinții Apostoli Petru și Pavel”, fie ulterior în cartierul Tykovetz¹² din preajma catedralei „Sfântul Ioan Botezătorul”. Fiind oameni înstăriți, (negustori, comercianți și meșteșugari) era firesc ca din rindurile lor să se recruteze mulți epitropi ai catedralei. Pe unii dintre ei i-am putut identifica cu ajutorul unor docu-

¹⁰ Problema vechiului cimitir românesc al Aradului este tratată mai pe larg la Horia Medeleanu, *Aradul în secolul al XVIII-lea pe baza conscripției străzilor din anul 1783*, în „Monumente istorice și de artă”, nr. 1, 1982, p. 53—59. Reluat, cu unele adăugiri și cuprinzând și documentul Conscripției, în „Ziridava”, XIV, Arad, 1982, p. 157—178.

¹¹ Printre primii înmormințați este „Pavel, fratele domnului episcop”, în 27 iulie 1734. Mai menționăm pe Anastasie „Grecul”, la 6 sept. 1737, căpitanul Dimitrie (fratele mitropolitului Isaia Antonovici), Mihail Cernoevici, senator, Maria, fiica protopopului Hristofor și Gheorghe, fiul lui Nicolae, negustorul „grec”. (Arhivele Staului Arad, Registrele de stare civilă. Parohia ort. rom. Arad, rîgistrul 25).

¹² Tykovetz-ul era cuprins între riul Mureș (est), un braț al Mureșului numit „Mureșul Mic” (sud) și actualul bulevard (vest).

mente de arhivă, cum este cazul lui Petru Eremici (Eremias), epitrop încă din 1729, din timpul păstoririi lui Vichentie Ioanovici. Sub păstoria lui Isaia Antonovici (1731—1748), epitropul Petru Eremici înzeestrează catedrala cu șapte cărți românești și trei grecești, ce rezultă din protocol: o evanghelie românească ferecată în argint, un apostol românesc, o psaltire românească, un liturghier românesc, un penti-costar românesc, Mărgăritarul lui Ioan Gură de Aur, românesc, un apostol grecesc, o evanghelie grecească, un liturghier grecesc și în plus două cărți pentru diferite litii. Petru Eremici moare în 1768. Un alt epitrop macedonean cu merite față de catedrală este Ioan Manoilovici (Manoilă, apare pentru prima dată în conscripțiile populației Aradului sub forma Ioan Manuel). A fost un comerciant bogat, locuia în prima casă din strada Episcopului și a funcționat ca epitrop între anii 1752—1760 când moare și este îngropat în cimitirul catedralei. Vizavi locuia pictorul macedoromân Ștefan Tenetchi, coleg cu acesta întru epitropie între anii 1758—1760. Urmașii lui Ioan Manoilovici se pare că știau încă grecește. Unul dintre ei scrie în acte publice grecește și semna cu caractere grecești, „Ioan Manolis”. La fel procedase și Marco Dragoilovici (Dragoilov, Dragoi). Numele de Dragoilovici a fost purtat de trei epitropi ai catedralei: Pavel (1752—1756), Marcu (1758—1760) împreună cu Ioan Manoilovici și Ștefan Tenetchi) și Sima (1763—1767). În anul 1775 când se sfârșește protocolul de venituri și cheltuieli la care ne referim, epitropia și actele catedralei sînt preluate de Hagi Constantin, negustor macedonean din Tykovetz.

Despre ceilalți epitropi menționați în protocol¹³, nu putem emite verdicte. Ei puteau fi, în egală măsură, români, sirbi sau macedoneni. În privința numelor, în acea epocă, trebuie să facem observația că ele nu ajunseseră la o formă fixă și unică. Aceeași persoană apărea uneori sub două—trei variante de nume, iar terminația „vici”, cu semnificația „al (fiul) lui”, era frecventă în actele slavone. Numele se acorda și după locul de origine. Este cazul epitropilor români Ioan Muntean Vlah și Iosif Ciucian („de la Ciuci, comuna Vîrfuri de azi, din județul Arad).

Catedrala în timpul episcopului Sinesie Jivanovici

După plecarea lui Vichentie Ioanovici din scaunul episcopiei Aradului, buna rânduială introdusă de el este părăsită. Protocolul nu mai cuprinde nici o însemnare pînă la data de 1 ianuarie 1752, când episco-

¹³ Epitropii Catedralei Aradului în sec. al XVIII-lea: Anul 1729: Mihail Cernoevici, Petru Eremici, Erco Sencianin, Stoilko Ciurcia, Ioan Subarici, Teodor Blaj, Iani Mihailovici; Anul 1752: Pavel Dragoilovici, Ioan Manoilovici, Ioan Muntean Vlah; Anul 1754: Ioan Manoilovici, Pavel Dragoilovici, Dimitrie Ioanovici; Anul 1756: Ioan Manoilovici, Lazăr Bogdanovici, Ioan Petrovici; Anul 1758: Ioan Manoilovici, Marcu Dragoilovici, Ștefan Moler (Tenetchi); Anul 1761: Pavel și Damaschin Popovici; Anul 1764: Sima Dragoilovici, Pavel Gruin; Anul 1775: Hagi Constantin, Pavel Sapundja, Axente Mihailovici, Iosif Ciucian.

pul Sinesie Jivanovici îl predă unei echipe de epitropi noi, scrie cu mina lui „Jurământul” pe care aceștia trebuie să-l rostească și face un nou inventar al bunurilor catedralei. În timpul păstoririi lui, patrimoniul catedralei se îmbogățește prin numeroase danii. Imediat după încheierea inventarului, un adaus ne informează că, în același an, „românii s-au întovărășit și au cumpărat și au dat bisericii un Minei prăznicar (Antologhion) în limba română și un Catavasier în limba română”. Episcopul însuși dăruiește trei briie cu închizători de argint de câte 5 loți, o evanghelie sculptată în argint și aur, un briu cu cheotori de argint de 4 lota. Fără să precizeze data, protocolul menționează un potir mare de aur și un discos dăruite de episcopul Sinesie „în timpul vieții”. Tot el predă catedralei, în anul 1752, un potir mare de argint aurit, încrustat, cu un discos și o steluță cu cruce în vîrf, aurite, obiecte care au aparținut episcopului Isaia Antonovici. La îndemnul lui, epitropia cumpără două candelă de argint, două aere și patru acoperitoare țesute cu argint, precum și o icoană a Maicii Domnului cu Pruncul Iisus (cu coroanele și miinile ferecate cu argint) care va fi instalată pe iconostas. Din timpul păstoririi lui, catedrala a fost înzestrată cu tron arhieresc¹⁴. A fost executat de „tișlerul” Sevastian. Acesta primește căpară 19 florini, apoi 16 florini, în anul 1756, pentru această lucrare pe care o isprăvește în 22 februarie 1757, cînd mai primește 34 florini. După aceasta, „moalerul” Ștefan Tenețchi aurește tronul arhieresc, primind pentru munca sa 14 florini.

În anul 1757 tișlerul Sevastian mai primește din casieria epitropiei, în mai multe rînduri, un total de 41 florini, fără a se specifica scopul.

S-ar putea ca el să fi avut alte comenzi. Una dintre acestea a fost probabil efectuarea de scaune în biserică pentru unii credincioși. În 29 aprilie 1761 epitropia încasează bani pentru scaune de la Marco Dragoilovici (12 florini și 16 creițari), Damaschin Popovici (1 florin și 30 creițari), Pavel Popovici (1 florin și 30 creițari), iar în 6 mai 1761, de la Onul Vlah (românul n.n., 1, 30 fl.), Onul Răcean (1 florin și 30 creițari), Rista Sapungia (4 florini și 7 creițari), Petru Pomuș (4 florini și 7 creițari) și Ștefan Moaler (adică pictorul Ștefan Tenețchi, 4 florini și 6 creițari). În 8 iulie 1761 este înscris Pavel Dragoilovici cu 4 florini și 7 creițari, iar în 9 mai 1764, doi negustori, Marcu Konzula și „ortacul” său Ianko Mihă, achită 8 florini și 20 creițari pentru două scaune.

Catedrala în timpul episcopului Pavel Avacumovici

În ultimele decenii ale secolului XVIII se înregistrează un spor considerabil al populației românești a Aradului. Modesta catedrală

¹⁴ Tronul se află azi în biserica ort. rom. din Ghioroc, jud. Arad.

Catedrala Aradului între anii 1791—1861, (dagherotip din anul 1854, în colecția Muzeului județean Arad). În stg., Casa oficiului parohial.

a devenit firesc neîncăpătoare. Determinat de această situație, episcopul Pavel Avacumovici procedează la reconstruirea ei, conferindu-i dimensiuni mărite și o nouă înfățișare artistică. Modul cum s-a realizat lucrarea este descris de două izvoare: noua biserică „s-a edificat peste cea mică așa încît în aceasta se făcea serviciu, iar pe din afară se lucra și numai după ce s-a gătut cea mare s-a surpat cea mică și s-a scos afară”¹⁵. În 25 mai 1791, cu prilejul terminării lucrărilor, s-a săpat pe o placă de metal o pisanie slavonă (al doilea izvor ce atestase construcția bisericii). Doi dintre cei trei epitropi amintiți în pisanie sînt cunoscuți din documente de arhivă. Gheorghe Zaharici a fost comerciant macedoromân și „assator”¹⁶, devenind cetățean al Aradului în 1767 împreună cu un grup de macedoromâni¹⁷. În conscripții, precum și pe lista cetățenilor Aradului, apare cu numele Gheorghe Zaharia, care în unele acte publice semna cu caractere grecești „Georg Zaharias”¹⁸. Gheorghe Popovici apare în 1783 pe lista negustorilor români de lemne¹⁹.

Un al treilea inventar al catedralei, întocmit în 31 decembrie 1828 de către preoții parohi Novac Dimitrievici, Nicolae Brădean și Vasile Gheorghevici, ne oferă date prețioase despre catedrala reconstruită în anul 1791 (înfațișarea ei a rămas neschimbată pînă la demolarea din anul 1861). Conform documentației, catedrala era situată în mijlocul unei curți avînd o lungime de 49 klafteri²⁰ (91,9 m) și o lățime de 41 klafteri (76,70 m). În curte se afla o casă acoperită cu stuf, avînd două camere și o bucătărie. Din „Protocol” aflăm că aci se coceau prescurile și se spălau pinzeturile bisericii de către o călugăriță. Era, de fapt, „casa parohială”.

Biserica era construită „din material sănătos” (cărămidă). Dimensiunile în exterior: 20 klafteri și 2 șuhuri²¹ $\times$ 7 klafteri și 2 șuhuri (adică 38,54 m $\times$ 13,90 m). Înălțimea zidurilor era de 6 klafteri (11,37 m). Biserica avea un turn cu 6 clopote. Înălțimea turnului, pînă la virful crucii, măsura 20 klafteri și 4 șuhuri (39,17 m). Dimensiunile în interior: 18 klafteri și 4 șuhuri $\times$ 6 klafteri și 2 șuhuri (adică 35,38 m $\times$ 12 m). Spațiul interior era acoperit cu o boltă de tip baroc (în miner de coș), iar în exterior biserica era acoperită cu țiglă. Altarul era despărțit de naos printr-un iconostas avînd lungimea de 7,14 m și înălțimea (pînă la virful crucii) de 7,55 m. Arhitectura iconostasului este realizată într-un stil baroc clasicizant, cu o ornamen-

¹⁵ Ioan Rusu, o. c., p. 244 și „Cronica preotului Constantin Popovici (1885) despre episcopii Aradului și parohia sa Comlăuș”, publicată de Gheorghe Lițiu, *Incepăturile Catedralei din Arad*, în „Mitropolia Banatului”, nr. 1—3/1968, p. 84.

¹⁶ Arhivele Statului Arad, fond PMA, seria Acte administrative, dosar 9/1771 (Conscripția pe anul 1771—1772), poziția 958.

¹⁷ Idem, dosar 5/1783, file'e 6—10.

¹⁸ Idem, dosar 7/1778 (Testamente), fila 225.

¹⁹ Idem, dosar 5/1783, fila 3.

²⁰ 1 klafter (stinjen vienez) = 1,896 m.

²¹ 1 Schuh (picior vienez) = 0,313 m.

tație redusă, în spiritul sfârșitului de veac. Icoanele de pe iconostas sînt opera pictorului macedoromân din Arad, Ștefan Tenetchi. În registrul I al iconostasului, de la stînga la dreapta, sînt icoanele Sf. Dimitrie (1), Maica Domnului cu Pruncul (2), Iisus Hristos Pantocrator (4), Sfîntul Ioan Botezătorul (5). Pe ușile împărătești (3), sus: Arhanghelul Gavriil și Fecioara Maria. Jos: rugul în flăcări (simbolul virginității Fecioarei) și visul lui Iacob. Pe ușile diaconești (a, b): Arhanghelul Mihail și Arhanghelul Gavriil. În registrul II: Cina de taină (9) și praznice împărătești (6—7—8; 10—11—12). În registrul III, pe semicerc, 12 apostoli (16—27). În centru: Sfînta Treime sub forma încoronării Fecioarei (14), încadrată de Nașterea Domnului (13), și Nașterea Sf. Ioan Botezătorul (15), hramul catedralei. În vîrf: crucea înfățișînd răsîgnirea.

Ștefan Tenetchi a mai executat în plus 22 de prăznicare mici pentru analoghion. Icoanele sînt date 1790. Dat fiind obiceiul său de a picta mai întîi iconostasul și apoi prăznicarele mici, putem aprecia că Tenetchi a executat întreaga lucrare în anii 1789—1790. Este o operă de maturitate care poartă marca stilului său inconfundabil, revelînd ecouri din manierismul italian suprapus cerințelor sufletești ale beneficiarilor. După demolarea catedralei, în 1865 episcopul Procopie Ivașcoviți a vîndut acest iconostas (pentru suma de 100 florini), bisericii ortodoxe române din Comlăuș-Sîntana²².

Inventarul acesta ne înfățișează un interior mai bogat mobilat. De-a lungul pereților se înșiruie stranele pentru cîntăreți, după care urmează 45 scaune în naos, respectiv 42 scaune în pronaos. Lîngă dulapul epitropesc era arborat praporele breslei cizmarilor²³. Numărul cărților slavone a crescut la 58 exemplare, din cele grecești mai existau doar două, iar cele românești numărau 27 exemplare. Prezența cărților românești este grăitoare pentru nevoile sufletești ale enoriașilor catedralei Aradului în veacul al XVIII-lea.

Școala de la biserica Sf. Ioan Botezătorul

Într-o „Conscriptio Scholarum Trivialium” pe anul 1773, aflăm că la biserica Sfîntul Ioan Botezătorul din Arad exista o școală de 52 de ani²⁴, deci era înființată în anul 1721²⁵. Protocolul de veni-

²² Gheorghe Lițiu, *o. c.*, p. 84, nota 2.

²³ După demolarea catedralei, odoarele, au fost mutate la biserica Sf. Ap. Petru și Pavel, și unde pînă la ridicarea noului lăcaș s-a săvîrșit serviciul religios și pentru ortodocșii români.

²⁴ Arhivele Statului, Arad, fond PJA, seria Recensăminte, dosar 32/1771—1773, fila 1—2. În Conscriptia clădirilor propuse pentru demolare la începutul sec. XIX, în vederea asigurării cîmpului de bătaie a noii cetăți (Consignatio Domorum Privilegiata Cameralis Civitatis Aradiensis spatium pro explanda Fortalitii de fixo erectarum verum in opere Aedificationis), școala illyrică apare consemnată la nr. topografic 68, lîngă casa parohială (nr. 69). Era situată la mai puțin de 300 stînjini de cetate, construită din material solid și se găsea în stare bună. Ținînd seama de numărul topografic al reședinței episcopale (104), școala se găsea pe actuala

turi și cheltuieli al catedralei ne oferă câteva date din care se încheagă statutul însuși al acestei instituții. Mențiunile cu privire la școală încep din timpul lui Sinesie Jivanovici. În anii 1752 îl aflăm pe magistrul Dimitrie încasînd 8 florini de la epitropia catedralei. În anul 1754, în „cutia pentru școală” s-au adunat 7 florini și 24 creițari, iar în anul următor 15 florini, din care s-a plătit chiria pentru clădirea în care învățau copiii. În anul 1759, epitropul Ștefan Tenetchi plătește magistrului, din „cutia bisericii” și „din nou din cutia școlii”, suma de 20 florini. În 7 ianuarie 1764, la predarea epitropiei către noii epitropi, s-a vărsat pentru școală suma de 28 florini. În cursul anului 1764, „magistrul diacon” primește din „tasul școlii”, în mai multe rînduri, un total de 14 florini și 96 creițari. În anul 1761, magistrul Gavrilă a primit 50 florini din „casa orașului”. Din „tasul școlii” s-au adunat 18 florini și 64 creițari, iar în „cutia școlii”, 13 florini și 30 creițari. În același an se achită 45 florini și 5 creițari pentru repararea școlii. Din această sumă se cumpără 1 600 de țigle cu 8 florini, se achită zidarului 6 florini și 8 creițari, iar pentru acoperiș și tavan sînt cheltuiți 15 florini și 15 creițari. Pînă în 1769 „tasul școlii” se menține aproape constant. În anul 1771, „tasul școlii” este de 43 florini și 67 creițari, dar pentru repararea școlii se achită zidarului 77 florini și 15 creițari. Așadar, susținerea școlii constituia, în primul rînd, o chestiune a bisericii și a credincioșilor săi, pentru care, episcopia a introdus „cutia” și „tasul școlii”. Protocolul menționează aceste modalități de colectare a banilor din timpul păstoririi episcopului Sinesie. Nu știm dacă ele au existat și mai înainte.

În a doua jumătate a secolului XVIII, dascălii de la școala bisericii Sfîntul Ioan Botezătorul primeau un salariu fix din „casa orașului”. În anul 1765, magistrul Gavrilă primise 50 florini. La sfîrșitul anului 1767, Ioan Mihailovici, „Kathedrainii Magister”, semnează o chitanță pentru 18 florini și 40 creițari din „casa orașului”²⁶. Același magistru (care semnează cînd cu litere chirilice Ioan Mihailovici, cînd cu litere latine Ioan Feldvari!) primește sume de bani de la epitropia catedralei, se pare pentru completarea salariului. După Ioan Feldvari urmează Sava Dragoilovici, la început numai ludimagister, apoi „presbiter et ludi magister valachicus Aradiensis” la biserica Sf. Ioan Botezătorul²⁷. Titlul de „dascăl român” pe care îl

stradă Unirii, în porțiunea dintre străzile Dragalina și Armata Poporului (Arhivele Statului Arad, Fond P.J.A., Actele sedriei de arhitectură județ-oraș (1806—1829), nr. 828/1813).

²⁵ V. Popeangă, *Un secol de activitate școlară românească în părțile Aradului, 1721—1821*, Arad, 1974, p. 98—99. Autorul, pe baza datelor oferite de arhivă, prezintă o imagine generală a învățămîntului din orașul Arad în secolul al XVIII-lea. Informațiile noastre suplimentare aduc unele note diferențiale.

²⁶ Arhivele Statului Arad, fond P.M.A., seria Acte administrative, dosar 12/1767, fila 12.

²⁷ Idem, dosar 6/1782, fila 53.

foloseau în actele oficiale este elocvent. Dintr-o „Conscriptio Ludimagistrorum in Processu Aradiensis” pe anul 1770²⁸, aflăm că Sava Dragoilovici îi învață pe elevi să scrie, să citească și să cînte psalmi în biserică²⁹. Avea un număr de 40 de elevi³⁰. Era obligat să participe și să cînte cu elevii la înmormîntări, fapt pentru care mai obținea 10—12 florini anual. În anul 1773, ridică din „casa orașului” salariul său de 110 florini³¹. Aceeași sumă o primește și în 1782³². Moare prin anul 1790³³, după mai bine de două decenii de activitate.

În a doua jumătate a secolului XVIII, școala a rămas mai departe o instituție încorporată bisericii. Episcopul numea învățătorii și controla conținutul și calitatea învățămîntului³⁴. Magistrii școlii de la biserica Sf. Ioan Botezătorul au fost în exclusivitate preoți sau diaconi.

În ce limbă se predă în această școală? Intitulindu-se „valachicus ludimagister”, Sava Dragoilovici ne oferă un indiciu limpede: în limba română. De altfel, din „Conscriptio Ludimagistrorum in Processu Aradiensis” precum și din alte documente, reiese că în orașul Arad, în a doua jumătate a secolului XVIII, învățămîntul era organizat pe Confesiuni și naționalități. Ortodocșii sirbi aveau școala lor pe lângă biserica Sf. Ap. Petru și Pavel, unde Simeon Seceanski era „Superioris Parochiae instructor”, avea 74 de elevi și același salariu de 110 florini. Pentru catolici, „Conscriptia” menționează pe Franciscus Schirmer „Ludimagister Germanicus” și pe Andreas Toth „Ludimagister Hungaricus”, iar pentru evrei, pe Moise Polyak „Haebraicus Instructor”.

Preoții catedralei.

Există puține date despre preoții catedralei în veacul de care ne ocupăm. În anul 1747, aflăm semnați pe o filă a registrului de botezați și morți³⁵, următorii: protopop Hristofor Grecici și preoții Gheorghe Panovici, Marcu Mihailovici, Pavel Nicolici și Mihail Seculici. După un deceniu și jumătate, în anul 1763, apar din nou³⁶

²⁸ Idem, dosar 32/1771—1773, filele 25—26.

²⁹ Conscriptia din 1773 adaugă „citit, scris, cîntare, catehism și aritmetică”.

³⁰ În anul 1772 avea 35 de elevi. În anul 1776 un număr de 36 de elevi, iar în 1778 numărul a crescut la 50. După cum menționează conscripțiile școlare pe anii respectivi din același dosar 32/1771—1773, filele 51—52, 57—58 și 59—60.

³¹ Arhivele Statului Arad, fond P.M.A., seria Acte administrative, dosar 7/1773, fila 3.

³² Vezi nota 27.

³³ În anul 1791, Roxa, soția lui Sava Dragoilovici, era de curînd văduvă. (Arhivele Statului Arad, fond P.M.A., seria Acte administrative, Testamente, dosar 7/1778, fila 68).

³⁴ Punctul 9 din „Conscriptio scholarum Trivialium Graeci ritus non Unitarum ...” pe anii 1771—1773.

³⁵ Arhivele Statului Arad, Colecția registre de stare civilă, Parohia ort. rom. Arad, registrul 25, fila 55.

³⁶ Idem, fila 91 verso.

protopopul Hristofor Grecici și preotul Gheorghe Panovici, la care s-au adăugat nume noi: preoții Ioan Marinchici, Petru Crestici, Pavel Popovici și Mihail Ioanovici. Protopopul Grecici împreună cu ceilalți preoți (fără Pavel Popovici) apar și în statistica eparhiei Aradului din 1767, întocmită de Sinesie Jivanovici³⁷.

Se pare că protopopul Hristofor Grecici a avut cea mai lungă activitate. Din statistica episcopului Sinesie reiese că s-a născut în Arad. După cum indică numele, („Grecu“) el a putut fi grec sau mai degrabă descindea din români macedoneni stabiliți în Arad la începutul secolului XVIII. În orice caz știa grecește, deoarece îl găsim scriind în această limbă, ca martor, pe un act de zestre (redactat în limba română) a Anei, fiica „popii Vasi Răbăruș“³⁸. Fiul său, Petru Grecici (în registrele de botezați, apare și sub forma Petru Protopopin, deci Petru al protopopului) a fost și el prptopop la catedrală. În anul 1790 a participat la Soborul de la Timișoara, împreună cu primarul Aradului, bogatul negustor sîrb Petar Bojici³⁹.

În registrele catedralei sînt preoți români care scriu românește (desigur cu litere chirilice). În anul 1767, popa Vasile Baltă⁴⁰, în 1770 popa Mihail, în 1774, popa Ion Cornea⁴¹ și popa Filimon. După ce vreo două decenii scrisese în slavo-sîrbă și semnase „ierei Marko-Vulturovici“, din anul 1790 acest preot român scrie numai românește și semnează „popa Marcu Vultur“⁴². Alături de el funcționează ca paroh la catedrală, în ultimul deceniu al veacului, popa Athanasie Ștefanovici care scrie în registre doar în limba română⁴³.

La capătul acestei prezentări ni se impune firesc o concluzie: ridicînd biserica românilor la rang de catedrală, ierarhii sîrbi din secolul XVIII au înțeles că baza episcopiei Aradului o constituie masa credincioșilor români. Această înțelegere se desprinde dintr-o scrisoare din 15 iulie 1815 a mitropolitului Ștefan Stratimirovici către comitele Iosif Erdödy: „Este lucru cunoscut că episcopia Aradului, în cea mai mare parte, constă din români de ritul meu (ortodox, n.n.), iar episcopul (spune mai departe mitropolitul) dacă e sîrb, trebuie să știe și românește, pentru ca poporul să-l înțeleagă și să poată să comunice ca și cînd ar fi român și el însuși, căci iată de 60 de ani, în episcopia Aradului au fost patru episcopi, Sinesie Jivanovici, Pahomie Knejevici, Petru Petrovici și Pavel Ava-

³⁷ I. D. Suciș — Radu Constantinescu, *Documente privitoare la istoria Mitropoliei Banatului*, Timișoara, 1980, vol. I, p. 130. Numele protopopului Grecici e redat însă greșit: „Percichi“!

³⁸ Arhivele Statului Arad, fond P.M.A., seria Acte administrative, dosar 11/1766.

³⁹ I. D. Suciș, Radu Constantinescu, o. c., p. 469 și 470 (Numele primarului Bojici este redat greșit „Bocșici“).

⁴⁰ Arhivele Statului Arad, Colecția registre de stare civilă, Parohia ort. rom. Arad, registrul 26.

⁴¹ Ibidem.

⁴² Idem, registrul 64.

⁴³ Ibidem.

cumovici. Toți — afară de Petru Petrovici — au fost buni cunoscători ai limbii române, iar actualul (Pavel Avacumovici, n.n.) vorbește limba română ca și limba maternă" ⁴⁴.

A N E X A

— Inventarul lui Vichentie Ioanovici — *

Aici sint obiecte de cult pe care le are biserica (1729)

Mai întâi 4 feloane de mătase uzate, 3 feloane albe, 1 felon din ...	2 candeluță de argint și 2 din cositor (?)
1 stihar alb	1 litier de aramă
3 epitrahile, vechi toate trei	2 clopoței de fontă
2 briuri	1 policandru
3 perechi minecuțe, dintre care o pereche din mătase rupte, o pereche nouă din mătase	2 sfeșnice
1 potir de metal alb (cositor ?)	4 oca și jumătate de luminări albe și ceară galbenă 11 oca, tămâie 2 oca și 50 drahme
2 Discos-uri, unul de argint și unul de cupru	4 cearcafuri noi
2 stelute de argint	4 cearcafuri vechi
1 linguriță de argint și 2 de fontă	3 prosoape noi
3 sfeșnice de fontă	6 baticuri vechi
1 Evanghelie ferecată	2 sticle pentru candelă
1 Liturghier	5 legături de sfori
2 Apostoli, 1 de la Moscova, 1 în manuscris	2 prosoape de cînepă, unul vechi și unul nou
1 psaltire mare	2 perdele mari în fața icoanelor mari
2 octoihuri	2 perdele mici din „carton”, vechi
2 minele de obște	1 perdele la ușile împărătești din „carton”
2 trioade; 1 fariseic și unul al lui Lazăr	1 perdele albe din pînză
1 Molitvenic mare	6 luminări mari
1 cârtică mică cu slujba Sf. Lazăr	2 oca și jumătate de ulei
2 prapori unul de mătase, unul de pînză	2 luminări mai mici
2 ilitoane de prestol din pînză	1 „mașală” mare
2 candelă de argint	2 forfecuțe
6 candelă din fontă, unul din tablă	1 copie și o cruce de lemn
2 ligheane și un ibric	1 ușă
2 discuri de aramă pentru tas	2 icoane mari
2 vase de tablă pentru ulei	6 icoane mijlocii
	18 icoane mici

⁴⁴ Arhivele Statului Arad, fond Ordinul minorităților conventuali, dosar 12/1815, fila 129.

* Textul a fost tradus de P. C. Prot. Svetozar Naidan din Arad.

LAUDĂ ADUSĂ PĂCII *

Predică de Fericitul Augustin

1. *Laudă păcii*. E vremea să îndemn dragostea voastră ca, după puterile ce Domnul le dă, să iubească pacea şi să se roage Domnului pentru pace.

Fie-ne aşadar pacea noastră îndrăgită şi prietenă, cu ea fie-ne credincioasă odihna şi nu soţ amarnic; cu ea fie-ne simţirea dulce şi prietenia de nedespărţit.

Mai greu este să lauzi pacea decît s-o ai. Căci de vrem să-i aducem laudă ne alegem puterile, căutăm înţelesuri, cumpănim cuvintele: ci dacă vrem s-o avem, o avem şi o păstrăm fără vreo trudă.

* Această predică pe care o redăm, în traducerea lui D. N. este numerotată CCCLVII în ediţia Migne, şi a fost rostită de Fer. Augustin (354—430) la Cartagina în anul 411, în jur de 15 mai, în preajma unei întruniri cu ereticii donatişti. Tribunul Marcelin care urma să prezideze întrunirea în numele împăratului Honorius a luat măsuri severe ca „nici un episcop sau mirean să nu încerce să intre în sala întrunirii dacă n-a fost indicat nominal”. Tuturor celor surescitaţi Augustin le adresează un minunat îndemn la pace. Parcă niciodată spiritul său de pace şi bunăînţelegere nu s-a dovedit într-un mod mai abil şi patetic (G. Humeau, *Les plus beaux sermons de Saint Augustin*, t. III, Paris, 1934, p. 358).

Cum se va observa uşor predica lui Augustin depăşeşte împrejurările care au provocat-o oferindu-ne idei interesante şi valoroase cu privire la tema păcii pe care autorul a tratat-o în numeroase alte scrieri (cf. preot V. Petrov, *Fericitul Augustin despre război şi pace*, în rev. Mitropolia Banatului, an. IV, nr. 3—4, martie-aprilie 1954, pp. 23—29).

Pentru documentare cu privire la activitatea omiletică a Fer. Augustin recomandăm următoarele studii: pr. prof. Grigorie Cristescu, *Activitatea omiletică, teoretică şi practică a Fer. Augustin*, în rev. Studii teologice, an. II nr. 1, 1931, pp. 7—36; N. Corneanu, *Fericitul Augustin ca predicator*, în rev. Duh şi adevăr, an. VI, nr. 1—3, ianuarie-martie 1946, pp. 11—18; nr. 4—6, aprilie-iunie 1946, pp. 8—18; Marin N. Pană, *Activitatea omiletică a Fericitului Augustin*, în rev. Biserica Ortodoxă Română, an. XCI, nr. 11—12, noiembrie-decembrie 1973, pp. 1252—1262; Ioan N. Floca, *Predica Fericitului Augustin*, în rev. Mitropolia Ardealului, an. VIII, nr. 7—8, iulie-august 1963, pp. 567—584; Ioan N. Floca, *Principii omiletice în opera Fericitului Augustin*, în rev. Mitropolia Banatului, an. XIV, nr. 4—6, aprilie-iunie 1964, pp. 198—209; Sebastian Şebu, *Principii omiletice în predica Fericitului Augustin*, în rev. Mitropolia Ardealului, an. XIII, nr. 7—8, iulie-august, 1968, pp. 544—560.

Demni de laudă sint cei ce îndrăgesc pacea; după cum cei ce o urăsc trebuie mai degrabă învinuiți de păcat prin învățătură și tăcere, decît să fie ațîțați prin muștrări. Dreptul care iubește pacea este iubitorul dușmanilor săi. Căci astfel, dacă vei îndrăgi astă lumină, orbii nu-ți vor aduce minie ci te vei îndurera de dinșii; orice bun vei apuca îl vei mărturisi, de aceea văzîndu-i pe aceia de cît bine sint lipsiți, îți vor părea demni de milă; și de ai avea bogății, sau meșteșug, sau leacuri, mai repede te vei strădui să-i însănătoșești decît să-i învinovățești: și astfel, de ești iubitor al păcii, oricine ești, îl vei deplînge pe cel ce nu îndrăgește ce tu îndrăgești, pe cel ce nu are ce tu ai. Astfel e lucrul ce tu îndrăgești încît nu-l pizmuiești pe cel ce alături de tine îl are. El are, alături de tine, pace, dar avutul tău nu ți-l știrbește.

Cînd iubești ceva pămîntesc, greu e să n-ai pizmă către acela ce-l are. Dar, dacă din întimplare, te gîndești să împarți cu un prieten bunul ce-l deții, dă-l mai departe prietenului, ca bunăvoința-ți să fie lăudată, încît chiar în aceste vremelnice lucruri dragostea să fie așezată-n frunte; dacă voiești așadar ca avutul tău pămîntesc, moșia, sau casa, sau altul de ăst fel cu prietenul să îl împarți, împarte-l cu unul îngăduindu-l pe acesta alături și te bucură cu el!

Gîndești poate să-ngădui un al treilea, apoi și pe un al patrulea: acum vei băga însă de seamă pe cîți îi poate încăpea, pe cîți îi poate purta casa ta spre a locui și ei, sau ogorul tău spre a-i hrăni și spui: acum pe al cincilea nu-l încape, al șaselea nu-și poate face sălaș la noi, iar pe al șaptelea din ce să-l hrănească un avut atît de neînsemnat? Așadar îngustimea îi dă la o parte pe ceilalți — și nu tu.

Iubește pacea, să ai pace, păstrează pacea, adună la tine cît poți, spre a avea pace: cu cît va fi mai largă, cu atît mai mulți se vor bucura de ea. Sălașul pămîntesc nu-i încape pe mulți laolaltă — avutul păcii însă sporește cu cît îl locuiesc mai mulți.

2. *A avea pace înseamnă a iubi.* Cît este de bine să iubești! Căci aceasta înseamnă să și ai. Cine oare nu ar voi să crească ceea ce-i este drag?

De vei dori ca puțini să fie cu tine în pace, sărmană-ți va fi pacea! De vrei ca ăst avut să-ți sporească, adăugește-i pe unul alături de tine, ca stăpîn. Căci ceea ce am spus eu fraților că bine este să iubești pacea și că să o îndrăgești înseamnă să o ai — oare în ce stă, de ce glas este mărită și din ce cuget este scoasă rostirea după care, repet, a avea pace înseamnă a o iubi?

Cercetează-le pe celelalte, de a căror nesăbuită dorință, oamenii se mistuie ca-n foc. Privește-l pe un altul ce iubește avuțiile, argintul, aurul, urmașii numeroși, casele scumpe și împodobite, moșiile prea plăcute dar și prea costisitoare. Iubește el toate acestea? Le iubește. Dar oare întotdeauna acela și are ceea ce îndrăgește? Se poate întimpla ca iubitorul de toate acelea să fie un flămînd doar! Cînd nu

are, iubește cu poftă nemăsurată ca să aibă, iar când începe a avea, îl muncește teama de a nu pierde. El iubește onoarea, iubește puterea, Cîți oameni năpăstuiți nu suspină nădăjduind să apuce puterea? și cel mai adesea acest lucru îi stăpînește pînă în ziua cea din urmă, în loc ca ei să ajungă la ceea ce ei rîvnesc. Așadar în ce stă atunci, cînd îndrăgești ceva, să-l și ai?

Ceea ce iubești nu vei căuta oferind un anume preț, și nici la un stăpîn prin care rîvna-ți să rodească, nu te ve duce. Iată, aici unde stai, iubește pacea și ceea ce iubești va fi cu tine. Căci ăst lucru este al cugetului: dar prietenilor nu-i vei împărtași precum piinea. Piinea, de-ai voi s-o împarți, de ce sînt mai numeroși cei cărora le frîngi din ea, de aceea va fi mai puțin din ce să dai. Dar pacea este asemenea piinii aceleia care frîntă și împărțită în mîinile învățăcelilor Domnului, crește neconținut.

3. *Întru blînda rechemare a schismaticilor la pace. Sufletul donatiștilor potrivit întregirii.*

Să aveți așadar pace, fraților. De vreți pe alții să-i aduceți la ea, voi cei dintii s-o aveți, voi cei dintii să vă întemeiați pe ea. Ereticul urăște pacea, precum cel bolnav de ochi — lumina. Vătămatoare să fie oare lumina pentru că bolnavul nu o poate purta? Urăște lumina cel bolnav de ochi, ci totuși ochiul i-a fost zămislit luminii.

Și astfel e dată pilda celor ce îndrăgesc pacea și voiesc cu sine să păstreze ceea ce îndrăgesc încît adăugînd un nou stăpîn să crească avutul. Să dea așadar aceștia pilda îngrijirii ochilor celor bolnavi, prin orice mijloace, prin orice strădanie. Cel nedoritor să fie vegheat, nu voiește aceasta cît timp e vegheat îndată însă ce va vedea lumina, se va desfăta.

Prețuiește-o, căci ea de strălucire te umple; de istovire să nu voiești să te cuprinzi. Tu, cel de pace iubitor, bagă de seamă, tu cel dintii de îndrăgirea ta să te desfeți și-n ea să te mistui spre a-l atrage la ea și pe-un altul. Să vadă și acela ce vezi tu, să îndrăgească ce îndrăgești tu, să stăpînească ce stăpînești tu. Atunci te va chema cea de tine îndrăgită, cea pe care mai cu seamă o iubești și astfel îți va grăi: Pe cei ce ai puțință, cu tine-i poartă către mine spre a mă-ndrăgi și-aceia; voi fi neprihănită și întreagă fi-voi în veci. Pe cei ce ai puțință, adu-i în mine să pătrundă, să mă păstreze, de mine să se folosească pururi.

Astă lumină oare, de n-o duc în ruină mulți ce-o văd, să mă ducă în ruină pe mine prea mulții iubitori? Dar nu vor voi să vină căci n-ar avea puțință, să, mă zărească undeva. Nu vor să vină căci strălucirea păcii alungă a ochilor meteahnă robită neînțelegerii. Ascultă glasul demn de milă al celor bolnavi de ochi. Acelora li se dă veste că pare-se creștinii avea-vor pace. Primind aceia o asemenea vestire astfel se vaită-ntre ei: „Vai nouă! Cum oare? Vine înțelegerea? Ce se întîmplă? Vai nouă — și ce glas — vine înțe-

legerea? Cu cât mai drept era de ne ziceați: Vai, se apropie neînțelegerea! Departe fie înțelegerea, să vină zavistia". Acestea însă sînt doar întunecimi ale vedeniilor. Căci vine înțelegerea în unire, și-i demn fraților, să ne bucurăm. De ce sînteți cuprinși de spaimă? Vestitu-s-a a înțelegerii venire. Oare s-a spus „Vine Fiara, vine focul?” Vine înțelegerea, vine lumina. Dacă acela va voi însă să vă răspundă în adevăr, astfel va glăsuî: „Nu m-am înspăimîntat că vine Fiara, căci sfios nu sînt, ci spaima m-a cuprins căci vine lumina, și-aceasta căci bolnav sînt de ochi”. Trebuie săvîrșită așadar vegherea lui spre însănătoșire. Acelor precum el va trebui să glăsuim, dar astă legare să nu fie strimtorată ci fie cu întregile puteri, după cum ne stă în putință, după cum Domnul dă.

4. *Blîndețea să fie scoasă la iveală față de gîlcevitorii și ocăritorii eretici. Nu prin certuri, ci mai cu seamă prin rugăciuni către Dumnezeu să ne ridicăm în contra ereticilor.*

Preaiubiților, îndemn iubirea voastră, să dea cu totul la iveală blîndețea creștină, în folosul acelor. Ea să le fie aproape celor ce trebuie vegheați. În mistuire sînt ochii celor vătămăți, de aceea cu grijă trebuie vegheați și cu sfială atinși.

Nimeni gîlceavă să nu pornească cu celălalt, să nu voiască nimeni acum prin ceartă credința lui a-și apăra ca nu cumva vorba potrivnică, scinteie mică astfel să zămislească și ca nu cumva pentru cei de-asemena prilejuri doritori, prilejul să se nască.

Batjocura pînă la capăt ascult-o, poart-o pe umeri, te fă că n-o auzi, o trece sub tăcere. Adu-ți aminte doar să veghezi. Priviți cît sînt de blînzi doctorii cu aceia pe care neîndurător îi veghează. Aud oare, le dau licorile dar nu le-ntorc ocară prin ocară. Cuvîntul să fie pentru cuvînt: după cum unul trebuie îngrijit, să poarte celălalt de grijă; să nu fie doi certăreți.

Vă rog fraților, purtați-l pe acesta!

Dar, zice unul, nu-l port căci pingărit-a Biserica în vorbă. Dar însăși Biserica astfel te roagă încît să-l porți chiar fiindcă ea a fost în vorbă pingărită.

L-a vorbit de rău pe episcopul meu, zice tot acela; nelegiuire împotriva episcopului meu, iar eu să tac?

Nelegiuire chiar de rostește, tu stai în tăcere; nu fără a o cunoaște ci suportînd-o. Prin aceasta vei fi mai de preț episcopului tău, dacă în clipa aceea nu te vei lăsa cuprins de ațîtare. Fii înțelegător cu timpul, aibi cumpătare. În vorbă cîți nu-l pingăresc pe Dumnezeu tău? Tu auzi, dar oare El n-aude? Și totuși „făcut-a să se nască soarele deasupra bunilor și răilor, și plouă atît peste cei dreπți cît și peste cei nedreπți” (Matei 5, 45). El arată răbdare, răspîndește putere.

Astfel cunoaște-ți și tu vremea și nu voi să făptuiești încît să duci la tulburare ochii și așa de boală vătămăți! Ești iubitor al păcii? Fie-ți bine în suflet cu cea de tine îndrăgită.

Și ce să făptuiesc ?

Ai ce făptui. Înlătură gilceava, întoarce-te spre rugăciuni. Nu voi să-l rechemi pe certăreț prin gilceavă, ci te roagă pentru el. Voiești poate aceluia împotriva să-i vorbești : vorbește-i lui Dumnezeu pentru el. Nu-ți spun să taci ci să-ți alegi mai cumpănit unde și cum să-i glăsuiești tăcut chemându-l cu buze nemișcate, cu suflul. Acolo unde nu te vede, acolo vei fi bun aceluia. Acelui ce pacea n-o iubește și e de harță doritor, răspunde-i împăciuitor : „Ori ce ai voi să spui, și oricât de mult m-ai urî, după cum ți-e pe plac să disprețuiești, îmi ești frate. Ce faci ca să nu-mi fii frate ? Cu totul îmi ești frate, bun sau rău, voind sau nevoind”. Dar, zice acela : „De unde să-ți fiu eu frate, dușmanule, neprieten al meu ? „Dar chiar prin astă zicere îmi ești frate. O minunăție pare a fi : mă urăște, e e plin de dispreț și-mi este frate ? neștiutorului aceluia vrei ceje spuse să-i încredințez ? să doresc sănătatea aceluia încît lumina s-o vadă și fratele să-și cunoască ? Voiește așadar să-i dau aceluia crezare pentru că nu mă socotește a fi fratele său, pentru că mă disprețuiește, pentru că-mi poartă ură mie și nu mai puțin luminii ?

Să ascultăm ce spune lumina însăși. Citește-l pe prooroc : „Ascultați cuvîntul Domnului, voi care vă temeți”. Duhul Sfînt glăsuiește prin proorocul Isaia : „Ascultați cuvîntul Domnului, voi care vă temeți. Spuneți : „Sînteți frați ai noștri, ai acelor care vă urăsc pe voi și care vă disprețuiesc”.

Ce este ? A strălucit lumina, s-a arătat frăția ; ci acum glăsuiește bolnavul de ochi : „Închide fereastra !”.

Dar închină-ți ochii luminii ! Cunoaște-ți fratele nealcătuit în întunecimi, tu cel alcătuit în întunecimi ; și rostește, rostește în siguranță, căci rostești vorbele lui Dumnezeu nu pe ale mele : „Spuneți — zice Dumnezeu — sînteți ai noștri frați” ; cui le sîntem ? „acelora care vă urăsc pe voi”. Căci minunăție este să le vorbești acelora care vă îndrăgesc pe voi : „Acestora care vă poartă ură și vă disprețuiesc”. Ce să însemne aceasta ? Ascultă și privește rodul pricinii. Dacă de pildă îl vei întreba pe Domnul Dumnezeu tău și ai spune, de ce Doamne să spun : „Este fratele meu cel ce mă urăște, cel ce disprețuiește ?”, tot tu să dai răspuns : „Ca să fie preamărit numele Domnului. Să se arate din bucurie ; aceia însă se vor face de ocară” (Isaia 66, 5).

Mă rog ție, privește rodul răbdării, a unei asemenea blîndeți. Spuneți „frați ai noștri sînteți”. De ce ? Spre a fi preamărit numele Domnului”.

De ce totuși nu te-a cunoscut de frate ? Pentru că numele omului i-a mărit pe oameni.

Spune așadar, frate al meu : chiar dacă îți sînt urît, chiar dacă îți sînt de dispreț, îmi ești frate ! Cunoaște în tine semnul părintelui meu. Cuvîntul părintelui meu. Frate rău, frate certăreț, tu îmi ești frate. Căci și tu rostești la fel ca mine : „Tatăl nostru care ești în ceruri”.

Același lucru-l rostim : de ce n-am fi unul ? Te rog frate cunoaște cele ce cu mine spui și alungă tot ce împotrivă nu făptuiești. Întoarce vorbele ce slobozesc din rostul tău. Ascultă, dar nu pe mine, ci pe tine. Ia aminte cui îi rostim : „Tatăl nostru care ești în ceruri”. Nu este prietenul sau vecinul ; ci, căruia-i glăsuim, e cel ce poruncește ca noi să fim în înțelegere. În fața Tatălui avem deodată un glas : de ce să n-avem oare deodată și pacea una singură ?

5. *Dreapta făptuire spre a aduce pace Bisericii. Postitul obișnuit după ziua a cincea. Buna primire față de cei veniți la Cartagina spre a defăima.*

Atît de însemnatele lucruri roștiți-le cu înfocare, roștiți-le cu blîndețe.

Spuneți-le înfocați de tumultul iubirii și nu de izbucnirea gilcevei, și cu noi laolaltă prin posturi să-L cereți pe Domnul.

Acestea le vom plăti lui Dumnezeu spre mîntuirea noastră și să le plătim și priciniei noastre. Căci să postim după cum se cuvine și după ziua a cincea, și s-o facem chiar dacă prilejul n-ar fi. Așadar, ce le datorăm fraților noștri pe care, în numele Domnului Dumnezeuului nostru, i-am primit spre a-i veghea și însănătoși, doctorii noștri oferindu-se spre aceasta fără ca aceia să ia de la noi mîna întinsă spre a-i face teferi ? Dar ce facem ? Să-l îndepărtăm pe cel ce veghează, noi ce postim cu sufletul prin dreaptă mărturisire, prin grija pentru frate.

Săi dovedim Domnului adîncă cînstire și fraților iubire. Căci vor crește pomenile noastre din care mai lesne se vor auzi chemările noastre. Să iubim ospitalitatea. E timpul ; vin slujitorii lui Dumnezeu. E vremea, e prilejul, de ce să treacă ?

Ia aminte ce ai în încăperea casei tale.

Ia aminte să păstrezi, ce-ți dai ție, de care comoară ești sigur cu totul. Așează-o mereu mai sus, încredințează-o, dar nu slugii tale, ci Domnului tău.

Te temi oare că hoțul să n-o prade, ca răufăcătorul să nu-ți pătrundă în sălaș, ca furtunosul dușman să nu ți-o răpească. Fă astfel încît să ai ceea ce ți s-a înlocuit. Dar nu ți se va întoarce ceea ce vei fi tu socotit a se întoarce.

Cămătar te vrea Domnul, dar al Său și nu al celor apropiați ție.

HRISTOS ȘI ASCULTAREA

Duminica II-a după Rusalii

Textul evangheliei (Matei 4, 18—23) ne arată modul în care au înțeles cei chemați să devină ucenicii Domnului, să-L asculte pe divinul învățător. Astfel expresiile „îndată lăsînd mrejele, au mers după El” (Matei 4, 20), „îndată lăsînd corabia și pe tatăl lor, au mers după El” (Matei 4, 22) ne sugerează însemnătatea și valoarea virtuții ascultării.

Cunoaștem din Scriptura Sfîntă că Fiul lui Dumnezeu a împlinit în viața Sa divină și umană a împlinit ascultarea, ducînd limitele acestei virtuți pînă la sacrificiul vieții Sale neprihănite și nevinovate, murînd pe cruce. De aceea, ascultarea este temei al virtuților și cale spre minuire. Așa fiind, merită să ne oprim atenția asupra virtuții ascultării. Încercăm în cele ce urmează o formă de sintetizare a ceea ce poate constitui subiectul în cadrul acestei teme și anume: *în sens pozitiv*, pe cine să ascultăm: pe Dumnezeu, pe slujitorii Săi, conștiința trează, luminată — iar *în sens negativ* de cine să nu ascultăm: de forțele răului și slujitorii acestuia, de poftele nesăbuite și patimile vinovate.

Unde să ascultăm de Bine? Acasă, la locul de muncă, în timpul liber, pretutindeni! Cînd să ascultăm de Bine? Dimineața, în timpul zilei, seara, în timpul nopții — întotdeauna!

De ce să ascultăm de Dumnezeu, de Binele suprem? Ascultăm de Dumnezeu pentru că El este esența vieții; întreaga natură ascultă de El și însuși Fiul lui Dumnezeu a ascultat, iar cei ce îi urmează sînt fiii ascultării! Cît sau în ce măsură să ascultăm? Atît cît ascultarea noastră are un caracter pozitiv, în măsura în care drumul Binelui este cu adevărat un astfel de drum, în măsura în care în acest bine nu intervin forțele răului abătîndu-ne spre ele în sensul ascultării acestora!

Cum trebuie să fie ascultarea noastră? Înțeleaptă, iubitoare, smerită.

Care sînt rezultatele ascultării? Ascultarea în sens pozitiv duce la cele mai bune efecte. Rezultatul unei ascultări se poate aprecia după gradul acelei ascultări (mai prompte și mai plenare) și după modul în care s-a împlinit ea (în timp și la timp).

Care sînt foloasele ascultării? Marile realizări din lume sînt o rezultantă a ascultării pozitive. În sens mai larg, toate binefacerile de care societatea se folosește sînt o binefăcătoare urmare a ascultării!

Ce perspective poate crea o adevărată ascultare? Ce poate semnifica ascultarea în viitor pentru fiecare dintre noi? Pentru că e vorba de ascultarea de voia lui Dumnezeu, ea poate să însemne un spor în creșterea noastră duhovnicească.

Fără ascultare, nimeni nu va vedea pe Domnul (Evrei 12, 14). Adam neascultînd, a făcut că urmările neascultării sale să se resimtă în tot ce este rău și morbid în universul uman. Dimpotrivă, consecințele binefăcătoare ale ascultării lui Hristos au dus la o regenerare a omenirii.

La fel pentru exemplificare, Scriptura Sfintă ne dă pe de-o parte ascultarea îngerilor buni care spre răsplată au primit starea de impecabilitate, spre deosebire de îngerii răi, a căror neascultare a dus la declanșarea forțelor diabolice, ce acționează întotdeauna în mod negativ în cosmos (Proverbe 11, 14 și Filocalia Vol. VIII, p. 40). Deasa nărturisire și buna sfătuire duce la mîntuire. Ascultarea de un duhovnic, de un înțelept sfătuitoare și cunoscător, dar mai ales trăitor al vieții în Duh, duce de asemenea la ținta finală a creștinului, a vieții sale.

Neascultarea este cauza nemîntuirii, de aceea din cei mulți foarte puțini sînt cei ce se mîntuiesc, tocmai pentru că nesocotesc ascultarea (Luca 13, 24)

Preot GABRIEL CERNAUȚEANU

BUNURILE MATERIALE

Duminica V-a după Rusalii

„Atunci tot orașul ieși în întîmpinarea lui Iisus și văzîndu-l îl rugară să treacă din hotarele lor” (Matei 8, 34).

Vorbind de gadarenii ce „L-au rugat pe Iisus să treacă din hotarele lor” nu putem să nu ne întoarcem cu gîndurile spre locuitorii Siharului Samariei, oameni care au procedat tocmai invers gadarenilor, deși „erau în vremea secerișului” (Ioan 4, 35). Aceștia deși nu erau oameni lipsii de bucuriile materiale inerente vieții, dovadă „holdele albe și nesfirșite” peste care Mîntuitorul Iisus Hristos își întinde privirea, au avut puterea și libertatea sufletească de a se rupe de interesele lor, ieșind în întîmpinarea Mîntuitorului „rugîndu-L să rămînă la ei”. Gadarenii în schimb, fiind întru totul închiși în orizontul nevoilor materiale, nu înțelegeau să renunțe la nimic din ceea

ce e pămîntesc, indiferent de bucuria spirituală ce li se rezerva. Pur-tarea de așa manieră a gadarenilor ne invită la meditație asupra u-neia din problemele mult disputate între creștini și anume dacă bu-nurile materiale sînt sau nu o piedică în calea mîntuirii noastre a credincioșilor.

Pentru întreținerea existenței sale, omul nu numai că are drep-tul dar este dator să-și procure anumite bunuri, pe care le consumă sau de care se folosește în viață. Aceste bunuri servind susținerii, dezvoltării și împlinirii existenței umane, a vieții fizice mai întii, ca bunuri materiale, sînt prețuite în creștinism doar în măsura integră-rii lor în străduința creștinului pentru cîrștigarea vieții celei veșnice, a Împărăției lui Dumnezeu. Deși cu ochii ațintiți spre cer, Biserica n-a uitat niciodată și n-a pierdut din vedere că credincioșii ei tră-iesc pe pămînt, că au nevoie de piine pentru hrana trupului, de hai-ne pentru îmbrăcăminte, de locuințe pentru adăpost și odihnă, etc. De aceea, din învățătura și chiar din cultul ei nu lipsesc preocupa-rea și rugăciunile pentru aceste bunuri necesare vieții pămîntești. E semnificativ faptul că între obiectivele multiple și felurite ale ce-rerilor din Rugăciunea domnească formulată de Mîntuitorul însuși, la loc de frunte este și „piinea noastră cea de toate zilele”.

Cultul Bisericii noastre este încărcat de rugăciuni pentru „îmbel-șugarea roadelor pămîntului”, Biserica binecuvîntînd mai toate în-deletnicirile și formele de muncă prin care omul își agonisește cele de trebuință pentru asigurarea traiului, slujbe prin care Biserica in-tervine în viața individuală a credincioșilor pentru a împărți și aici darul și binecuvîntarea lui Dumnezeu.

Nevoile firești pot însă degenera în excese, în abuzuri, respec-tiv grija firească pentru bunurile necesare existenței poate crește pînă la proporția exagerată a avariției și cupidității, stare de lucruri clasificată de morala noastră drept păcat sau patimă ce contravine voii lui Dumnezeu. Lăcomia după bunurile materiale este o dorință și o înclinare excesivă de a le poseda, o sete nepotolită pentru plă-cerea de a avea, paralel refuzului de a-i ajuta pe cei lipsiți. În acest caz bunurile materiale nu mai servesc doar ca mijloace pentru rea-lizarea scopului suprem al creștinului, ci ele constituie scop în sine, deținătorii făcînd rea întrebuințarea lor. Așa apare primejdia pe care mai întotdeauna bogăția o prezintă pentru mîntuire, ea dove-dind sărăcie interioară, cum precizează înțeleptul din proverbe: „Și mulți au averi mari fiind săraci” (Proverbele lui Solomon 13, 7).

Mîntuitorul Iisus Hristos nu a osîndit bogăția în sine, deoarece ea are o valoare neutră, adică poate fi și bună și rea după felul cum este întrebuințată. Așa bunăoară atunci cînd este pusă la dispoziția qbștei, primește o importanță covîrșitoare în promovarea științei, culturii și civilizației. Gîndindu-ne la operele de caritate și filantropie ale Sf. Vasile cel Mare, care, prin moștenire, se putea considera un om bogat, ne putem da seama de însemnătatea ei în aducerea la

îndeplinire a celor mai nobile principii de morală creștinească. Astfel bogăția poate deveni un adevărat izvor de fericire prin ajutarea celor nevoiași. Mintuitorul nu i-a urit nici pe bogați. El îl „privește cu drag” pe tânărul bogat care vine să întrebe despre viața veșnică (Marcu 10, 21); a dovedit multă înțelegere, dragoste și răbdare în luminarea minții nobilului Nicodim, primind să stea „noaptea într-ascuns” de vorbă cu el și chiar apărându-l în fața dușmanilor (Ioan 3, 1), a adus mîntuire casei vameșului Zaheu, cînd a văzut că acesta și-a desprins întru totul inima de avuțiile sale (Luca 19, 1—10). Dimpotrivă, întotdeauna Mintuitorul atrage atenția că dacă bogăția își are scopul în sine, atunci ea devine imorală pentru că servește de izvor și unealtă tuturor relelor, cum ține să precizeze Apostolul Pavel ucenicului său Timotei: „Iubirea de argint este rădăcina tuturor relelor...” (I Timotei 6, 10).

Așadar, bogatul nemilostiv din parabola Mintuitorului (Luca 16, 19—31) ajunge în iad nu fiindcă fusese bogat, ci pentru că a refuzat să dea bunurilor materiale o funcție socială, servindu-se de ele în mod egoist, postîndu-se în contrast cu dreptatea, iubirea, milostenia și alte virtuți sociale. Datorită păcatelor ce pun stăpînire pe sufletul poftitorului de averi, Mintuitorul se arată parcă împotriva avuției, aruncînd porcii în mare (Matei 8, 32), alungînd din templu pe schimbătorii de bani și pe vinzători (Matei 21, 12), folosind frecvent cuvinte de ocară și osîndă la adresa deținătorilor de bogății și precizînd chiar că pentru unii ca aceștia mîntuirea e imposibilă (Luca 18, 25). Cei stăpîniți de această patimă, punîndu-și încrederea în bogății, își pierd realmente credința devenind idolatrii. Din cauza acestei optici înguste, obtuze, limitată în exclusivitate la interese materiale, ei nu se văd decît pe ei înșiși, așa cum s-a întîmplat și cu gadarenii din pericopa evanghelică. Aceștia se lasă întru totul legați de preocupări meschine, devenind de-a dreptul nocivi pentru cei din jur, pentru societate în general și nu de puține ori chiar și pentru ei înșiși, grija de avere ajungînd nu numai predominantă ci de-a dreptul tiranizantă.

Viața de toate zilele, ne artă cît de nocivă este patima avaritiei. Prin ea se păcătuiește întîi de toate împotriva dreptății ca lege morală indispensabilă pentru buna funcționare a societății omenești, întrucît prin această monstruozitate se scot din circulație anumite bunuri atît de necesare tuturor de obște, căci după afirmația Fericitului Augustin: „prisosul bogaților este necesarul săracilor” (Comentar la Psalm CLVII, 12). Fiind expresia egoismului de un brutal caracter antisocial, această patimă dă naștere multor forme de asuprire fiind rădăcina celor mai multe și mai grele păcate sociale, unel-tînd și stîrnind războaiele pentru profituri cît mai mari și arătîndu-se surdă în fața strigătelor milioanelor de oameni din diverse regiuni ale lumii care pier în timp ce bogățiile se transformă în arme de distrugere a omenirii. Civilizația modernă cunoaște și forma monstruoasă

a iubirii de bogății în așa numita „plutocrație” care constă în a deveni cât mai bogat pentru a dobândi puterea dominatoare asupra altora, tirania intolerabilă a aurului.

Fie chiar și pentru aceste numai câteva din relele ce-și au izvorul în patima poftei de înavuțire, Biserica noastră dreptmăritoare este absolut îndreptățită să ne atragă atenția asupra pericolului pe care-l prezintă pentru suflet acest „vierme neadormit”, și să ne îndemne să plivim la vreme din sufletul nostru această buruiiană otrăvitoare, precizind că viața noastră nu stă în „prisosul de avuții” (Luca 12, 15), oferind drept pildă pe Mântuitorul Iisus Hristos, care atît de străin a fost de această poftă încît n-a avut nici un fel de avere (Luca 9, 58), și nici măcar bani n-a atins cu degetele Sale curate și sfinte (Matei 22, 19). Sfînta noastră Biserică a creat și întreținut în sufletul creștinului ideea egalității tuturor ca frați între ei și fii ai aceluiași Dumnezeu și pe temeiul acestei idei a adoptat întotdeauna o atitudine umanistă, reușind să tempereze în cursul istoriei abuzurile, arbitrariul și nedreptatea bogătașilor, să imputineze nedreptatea, asuprirea și exploatarea, mîngiind pe cei lipsiți, pe care concomitent i-a întremat sufletește, întărindu-i în speranța unor vremi mai bune de dreptate și frățietate. Sfîntii Părinți, Vasile cel Mare, Ioan Gură de Aur, Maxim Mărturisitorul, Fericitul Augustin și alții au scris adevărate tratate împotriva bogățiilor în care au reliefat nimicnicia bogăției, precizind că pofta nesăbuită de avere „umple pădurea de tilhari, casa de hoți, piețele de fraude, tribunalele de jurăminte false, ochii săracilor de lacrimi, închisorile de criminali și infernul de osîndiți” (Sf. Vasile cel Mare) și îndemnîndu-i pe creștini să imite pămîntul, care aduce roade nu pentru a se desfăta pe sine ci pentru a fi de folos tuturor oamenilor.

Deci, fără a subaprecia sau disprețui bunurile materiale, învățătura creștină le subordonează totuși grijii pentru mîntuirea sufletului, respectiv bogăției spirituale. În desăvîrșitele Sale învățături, Mîntuitorul Iisus Hristos ne îndeamnă cu orice prilej să optăm pentru bogăția sufletească (Matei 6, 19—21), bine știind, ca un neîntrecut cunoscător al inimii omenești, că legîndu-ne prea strîns de pămînt nu vom ști să mai prețuim valoarea inegalabilă a sufletului (Marcu 8, 36—37). Nu bucuriile materiale în sine împiedică pe credincios să se mîntuiască, bunurile obștești fiind un adevărat instrument de perfecționare a vieții, ci întrebuintarea lor greșită atrage după sine osînda veșnică. Să căutăm aceste bunuri numai în măsura în care ele ne servesc în atingerea scopului suprem pentru care am fost creați, și nu aservindu-ne noi lor, așa cum se întîmplă cu inimile subjugate nesăbuitei pofte de avere.

CUVÎNT DE ÎNVĂȚĂTURĂ DESPRE SFÎNTA TAINĂ A POCĂINȚEI

I. *Introducere (pregătirea apercceptivă).* Începutul activității publice a Domnului este deschis de cuvintele sale referitoare la pocăința legată de împărăția lui Dumnezeu: „Pocăiți-vă că s-a apropiat împărăția cerurilor” (Matei 4, 11), dar aceasta nu înseamnă că Biserica a uitat cumva importanța adevăratei pocăințe în drumul credincioșilor spre desăvârșirea vieții duhovnicești. Evlavia Bisericii pornește din credință, smerenie și pocăință, împlinindu-se în iubire. Pocăința constituie temelia rugăciunii credincioșilor Bisericii: „Cea laltă vreme a vieții noastre în pace și întru pocăință a o săvârși...” este cererea pe care o întâlnim la toate serviciile divine ale Bisericii. În Biserică, pocăința este și o Sfântă Taină, adică un mijloc prin care Mântuitorul ne împărtășește harul iertării păcatelor.

II. *Anunțarea temei.* Ne vom referi în cele ce urmează la înțelesul pocăinței în viața credincioșilor și a modului în care prin Taina Pocăinței, credinciosului i se deschide mereu drumul spre împărăția lui Dumnezeu, prin desăvârșirea vieții duhovnicești.

III. *Tratare.* Deschizind paginile Noului Testament, ne apare dintru început marea personalitate a Sfântului Ioan Botezătorul, Înainte-mergătorul Domnului. Tema predicii sale era poruncitoare: „Pocăiți-vă că s-a apropiat împărăția cerurilor. Faceți roade vrednice de pocăință!” (Matei 3, 7). Toți cei ce veneau mărturisindu-și păcatele, erau botezați de el în Iordan spre pocăință, spre îndreptarea vieții păcătoase. El arată oamenilor păcatelele care le subjugă viața, pentru ca Cel ce va veni după el să ardă orice răutate din viața lor, așa cum focul arde gunoiul, și ca urmare, să le rădea chipul lui Dumnezeu, înnoindu-le viața în bine. Acest fapt îl cunoaștem din însăși cuvintele sale: Eu unul vă botez cu apă spre pocăință, dar Cel ce vine după mine... vă va boteza cu Duhul Sfânt și cu foc” (Matei 3, 11). „Cel ce vine” era Mântuitorul, care și-a început activitatea propovăduind Evanghelia și spunind la fel ca și Ioan: „pocăiți-vă că s-a apropiat împărăția cerurilor” (Matei 4, 17), sau: „s-a împlinit vremea și s-a apropiat împărăția lui Dumnezeu. Pocăiți-vă și credeți în Evangheliile” (Marcu 1, 15). Deși la fel anunțată tema predicii Domnului ca și a lui Ioan, aplicarea ei diferă. Predica lui Ioan era o pregătire, asemenea unui ogor pentru a putea primi sămînța cea bună, predica lui Iisus reprezenta însăși împlinirea împărăției lui Dumnezeu în sufletele celor ce primeau sămînța cuvîntului. Puterea harului lui Iisus împlinea în mod tainic marea iertare a lui

Dumnezeu acordată tuturor păcătoșilor, care regretind faptele rele, se hotărau să renunțe definitiv la săvârșirea lor. Cuvintele Domnului nu erau ca ale lui Ioan cutremurătoare și sentențioase, ci pline de o coplesitoare blîndețe și iubire. Fapta lui Iisus¹ era marea deschidere către păcătoșii și năpăstuiții lumii, către conștiințele învinse de durere și zdrobite de tot felul de patimi ucigătoare. Pe unii ca aceștia îi căuta și chema Iisus spre a-și schimba viața în favorul împărăției veșnice. Domnul a formulat frazele adevăratei pocăințe prin prea frumoasa pildă a fiului risipitor. După ce fiul plecat de la casa părintească gustă fructul amar al păcatului și după ce „își vine în sine”, în sufletul lui apare nostalgia casei părintești, care îi naște căința, ca regret pentru relele săvârșite, mobilizîndu-i totodată marea și eroica hotărîre de a se ridica din starea nenorocită a vieții lui și a reveni la casa părintească, regăsindu-se în brațele liniștitoare ale tatălui său care îl așteptau.

Acordînd iertarea tuturor acelor care recunoscîndu-și păcatele, se căiau și se hotărau să nu le mai săvîrșescă, Mîntuitorul este primul care a săvîrșit Sfînta Taină a Pocăinței. Știînd însă că oamenii vor greși mereu și că mereu au nevoie de iertarea Părintelui ceresc, prin permanenta lor căință (I Ioan 1, 8—9), Mîntuitorul acordă Sfînților Apostoli puterea de a „lega și dezlega” păcatele oamenilor: „Oricîte veți lega pe pămînt, vor fi legate și în cer și oricîți veți dezlega pe pămînt, vor fi dezlegate și în cer” (Matei 18, 18). Înainte de înălțarea Sa la cer, îi investeste din nou pe Sfînții Apostoli cu puterea iertării păcatelor, spunîndu-le: „Precum M-a trimis pe Mine Tatăl vă trimit și Eu pe voi. Acestea zicînd, a suflat și le-a zis: „luați Duh Sfînt; căroră le veți ierta păcatele se vor ierta și căroră le veți ține vor fi ținute” (Ioan 20, 21—23). Aceasta nu înseamnă că Domnul îi va părăsi, căci va fi cu ei „pînă la sfîrșitul veacurilor” (Matei 28, 20). El este veșnic viu și va lucra pe mai departe iertarea păcatelor prin Sfîntul Duh și prin cei aleși de El continuînd în mod văzut lucrarea Sa mîntuitoare. Vedem că Mîntuitorul nu acordă oricui harul sau puterea iertării păcatelor ci numai Sfînților Apostoli și că Sfînții Apostoli, împărtășind episcopilor și preoților „harul preoției” (Tit 1, 5; I Timotei 4, 14), le oferă odată cu aceasta și puterea de a „lega și dezlega” păcatele. Se pune întrebarea: dacă este și el păcătos, preotul poate dezlega păcatele altora? Poate dezlega, deoarece el este numai un mijlocitor cu harul preoției, făcînd lucrătoare iertarea acordată de Mîntuitorul însuși mereu prezent, care primește mărturisirea păcatelor penitentului. Pe drept cuvînt spune Sfîntul Ioan Gură de Aur în acest sens: „Cîte fac preoții jos, le întărește Hristos sus și judecata robilor o confirmă Stăpînul”.

Părinții Bisericii arată că pocăința are două aspecte: căința propriu-zisă ca recunoaștere, regret și hotărîre de a nu mai păcătui și taina propriu-zisă prin care primim iertarea păcatelor și renaștem la o nouă viață duhovnicească. Între ele există o legătură indisolubilă. Noi

ne apropiem de Sfînta Taină a Mărturisirii cu pocăința propriu-zisă, iar Taina iertării ne oferă harul și puterea de a ne menține pocăința, sau cînd greșim să avem conștiința trează de a recunoaște și regreta păcatul, îndreptîndu-ne permanent viața în bine.

După mărturisirea păcatelor, preotul acordă penitentului așa-numita „epitimie”, sau „canon”, prin care îi cere să dovedească pe lingă hotărîrea de a nu mai comite aceleași păcate, că „face fapte vrednice de pocăință” (Matei 3, 7). Epitimia o acordă preotul în funcție de păcatele și de lipsurile duhovnicești pe care le constată în scaunul spovedaniei. Ea nu este o povară, ci un mijloc și exercițiu duhovnicesc de îndreptare.

IV. *Recapitularea. Aprecierea.* Din pilda fiului risipitor la care ne-am referit reiese că pocăința are trei faze: recunoașterea păcătoșeniei, căința, sau părerea de rău pentru păcatele săvîrșite și hotărîrea de a nu mai greși. Cartea Sfîntă ne arată că Pocăința este și o Sfîntă Taină instituită și aplicată la început de Mîntuitorul și lăsată ca poruncă Sfîinților Apostoli, iar aceștia la rîndul lor episcopiiilor și preoților. Mărturisirea păcatelor în fața preotului duhovnic acordă penitentului harul curățitor de păcate și ajutorul în creșterea duhovnicească. De aceea, Pocăința se mai numește și „Spovedanie” sau Mărturisire”. Sub aspect duhovnicesc pocăința pornește din smerenie și se împlinește cu adevărat numai prin smerenie, fiindcă așa cum ne arată Părinții Bisericii, recunoașterea păcătoșeniei și regretul faptelor rele se săvîrșesc numai cu „zdrobire de inimă”. Părinții Bisericii spun că Dumnezeu ne lasă de multe ori să cădem tocmai pentru a nu ne mindri și a ne da seama că permanent avem nevoie de harul iertării Sale. Nimeni nu se poate considera mîntuit și lipsit de păcate, oricît i-ar place să se numească „pocăit”, fiindcă noi sîntem păcătoși, după cum însuși cuvîntul lui Dumnezeu arată atît de clar: „dacă zicem că păcat nu avem, ne amăgim pe noi înșine și adevărul nu este în noi. Dacă mărturisim păcatele noastre, El este credincios și drept, ca să ne ierte păcatele și să ne curățească pe noi de toată nedreptatea” (I Ioan 1, 8—9). Așadar, mîntuirea nu este un proces duhovnicesc încheiat, atunci cînd cuiva i-ar place să se declare pe el însuși pocăit, mîntuit și iertat. Iertarea ne vine din partea lui Dumnezeu numai dacă noi lucrăm cu frică și cu cutremur la mîntuirea noastră” (Filipeni 2, 12), adică dacă sîntem conștienți totdeauna de păcatele noastre și permanent cerem iertare lui Dumnezeu. Știm cît de categoric a fost condamnat gestul de mindrie al fariseului din Evanghelie, care se considera drept în fața lui Dumnezeu și privea cu orgoliu și desconsiderare pe vameșul ce se căia sincer și smerit . . .

V. *Asocierea.* Părinții Bisericii pun în legătură Taina Pocăinței cu Taina Botezului și arată că precum apa curățitoare a Botezului ne iartă păcatul strămoșesc și păcatele personale, tot astfel și lacrimile pocă-

inței ne aduc din partea lui Dumnezeu, prin mijlocirea preotului duhovnic, harul iertării păcatelor și al reînnoirii vieții duhovnicești. Pocăința este ca un al doilea botez pe care Sfinții Părinți îl numesc „Botezul lacrimilor”.

Fiind așezată de Biserică înaintea Sfintei Împărtășanii, Taina Pocăinței oferindu-ne harul iertării de păcate, crează posibilitatea împărtășirii cu vrednicie cu Trupul și Singele Domnului, spre pace și sănătate sufletească și trupească, după cum ne îndeamnă Sfântul Apostol Pavel: „Să se cerceteze omul pe sine și așa să mănince din pline și să bea din pahar. Căci cel ce mănincă și bea cu nevrednicie, își mănincă și își bea osindă, nesocotind Trupul Domnului” (I Corinteni 11, 28—29).

VI. *Generalizarea.* Taina Pocăinței este aceea Sfântă Taină care, prin mărturisirea păcatelor în fața preotului duhovnic, primim din partea Mântuitorului iertarea păcatelor și puterea de a renaște la o viață virtuoasă.

VII. *Aplicarea (încheierea).* Din cele tratate vedem că Taina Pocăinței trebuie să se facă cu toată sinceritatea, printr-un prealabil examen al conștiinței. Ea poartă în sine regretul greșalelor și hotărîrea de a nu le mai săvîrși.

Taina poate fi primită ori de cîte ori un credincios simte nevoia. Fiind însă urmată de Taina Euharistiei, porunca bisericească ne îndeamnă să ne împărtășim în perioada posturilor, adică de patru ori pe an. Dacă nu se poate însă, cel puțin odată pe an, în perioada Postului Paștilor care este în mod special o perioadă de pocăință, dacă ne gîdim la Jertfa de iertare a Domnului.

Mărturisirea se face în sfînta biserică, la icoana Mîntuitorului. Se cere să împlinim rînduiala Bisericii de a ne înfrîna de la mîncare și băutură, de la ură, minie, invidie, clevetire, să ne rugăm citind canonul spovedaniei, să iertăm și să cerem iertare, pentru ca împăcați cu toți oamenii să ne împărtășim cu vrednicie cu Trupul și Singele Domnului.

Preot prof. SORIN COSMA

P R O B L E M E P A S T O R A L E Ș I L I T U R G I C E

PROBLEMA ANACRONISMELOR ÎN LIMBAJUL BISERICESC

de : prot. dr. MARCU BĂNESCU

Asistind la unele servicii religioase (botezuri, cununii, înmormintări), am surprins uneori nedumeriri, manifestate mai mult sau mai puțin discret, de unii credincioși la rostirea cuvintelor „adormit” și mai ales, „rob”. De aceea cred că abordarea aspectelor de limbaj bisericesc este totdeauna actuală și necesară, fără a aduce prejudicii cultului creștin. De-a lungul veacurilor, problema înnoirii limbii liturgice s-a dezbătut mereu, adaptînd-o cerințelor timpului, și se dezbate cu acuitate încă în unele Biserici ortodoxe¹. Nu mă refer acum la limba liturgică în general, la limba oficială, ci la unele cuvinte, la unele expresii, care, învechindu-se, au devenit de neînțeles sau au dobîndit alt înțeles și se cer înlocuite în limbajul liturgic, cum au fost înlocuite sau uitate atîtea alte cuvinte și chiar unele forme de cult (neesențiale)².

Nu abordez, în acest spațiu, problemele limbii liturgice în complexitatea lor, ci un termen (rob, transcris din etimonul robu), frecvent întilnit în limbajul bisericesc, intuit corect în cele mai multe cazuri, devenit totuși anacronic prin susceptibilitatea sa, prin echivocitatea pe care o poate sugera, prin sensul peiorativ pe care i-l atribuie contemporanii noștri, pentru că în modul lor de a gîndi și acționa cuvîntul a dobîndit alt sens, decît acela pe care-l are în limbajul bisericesc. El mi-a fost sugerat și de faptul că unii slujitori (preoți), din proprie inițiativă, încearcă să înlocuiască termenul rob cu alte cuvinte, uneori nefericit inspirate.

Voi sublinia deci sensul pe care-l are cuvîntul în contextul cărților de ritual și în vorbirea curentă (actuală).

Problema introducerii limbii române în serviciile religioase ale Bisericii noastre a fost abordată din unghiuri diferite și rezolvă în consecință. Indiferent de opiniile exprimate și obîrșiile inițiativei care puteau acționa sinergic, este unanim recunoscut faptul că în această

¹ Cf. rev. „Mitropolia Banatului”, nr. 10—12/1981, p. 750.

² Dr. Vasile Mitrofanovici, *Liturgica...*, Cernăuți, 1929, p. 29 sq.

perioadă se bucurau de o largă circulație ideile de libertate religioasă, de dreptate și egalitate socială și se cerea introducerea limbii naționale în săvârșirea serviciilor religioase. Se știe că prin traducerea fraților Metodie și Chiril, limba slavonă devenise limbă de cultură în țările de limbă slavă, în țările române și, parțial, în țările baltice, provenită din slava veche adaptată la particularitățile idiomului local³. Există însă documente și interpretări competente care atestă încercări de introducere a limbii române în Biserică în perioada precoresiană, când limbile greacă, latină și slavonă erau considerate sacre și consacrate în exclusivitate serviciilor de cult. „O cirilică românească exista încă din veacul XIII”⁴. Desigur, sint implicate și multe cauze socio-politice (obiective) în acest proces de întârziere, despre care am vorbit cu alt prilej, cauze care nu vizează „atitudinea conservatoare, tradițională” a Bisericii noastre. Nu se cunoaște idiomul traco-dac în cadrul limbilor indo-europene, dar e sigur că „limba veche a traco-dacilor n-a dispărut dintr-odată și nici fără urme ...”⁵. „Structurile traco-dacice i-au dat limbii latine primite de noi o mare flexibilitate și putere creatoare, o extraordinară putere de nuanțare a sensurilor ascunse în același lucru ..., așa încît vorbele să nu exprime numai fețele și dimensiunile fizice ale lucrurilor, ci și înțelesurile lor de ordin spiritual și sentimentele sufletesti față de ele”⁶. „Procesul de formare a unei limbii noi este și procesul de formare a unui popor nou Adesea un popor nou este un popor vechi care și-a schimbat limba ...”⁷.

Limba română nu s-a format din latina clasică, ci din limba vorbită de marea masă a claselor de jos și mijlocii, primind în cursul dezvoltării ei împrumuturi din limbile popoarelor învecinate cu care a ajuns în diferite relații. Prin filiație slavă a pătruns în limba română și cuvîntul rob, ca și alți termeni feudali, poate după perioada de formare a limbii noastre. În această perioadă se produc și înlocuiri toponimice⁸. În orînduirea feudală în locul cuvîntului rob (slav) se întîlnesc, în raport de sinonimie, și alți termeni în limba română: șerb (latinul servus), vecin (lat. vicinus), rumân (lat. romanus), iobag (maghiar), mai rar sclav (lat. sclavus). Denumirea slugă are mai frecvent semnificația de om angajat cu retribuție în natură sau în bani, mai apropiat de năimit, clăcaș (bulg., sirb), roboțăș. Se pare însă că poporul român cunoscuse șerbia mai înainte, ca o continuare a colonatului din antichitate. Termenul șerb ar fi anterior termenului rob, care la

³ M. Sala, și Ioana Vintilă-Rădulescu, *Limbile lumii*, București, 1981, p. 226.

⁴ Milan Sesan, art. în Studii teologice, nr. 1—2/1959, p. 57.

⁵ I. I. Russu, *Limba traco-dacilor*, București, 1959, p. 109 sq.

⁶ Pr. prof. D. Stăniloae, *Vechimea și spiritualitatea termenilor creștini români în solidaritate cu ale limbii române în general*, în „B.O.R.”, nr. 3—4/1979, p. 589, sq.

⁷ G. Iovănescu, *Istoria limbii române*, Iași, 1980, p. 11 sq.

⁸ Idem, p. 267.

început pare că se raporta la o anumită categorie socială (la țigani). Cuvîntul șerbie este un derivat românesc, care poate urca pînă în epoca de formare a limbii române, căci sufixul „ie” este moștenit din latina populară⁹. În cărțile vechi se folosește frecvent cuvîntul șerb în loc de rob. Dosoftei, de pildă, în „Dumnezeiasca Liturghie” (1679) scrie: Doamne ... caută preste șerbii Tăi, cei oglășuiți, ce-ș suplecară ai săi grumaz Svînții Tale, și-i spodobeste în vreme bine tocmită fe-redeului iară nașterii, a iertării păcatelor ...¹⁰. De fapt în evul mediu cuvîntul rob nu mai întruchipa robia din antichitate, ci o stare mai apropiată de șerbie.

Condițiile socio-politice și economice au creat relații cu anumite particularități locale, sensul cuvîntului rob primind nuanțe diferite. Astfel în fostul „confiniu militar bănățean” („Granița”, înființată în secolul XVIII) s-a creat o categorie de oameni de oameni liberi, „militarizați”, adică o șerbie militară. În schimbul serviciilor militare, grănicerii se bucurau de anumite libertăți, pe care nu le aveau iobagii din acea vreme. Aici cuvîntul „rob” avea semnificația de condamnat la închisoare, închis pentru anumite delictе, ca și în alte părți de altfel. În spațiul graniței bănățene nu sînt cunoscuți mari latifundiari pînă la 1872, cînd s-a desființat organizația regimentară. Nu se cunosc cinuri boierești, ci numai ranguri militare. Acești oameni mărginași, cu drept de a purta arme, se bucurau de anumite privilegii mult mai vechi, la care s-au referit cu stăruință cînd, după desființarea graniței, li s-au încălcat „vechile drepturi valahe”.

Trecînd peste aceste detalii, cuvîntul rob are o mare vechime și o răspîndire în tot spațiul românesc.

Deci termenul rob nu este un provincialism, nu are o întrebuintare dialectală. Geografia lingvistică ne arată, cum am spus mai sus, răspîndirea lui în întreg spațiul locuit de români. Cărțile de ritual, autorizate în Biserica Ortodoxă Română, îl au în textele lor de la primele tipărituri pînă la cele mai noi ediții, inclusiv în traducерile Sfintei Scripturi. Dar sensul corect al unui cuvînt nu se poate aprecia decît într-un context, într-o relație cu alte cuvinte, în ansamblul unei doctrine. În contextul doctrinei creștine, cuvîntul „rob” semnifica o relație întemeiată pe iubire reciprocă (substanța ideatică), în care se reflecta dimensiunea universală a creatorului și alcătuirea limitativă a creaturii, capabilă de desăvîrșire treptată. Cuvîntul respectiv nu exprimă, în concepția creștină, raportul de dependență forțată al unui om (rob, șerb, sclav, slugă, ilot, exploatat, degradat, privat de libertate, etc.) față de altul (stăpin, despot, proprietar, senior, exploatator, etc.), ci raportul de filiație, indicînd obirșia omului, avînd ca liant iubirea reciprocă. Polisemantismul este caracteristic aproape tuturor cuvîntelor limbii noastre. Omul creat devine rob, adică un credincios,

⁹ Idem, p. 380.

¹⁰ Ediția critică N. A. Ursu, Iași, 1980, p. 56.

față de creatorul și pronietorul său. Înzestrat cu voie liberă, el poate și să nu se supună lui Dumnezeu, devenind necredincios. Exprimând relația creatură-creator, termenul rob poate avea și înțelesul de fiu, „pentru că n-ai luat iarăși duhul robiei spre temere, ci ai luat duhul de fii” (Romani 8, 15).

Deci cuvîntul rob, în limbaj bisericesc, nu are semnificația pe care o are în relațiile sociale. Relația credinciosului cu Dumnezeu este pusă sub semnul iubirii (Dumnezeu însuși este iubire). Credincioșii uniți cu Hristos sint uniți și între ei prin unitatea de iubire. „Prin aceasta va cunoaște lumea că sinteți învățăceii Mei, dacă aveți dragoste între voi” (Ioan 13, 34). În dialogul lui Iisus cu iudeii „care crezuseră în El” (Ioan 8, 31) se evidențiază sensul moral al cuvîntului rob — robia păcatului.

Prin servul (robul) lui Dumnezeu se înțelege cel ce ascultă cuvîntul revelat și se conformează lui, deci crede în el. Supunerea (robia) față de Dumnezeu înseamnă deci ascultare (virtute) în raport de antinomie cu neascultarea (păcat). În această interpretare, ascultarea, supunerea (robia) este un act religios, adică un raport moral între creator și creatură, un raport liber, cu deschidere spre fericire. După concepția creștină, omul este ființă liberă. Meritul faptelor sale consistă în modul cum folosește această libertate. Coroană a creaturilor, înzestrat cu rațiune și voie liberă, omul avea menirea să umanizeze natura cu toate podoabele ei, conducînd-o spre marea ei finalitate, devenind astfel un colaborator al creației prin dinamica rostului său în natură. „Și a pus Adam nume tuturor animalelor ... (Facere 2, 20). Deci omul, de la începuturile sale, nu a fost rob, ci stăpîn, paznic, călăuză în natura înconjurătoare. Dumnezeu nu l-a făcut rob cuiva nici să robească pe alții și nici să degradeze natura sau s-o nimicească. Nota dominantă a dinamicii umane în natură este creativitatea, nu exploatarea lacomă, generatoare de nedreptăți, conflicte și ucideri ... Fiii lui Iacov cerînd iertare fratelui lor Iosif, pe care-l vinduseră, se declară robii acestuia („Iată noi sintem robii tăi”), dar Iosif le răspunde: „Nu vă temeți. Sint eu oare în locul lui Dumnezeu?” (Facere 50, 18—19).

Prin neascultare omul a devenit „rob păcatului” din care l-a eliberat sacrificiul suprem de pe Golgota, aducînd eliberarea sa din lanțurile oricărei robii. Mintuitorul Iisus Hristos accentuează foarte plastic: „De acum nu vă mai zic slugi, căci sluga nu știe ce face domnul său, ci v-am numit pe voi prieteni, pentru că toate cîte am auzit de la Tatăl Meu v-am făcut cunoscut (Ioan 15, 15).

În întreaga Sfîntă Scriptură se vorbește de o robie morală și de o robie fizică. Proorocul Isaia, de pildă, folosește cuvîntul slugă (în traduceri românești), mai ales în capitolele mesianice: „Iată sluga mea pe care o sprijin, alesul meu, întru care binevoiește sufletul meu. Pus-am peste el Duhul meu și el va propovădui noroadelor legea mea” (42, 1). Alesul Domnului, sluga, este trimis să zică celor robiți: „Ieșiți!” și celor din întuneric: „Veniți la lumină” (49, 9). Este clar că

aceste texte mesianice nu vorbesc de „înrobire”, ci de marea lucrare de eliberare din robie.

În Noul Testament se vorbește mai deslușit despre robia păcatului: „Oricine săvârșește păcatul, rob este păcatului” (Ioan 8, 34). „Au nu știți că de vă dați cuiva pe voi robi de ascultare, robi sinteți cui vă supuneți: fie păcatului spre moarte, fie ascultării de Dumnezeu spre dreptate” (Romani 6, 16). Înfierarea este legea nouă, a răscumpărării, a eliberării de sub legea păcatului, „astfel dar, nu mai ești rob, ci fiu și moștenitor prin harul lui Dumnezeu” (Galateni 4, 7).

„Robia națională”, asuprirea poporului întreg este exprimată elocvent: „La riul Babilonului am șezut și am plins, cind ne-am adus aminte de Sion Că acolo cei ce ne robiseră ne cereau să le cîntăm și apăsătorii noștri ne ziceau: Cîntați-ne și nouă din cîntările Sionului” (Psalm 136).

În limbajul bisericesc întîlnim frecvent cuvîntul „stăpîn” (despótis) adresat lui Dumnezeu, cu care se înseamnă în general persoana investită cu putere și stăpînire ce conduce pe alții (I Petru 2, 18; I Timotei 6, 1). Cu această expresie se înseamnă însuși Dumnezeu, care stăpînește toate făpturile (Faptele Apostolilor 4, 24) și Hristos, care are toată puterea în cer și pe pămînt.

În contextul învățăturii creștine, cuvîntul rob nu exprimă relațiile sociale din sistemul societăților împărțite în clase, neavînd contingențe cu ideea de exploatare, de asuprire. Deși determină un raport între creatură și creator, o filiație în care creatura se recunoaște în dependență de creatorul și pronietorul său, rîvnind neîncetat desăvîrșirea, totuși evoluția raporturilor sociale conferă alt sens acestui cuvînt, sens intrat în conștiința contemporanilor noștri. Cuvîntul nu mai reflectă, în conștiința omului contemporan, sensul inițial, ci implică ideea de exploatare. Fără a ne referi la concepții filozofice diferite, constatăm că în orice context am realiza analiza, exploatarea, asuprirea, inegalitatea socială apare azi ca aspect hipertrofic în cuprinsul noțiunii rob, care nu implică numai un anumit raport social, ci și un complex de reacții afective. În procesul comunicării, el este pus mereu în relații de sinonimie cu termenii amintiți. Robia era considerată odinioară ca starea cea mai grea a populației de jos. În legiuirile lui Constantin Mavrocordat (1749), se spune în actul de dezrobire a vecinilor: „Unii din stăpînii satelor s-au obișnuit a vinde pe vecini ca pe robi și a-i împărți cu împărțeala ca pe țigani . . .”¹¹.

Eliberarea socială, desființarea claselor exploatoare, principiile democratizări, au schimbat radical concepția despre viață, despre relațiile sociale. Un sentiment al demnității umane respinge azi înrobirea de orice fel. Cuvîntul rob a devenit caduc nu atît prin ceea ce afirmă, cît prin ceea ce implică neașteptat: libertatea. Îndelungata

¹¹ G. Iovănescu, o. c., p. 542.

lui conviețuire cu ideea de sclavie, de exploatare, de asuprire îi accentuează anacronismul, devenind un cuvânt care acuză o stare socială, o orînduire nedreaptă, neomenească. Vor fi mulți între ascultătorii serviciilor bisericești care raportează înțelesul cuvîntului rob la stările social-economice din trecut. Cei mai înaintați în vîrstă își vor aminti de fapte și întîmplări dureroase din vremea „robiei”. Cei mai tineri pot fi surprinși auzind că se vorbește și azi de „robi” și vor încadra sensul cuvîntului într-un timp istoric trecut și ireversibil. Majoritatea credincioșilor recepționează sensul denotativ al cuvîntului; ei nu mai identifică în structura cuvîntului sensul figurat.

S-a schimbat ceva în gîndirea omului, se schimbă în consecință și limbajul; limba trebuie să exprime corect modul său de gîndire. Și stilul bisericesc, în scriere și în vorbire, trebuie să fie potrivit „modului de a gîndi și sensibilității credincioșilor”, să corespundă vremii, „căci într-altfel s-ar aluneca în anacronism”¹².

Se cunoaște rolul și semnificația limbajului în relațiile interumane. S-au exprimat opinii că „în viața personală neînțelegerile lingvistice duc la tulburări patologice, în viața particulară ele duc la conflicte familiale, în viața socială ele duc la lupte politice și revoluții, în relațiile internaționale ele duc la războaie mondiale”¹³.

Ce rezonanță are cuvîntul rob în conștiința contemporanilor noștri cînd citesc, de pildă, în „Proclamația-manifest de la Tismana-Padeș din 23 ianuarie 1821: „Pe balaurii care ne înghit de vii (...) pînă cînd să-i suferim a ne suge singele din noi? Pînă cînd să le fim robi?”.

Încercări de a schimba unele cuvinte (și idei) care exprimau relațiile sociale din trecut, s-au făcut multe de-a lungul veacurilor. De pildă, episcopul Ilarion Gheorghiede, colaboratorul lui Tudor Vladimirescu în revoluția din 1821, „adapta” textul unor rugăciuni în felul următor: „Minca-vor săracii și se vor sătura, iar ciocoi vor flămînzi...”¹⁴, modificînd textul lor original. În marile revoluții ale poporului nostru s-a cerut, cu fermitate și maturitate politică, să se steargă din înscrisuri cuvîntul iobag și din vorbire cuvîntul rob.

Limba literară s-a găsit „într-o confruntare permanentă cu limba poporului și s-a îmbogățit încontinuu din izvoarele acesteia, rămînînd mereu tinăra”¹⁵. Ca limbă vie, vorbită de popor, limba liturgică este și ea în continuă creștere și transformare, fiind supusă și fenomenului de îmbătrînire. Multe cuvinte vechi îmbătrînesc sau „ostenesc de-a lungul vremii, se ofilesc și pier” (G. I. Tohăneanu) în contextul realităților socio-istorice. De cînd s-a introdus în servi-

¹² I. P. S. Mitropolit Nicolae al Banatului, „Cuvînt înainte” la culegerea de predici „Ieșit-a sămăntorul”, Timișoara, 1974.

¹³ Alfred Korzijski, ap. H. Wald, *Limbaj și valoare*, București, 1973, p. 93.

¹⁴ Ap. I. P. S. Mitropolit Nestor Vornicescu, *Descătușarea — 1821*, Craiova, 1981, p. 82.

¹⁵ Gavril Istrate, *Originea limbii literare române*, Iași, 1981, p. 241.

ciile religioase limba națională, înlocuind „limbile moarte”, aceasta a fost limba vorbită. Iisus însuși a vorbit limba poporului — aramaica. Apostoli au propovăduit în aceeași limbă. Vorbirea în limbi, după pogorirea Duhului Sfânt, adică în limbile înțelese de popoare, s-a statornicit ca principiu misionar pentru toate timpurile.

Ne gândim cu admirație și respect la munca primilor tălmăcitori în limba română a textelor liturgice, la truda lor de a căuta echivalentul, irefabilul și farmecul unui cuvânt, unei sintagme, și a le trece dintr-o limbă îmbătrinită în alta proaspătă, în plină creștere. Cine nu este fascinat de inefabila poezie, suptă din sevele graiului popular și picurată cu gingășie în economia versurilor lui Dosoftei, într-o perioadă când poezia cultă prin el bătea la porțile artei? Dacă Dosoftei n-a creat (singur) poezia cultă românească, el a deschis căi sigure de acces la aceasta. L-am citat mai ales pentru temeritatea și crezul său nezdruccinat în vitalitatea limbii naționale. „Pe măsura dezvoltării limbii noastre literare, s-a dezvoltat și s-a îmbogățit și limba bisericească. Și în aceeași măsură a modelat ea vorbirea de toate zilele a credincioșilor, prin cuvintele, imaginile și finețea limbajului liturgic. Aceasta în Biserica noastră n-a rămas literă fără viață sau închinată de norme înguste, ci a urcat scara desăvârșirii de expresie, de împodobire și suplețe, ca adevărată ramură vie a graiului românesc”¹⁶. Limbajul bisericesc trebuie înțeles corect de masa credincioșilor, nu numai de teologi. „Cultura variază de obicei de la o structură (ordine) socială la alta, și nimeni nu va tăgădui că, atunci când se schimbă cultura, se produc și în limbă numeroase schimbări, se crează cuvinte noi, care exprimă noile idei, se pierd cuvinte vechi...”¹⁷.

Exprimând o anumită categorie relațională, în cadrul unei structuri depășite, lexemul de care ne ocupăm se circumscrie în categoria cuvintelor învechite. Limba noastră nu-l mai întrebuințează decât în sintagme peiorative. De altfel termenul rob nu denumeste, în limbajul comun, o realitate permanentă, ca termenul „limbă” de pildă. Adică primul indică o relație într-o anumită orînduire socială, al doilea termen exprimă o realitate care-și păstrează sensul și după schimbarea orînduirii sociale. Unele cuvinte rămîn în circulație, dar își schimbă sensul. Cuvîntul „clacă”, de pildă, inițial apropiat de sensul cuvîntului rob, exprima, în trecutele veacuri, rentă feudală, munca pe care țăranii o efectuau gratuit pe moșia seniorului (feudalului). Păstrînd caracterul de muncă neplătită, cuvîntul semnifică azi, mai frecvent, muncă benevolă de ajutor reciproc. Limba liturgică trebuie să fie cît mai apropiată de limba literară, sau, ca să împrumutăm un termen al specialiștilor, de limba supradialectală. Fiind o re-

¹⁶ I. P. S. Mitropolit Teoctist al Moldovei și Sucevei, *Studiu introductiv la Dumnezeiasca liturghie a lui Dosoftei*, ediția N. A. Ursu, Iași, 1980, p. XLIII.

¹⁷ G. Iovănescu, o.c., p. 4.

minescență din vechea limbă românească, etimonul rob s-ar putea înlocui, ca atâtea alte cuvinte vechi, cu un cuvânt care s-ar încadra, cu același sens, în contextul cîntărilor și rugăciunilor rituale. „Limba, zicea metaforic Dimitrie Țichindeal („gură de aur“), e fără oase și fără încheieturi, lesne poate alcătui cuvinte precum vrea”.

Nu același este destinul cuvîntului „adormit” care deseori apare în asociație cu termenul rob în rugăciunile de înmormintare. Termenul „adormit”, în sens creștin (din latinul *addormire*), exprimă o stare, o durată de timp între moartea trupului și învierea sa, învățătură de bază în mărturisirea de credință formulată de primele două sinoade ecumenice, („Aștept învierea morților”). Metafora adormit, pentru a exprima moartea, ne apropie o realitate neexperimentată și nepătrunsă cu rațiunea, sugerînd însă mult optimism. Dimpotrivă, etimonul „moarte” ne îndepărtează de această realitate, sugerînd doar spaimă, pesimism. Deci cuvîntul adormit nu implică nici un sens periorativ, nimic susceptibil de interpretări depreciative. Univocitatea îi asigură perenitatea în cărțile de ritual, pe lângă frumusețea sa literară.

În tendința spre frumos, limba bisericească recurge mult la poezie și metaforă, oferind o nuanță eufemistică unui fenomen exprimat obișnuit printr-un termen cu sunet mai dur. Cuvîntul „adormit”, menit parcă să aducă înseninare într-o atmosferă încărcată de durere, de tristețe, intră în categoria noțiunilor care exprimă un aspect pozitiv în eshatologia creștină și sugerează, dincolo de aparența morții, deschiderea spre o stare nouă, arhetipală: învierea, (învierea) trupului, pentru că sufletul este nemuritor), căci „tot ceea ce a semeni nu va învia de nu va muri” (I Corinteni 15, 36). Mintuitorul însuși folosește cuvîntul adormit pentru a denumi moartea trupului (Ioan 11, 11). Așadar, îndreptățirea cuvîntului „adormit” nu se poate pune alături de „rob” în circulația limbii contemporane.

Înlocuirea termenului rob în contextul limbii liturgice întîmpină, fără îndoială, multiple dificultăți. Cuvîntul are o „istorie” în limba noastră veche. Prezența lui în lexicul general reprezintă și un indicu pentru unitatea limbii române. O atare problemă, în general, apelează la o sumă de discipline lingvistice (comparate), istorice, sociologice, etnografice, interdisciplinare...

Nu mi-aș îngădui să sugerez înlocuirea acestui cuvînt cu altul mai potrivit, luat din limba vie, vorbită de popor, dar am certitudinea că autoritatea competentă, adică Sfîntul Sinod al Bisericii Ortodoxe Române, dacă va găsi și cînd va găsi oportun, va proceda la revizuirea limbii bisericești, așa cum a procedat și în trecut, luînd în considerare evoluția limbii române. În cărțile de ritual s-au efectuat îmbunătățiri mereu, de la ediție la ediție. Spre exemplu termenul „slugă” a fost înlocuit, printr-o relație de sinonimie, cu termenul „slujitori”. Procesul de înnoire nu s-a oprit și nu se va opri niciodată. E frumoasă și dulce și scumpă nouă limba vechilor cazanii,

dar n-o mai vorbim. Altă limbă, tot românească și nu lipsită de împrumuturi, cu frumusețile și disponibilitățile ei, i-a luat locul. Azi nu mai înțeleg credincioșii noștri texte ca următoarele: „Blagosloveste, despuitorul... (despuitor=stăpin) sau: Doamne, spășește blagocestivii...” (Doamne, mintuiește pe cei binecredincioși). Am citat la întâmplare, din cea mai frumoasă limbă a secolului XVII, pe care timpul a învechit-o și autoritatea bisericească a înlocuit-o.

Prezența Bisericii Ortodoxe Române are, în viața credincioșilor ei, un pregnant caracter bidimensional, implicând, în finalitatea sa, lucrarea sacramentală și responsabilitatea socială. De-a lungul veacurilor, Biserica a sprijinit lupta de eliberare de sub orice formă de asuprire, de nedreptate, de robie, integrând-o în actul mântuirii cosmice. Ancorată în vechi tradiții, Biserica noastră are și azi responsabilitatea ei întru sprijinirea, cu toate mijloacele, a eforturilor credincioșilor ei spre progres. Un rol deosebit în această acțiune se atribuie limbii liturgice. Bipolaritatea ei este evidentă în toate serviciile rituale. Folosindu-se mereu aceeași limbă în întregul spațiu geografic locuit de români s-a întreținut vie ideea de unitate națională și libertate socială.

Gîndindu-ne la disponibilitățile expresive ale graiului nostru, dobîndim certitudinea că se găsesc cuvinte potrivite care să înlocuiască pe cele învechite, fără a aduce prejudicii textului, pentru că nu este vorba de o interpretare „modernă” a adevărurilor revelate, ci de prezentarea lor într-un limbaj adecvat evoluției limbii. Învățătura noastră creștină se îmbracă oarecum în „veșmînt” nou, mereu același și întotdeauna altul, înnoindu-se pentru fiecare epocă în formă și dinamism, devenind astfel accesibil vieții în continuă curgere și mișcare¹⁸. Această operație însă, dificilă și de mare răspundere, nu se poate lăsa la libera alegere a fiecărui slujitor sau credincios, ci este un drept și o obligație a ierarhiei superioare bisericești, în spiritul tradiției milenare. O traducere nu este numai o problemă tehnică, ci un complex de probleme. Dacă limba este mai mult decît un mijloc de comunicare, implicînd un proces de gîndire, traducerea devine mai dificilă, deoarece „semnificația cuvintelor nu conține numai reflectarea intelectuală a realității, ci și o atitudine pragmatică și afectivă față de ea”¹⁹. Problematika limbii liturgice trebuie dezbătută mai amplu, apelînd la contribuția mai multor discipline, întrucît „prin traducere, textele liturgice nu trebuie să-și piardă frumusețea și solemnitatea literară și melodică pe care le aveau în limba greacă și slavonă”²⁰.

Acuitatea problemei anacronismelor în zilele noastre a determinat deja apariția unor inițiative particulare. Unii slujitori (preoți),

¹⁸ Marcu Bănescu, *Pledoariile pentru înnoirea omileticilor*, în Mitropolia Banatului, nr. 1—3/1980, p. 105.

¹⁹ H. Wald, o.c., p. 88.

²⁰ N. A. Ursu, *Notă la Dumnezeiasca liturghie a lui Dosoftei*, p. XLVII.

fără a mai aștepta hotărîrea autorității bisericești, au înlocuit cuvîntul „rob” mai ales în rînduiala slujbelor la cununii și înmormîntări. Inovațiile lexicale, variate, nu sînt în măsură să rezolve problema, ci dimpotrivă. La o cununie un preot rostește formula: Se cunună „mirele” lui Dumnezeu N. cu „mireasa” lui Dumnezeu N...”. Altul înlocuiește cuvîntul „rob” cu termenul „credincios” sau „fiu”, alcătuiind formula: „se cunună credinciosul (fiul) lui Dumnezeu N. cu „mireasa” lui Dumnezeu N...”. Altul înlocuiește cuvîntul „rob” cu termenul „credincios” sau „fiu”, alcătuiind formule: „se cunună credinciosul (fiul) lui Dumnezeu N. cu credincioasa (fiica) lui Dumnezeu N...”. Alt preot, în aceeași manieră, înlocuiește cuvîntul rob cu termenul frate (Doamne, odihnește sufletul fratelui nostru N...). Dar respectivii preoți n-au procedat cu consecvență la înlocuirea cuvîntului rob. Așa la „rugăciunea de iertare”, ambii au citit corect și integral textul din molitfelnic: „...dezleagă pe adormitul robul Tău...”. Astfel de inițiative duc la neuniformitate și aceasta dă loc la „discuții, nedumeriri și confuzii”²¹.

Este adevărat că relații de sinonimie se găsesc între termenii credincios — fiu și rob, în contextul cărților bisericești, dar nici raportul de antinomie metaforică nu-l putem neglija. De altfel, fiecare din noi „avem tendința de a stabili nuanțe deosebitoare ca înțeles sau cel puțin nuanțe stilistice și anumite îngrădiri în întrebuințarea lor”²². Cuvîntul credincios exprimă o permanență relațională, încît nu devine niciodată anacronic. Totuși nu ne putem îngădui inițiative particulare. Avem o învățătură hristologică unitară și avem o conducere bisericească unitară tocmai pentru a evita exagerările, confuziile și contradicțiile. Cu multă ușurință se vor afla azi destule cuvinte „în fondul de aur” al limbii, care să nu lezeze dimensiunile noilor relații interumane, și nici să altereze sensul dreptei învățături creștine, cuvinte care, în fine, să sugereze optimismul vieții libere și să încurajeze avîntul spre mai bine. În rînduiala înmormîntării pruncilor, de pildă, ediția mai nouă a molitfelnicului folosește formula (ectenția): „Încă ne rugăm pentru odihna nevinovatului prunc N. și pentru ca Domnul în a Sa făgăduință să-l învrednicească de cereasca Sa împărăție”²³. Este eludat astfel termenul „rob” din edițiile mai vechi.

„Strîngeți piatra lucitoare / ce din soare se aprinde, / Și-ți avea în revărsare / Un potop nou de cuvinte — ne îndeamnă același inspirat poet care a cîntat limba vechilor cazanii.

Evoluția vieții impune cu acuitate problematizarea limbii bisericești. Cultivarea limbii, de altfel, nu este un simplu act adaptiv, ci, mai mult, o formă de cultură.

²¹ Cuvînt de lămurire la „*Tipicul bisericesc*”, București, 1976, p. 6.

²² S. Pușcariu, *Limba română*, vol. I, București, 1976, p. 21.

²³ *Molitfelnic*, ediția a II-a 1971.

UN AUGUST INCANDESCENT

În neîntrerupta existență multimilenară a poporului nostru s-au gravat pe răbojul vremii numeroase date ce reprezintă astăzi tot atâtea clipe aniversare, momente de evocare a trecutului încărcat de lupte eroice, de sacrificii fără egal pentru păstrarea ființei noastre naționale și configurației spirituale, pentru unitate și independență, libertate socială și națională. Ne reamintim mereu cu legitimă mândrie de toți eroii neamului ce și-au sacrificat viața pe toate cîmpurile de luptă, de la Posada pînă la Plevna și Mărășești de toți temerarii noștri revoluționari călăuziți de idealurile emancipării sociale și naționale cărora și-au închinat fără ezitare și ultima lor suflare. Furcile țaranilor răsculați la Bobilna, rugul revoluționarului Gheorghe Doja de la Timișoara, roata lui Horia de la Alba Iulia, sublimitatea sacrificiului lui Nicolae Bălcescu și Avram Iancu, gloanțele din piepturile răsculaților de la Flămînzii și din piepturile minerilor, petroliștilor și celeristilor sînt vestigii ale trecutului ce ne cutremură de emoție pentru angajamentul ființial al înaintașilor noștri în lupta pentru făurirea unei lumi mai drepte și mai bune.

Toate momentele de evocare istorică și popas aniversar intră pentru noi sub cupola atotcuprinzătoare a celei mai mari sărbători naționale a poporului nostru — ziua de 23 August, aniversarea revoluției de eliberare socială și națională, antifascistă și antiimperialistă. 23 August 1944 este ziua care a înmănunchiat toate etapele anterioare, oferind sens marilor sacrificii multiseculare făcute de generații întregi ale zbuciumatului pămînt românesc.

În acea zi de August incandescent, la chemarea celor mai înaintați și clarvăzători fii ai țării, întregul nostru popor a înțeles că sosisse ziua istorică atît de îndelung așteptată, de eliberare socială și națională definitivă și irevocabilă. Din acea clipă memorabilă, întregul nostru popor s-a angajat cu toate resursele sale materiale, umane și militare, cu întregul potențial economic pentru înfrîngerea fascismului, avînd un rol decisiv în accelerarea victoriei în cel de al doilea război mondial ce pusese capăt holocaustului nazist. Actul revoluționar al insurecției din August 1944 imprimase o nouă orientare întregii noastre țări, făcînd posibilă participarea armatei române la efor-

turile generale ale coaliției antifasciste, acoperindu-se de glorie eternă în luptele pentru alungarea trupelor hitleristo-hortyste de pe întreg teritoriul patriei. Monumentele înălțate în memoria celor căzuți la datorie în vara și toamna aceluia an au împânzit spațiul țării, dintre care cel de la Păuliș perpetuează eroismul impresionant și jertfa de sînge a tinerilor elevi de la școala de subofițeri din Radna ce încă nu cunoscuseră botezul focului. Pînă la sfîrșitul războiului, ostașii noștri au dat un greu tribut de vieți pentru eliberarea Ungariei, Cehoslovaciei și Austriei, alături de armatele celorlalte state din coaliția antihitleristă și a luptătorilor din rezistența antifascistă. În cele 260 de zile și nopți de lupte grele, eliberînd cu brațul lor 3831 localități și forțînd 12 mari cursuri de apă, ostașii noștri au lăsat pe cîmpurile de bătălie peste 170 000 morți, răniți și dispăruți ce și-au immortalizat numele definitiv în filele de aur ale istoriei patriei.

De la acel memorabil August incandescent care a înlăturat definitiv tenebrele exploatării și discriminărilor au trecut aproape patru decenii. Transformări fundamentale în viața economică și socială a țării, programe vaste elaborate în toate domeniile de activitate, exploatarea rațională a tuturor resurselor solului și subsolului, o dezvoltare industrială și agricolă fără precedent au format temelia unui cuprinzător proces de modernizare a vieții. Urbanizarea ritmată cu noi dimensiuni edilitare a modificat substanțial profilul așezărilor noastre, aducînd și o distribuție echitabilă a mediului uman în funcție de idealurile majore ale noii societăți aflată în construcție, incompatibilă cu racilele vechilor orînduiri ce s-au succedat de-a lungul vremii. Producția industrială a crescut în ultimii ani de aproape 50 de ori față de cea interbelică, cea agricolă de 3,5 ori, cifre ce reflectă și puternica sporire a venitului național care a asigurat mijloacele necesare dezvoltării economico-sociale a țării și a veniturilor populației. Au fost construite peste 5 milioane de locuințe noi, spre prosperitatea și bunăstarea materială a tuturor fiilor patriei. Angajarea întregii națiuni în marele front al muncii entuziaste și rodnice pentru programul multilateral al țării noastre este de asemenea o operă fără precedent înscrisă pe răbojul istoriei contemporane, deoarece la ea participă și sînt chemați toți cetățenii țării egali cu toții întreolaltă și în fața legii și fără nici un fel de discriminare caracteristică vechilor orînduiri.

Aproape jumătate din această epocă de pace și progres multilateral fără precedent, traversată de întreaga noastră țară, este datorată ctitorului României Socialiste contemporane, Președintelui Nicolae Ceaușescu, cel mai iubit fiu al poporului român. În aceste ultime decenii — ce au inaugurat o adevărată „eră Ceaușescu” — România se înfățișează lumii întregi ca o țară cu o economie puternică, în plin avînt, cu un popor stăpîn pe destinele sale ce și-a asigurat conștient și definitiv istorica misiune de a făuri pe pămîntul nostru o societate nouă, de a înscrie patria noastră în rîndul țărilor cu o înaltă civilizație materială și spirituală, prin înflorirea continuă a industriei și agriculturii,

a științei și culturii, prin munca eroică a întregii noastre națiuni. Politica de pace și colaborare ce corespunde nu numai interesului ei direct, ci și întregii lumi contemporane, sînt valori ale epocii noastre care trebuie apărute cu orice preț, deoarece absența lor pune în primăjdie însuși destinul civilizației contemporane. Vocația internațională a României, prin personalitatea distinsului ei Președinte, este unanim recunoscută, iar participarea noastră la viața internațională este o expresie a progresului general al țării și a voinței de a contribui la soluționarea problemelor lumii contemporane.

La acest nou popas aniversar al mării sărbători naționale a poporului român, Biserica noastră strămoșească își reafirmă adevărată deplină față de realizările, aspirațiile și năzuințele sale, pe care le-a manifestat fără rezerve în permanența vremii. Biserica Ortodoxă Română a fost și este mereu alături de poporul în care a odrăslit, sprijinindu-l în munca și lupta pentru o viață mai bună, îmbelșugată și fericită, în pace cu toată lumea și în climatul general al păcii. Prilejul aducerii aminte și comemorării marilor sacrificii și jertfe făcute de poporul nostru în acea vară și toamnă fierbinte a anului 1944, pentru izgonirea trupelor hitleristo-horthyste, ce a schimbat radical imaginea țării, constituie deopotrivă și pentru Biserica noastră un motiv de justificată mîndrie. Filele de aur din istoria jertfelor acelor zile de neuitat au înscris și nume de clerici și credincioși ai Bisericii Ortodoxe Române din acest colț de țară. Asasinarea preotului Andrei Jebeleanu din Periam și a celor 14 credincioși din localitate de către trupele naziste aflate în furi-bundă retragere, maltratarea preoților Teodor Marcu din Cuveșdia, George Rista din Ohaba Română și a altora de către aceleași trupe sînt doar cîteva ilustrații pentru destinul clericilor români ce este identic cu cel al enoriașilor lor în toate clipele grele ce au jalonat istoria noastră.

Din toate aceste motive, clerul și credincioșii Bisericii Ortodoxe Române, devotați fii ai țării, se bucură împreună cu întreg poporul de marile realizări ale erei contemporane pe plaiurile românești. După pilda oferită de antichitatea creștină și de strămoșii noștri, membrii Bisericii noastre își dăruiesc toate forțele pentru binele poporului și înflorirea patriei, pentru întrajutorarea și stimularea reciprocă în săvîrșirea a tot lucrul bun, știind că se află la adăpost de discriminarea de orice natură, dăunătoare bunei înțelegeri între fiii aceluiași popor. Aceasta constituie, în esență, o ofrandă stabilă și devotată, prin cuvînt și faptă, adus de Biserica Ortodoxă Română la dezvoltarea multilaterală a României Socialiste contemporane.

MĂNĂSTIREA „SFÎNTUL SIMION STILPNICUL” DIN ARAD—GAI

de : prot. dr. GHEORGHE LIȚIU

La marginea de nord-vest a municipiului Arad, în cartierul Gai, se află mănăstirea, monument istoric, cu hramul „Sfintul Simion Stilpnicul”.

La început, mănăstirea de azi a fost reședința de vară a episcopilor Aradului și este ctitoria celui mai mare episcop al Aradului din veacul XVIII, *Sinesie Jivanovici* (1751—1769), care s-a distins printr-un zel rar întâlnit în apărarea și păstrarea Ortodoxiei în Arad, Bihor și Hălmagi. Tradiția locală consemnată de istoricul Márki Sándor¹ și reluată de Gh. Ciuhandu², reține că în 1759 Sinesie a întreprins o vizitație generală a bisericilor românești din Bihor³, primind bogate daruri în bani, valuri de pânză ce i se așterneau în cale și alte bunuri. Valorificând aceste daruri, Sinesie a ridicat o biserică de zid cu hramul Sfintul Simion Stilpnicul (numele lui din mirenzie era Simion) și în imediata apropiere o reședință în stil baroc, în genul conacelor de țară cu clădiri gospodărești anexă. Toate au fost ridicate pe vatra vechiului domeniu episcopal obținut de predecesorul său Isaia Diacovici. Înstrăinat ulterior fraudulos, domeniul, a fost recuștigat după îndelungi procese.

Încă în 15/26 mai 1760 Sinesie încheiase un contract de zidire cu „maistorul zidar civil” Egidiu Ienowein⁴. Proiectul de construcție descrie clădirea astfel : „casă cu etaj de 15 pe 7 stînjeni și înălțimea pe dinăuntru — 2 stînjeni. Biserica să fie legată de casă, la care Sinesie făcu modificarea ca să fie cu un picior și jumătate mai lungă. Curtea

¹ Márki S., *Aradvármegye és Aradszabad királyi város története* (= Istoria jud. Arad și a orașului liber regesc Arad), vol. II, Arad 1895, p. 744.

² Gh. Ciuhandu, *Schițe din trecutul românilor arădeni din veacul al XVIII-lea*, Arad, 1934, p. 25.

³ Gh. Lițiu, *O vizitație canonică în Bihor în secolul XVIII*, în „Telegraful Român. Omagiu mitropolitului Nicolae Bălan”, Sibiu, 1956 p. 374.

⁴ Ne folosim de o copie contemporană păstrată în codicele Sinesie aflat în Arhiva Bibliotecii din Sibiu, fondul Mangra.

de 16 pe 9 stinjeni, la capăt avind un grajd de 9 pe 2 stinjeni, accesibil pentru 11 cai. Casa, despărțită în mijloc prin coridor și la parter și la etaj, are la parter șase camere pardosite, bucătărie și cameră de alimente; la etaj opt camere și cămară. În plus, la parter ca și la etaj, se află sala treptelor, rezerva și un punct sanitar. La parter se află și un coridor transversal pe la mijlocul celui longitudinal. Subsolul are pivniță boltită. Biserica (corp comun cu reședința) are în partea vestică un turn dreptunghiular pentru clopote în stil baroc imitat după cel de atunci al bisericii minorităților din Arad". În contract se precizează că Sinesie dădea lemnele pentru arderea cărămizilor, iar restul materialelor și manopera cădea în sarcina constructorului care primea suma de 4900 florini renani, plătiți în rate de câte 1000 florini, ultima rată fiind plătită în 13 oct. 1763, cind au fost predate cheile, conform contractului⁵.

Sinesie a cheltuit alte sume importante pentru înzestrarea bisericii și reședinței cu mobilierul și obiectele necesare. În turnul bisericii, înalt de șapte stinjeni și lat de un stinjen, a așezat un ceas, iar în jurul curții a amenajat o grădină pentru care apelase la reprezentantul său din Viena să-i trimită un horticultor. Comenzile la aurar, gravor, pentru lămpi și ferecături, dulăpior, icoane și legături de cărți, nu erau numai pentru reședința din Gai ci și pentru paraclisul reședinței din Arad pe care tot Sinesie îl împodobi cu toate cele necesare. Printre odoarele procurate de Sinesie în acest timp sînt și dicherul și tricherul de argint păstrate la Episcopia Aradului. În punctul 4 al testamentului său, Sinesie scria: „Ca nu cumva Excelența Sa Arhiepiscopul și Mitropolitul să creadă că la mine s-ar afla mai mulți bani, amintesc că nu mică sumă de bani mi-au mistuit cunoscutele mele procese pentru Hălmași și Oradea și nu mici datorii mi-au prilejuit, de care abia m-am putut curăți. În plus, spre veșnica mea pomenire și pentru folosul urmașilor mei la Episcopie și al obștei credincioșilor... am zidit biserica cu numele Sfintului Simion Stilpnicul și o reședință episcopală pe care am prevăzut-o cu podoabele și mobilele necesare. De asemenea, pentru folosul urmașilor mei, am zidit anexe economice, și anume: hanțuicărie, două mori de vînt, vie plantată din nou, grădină corespunzătoare, grajduri, șuri și clădire provizorie pentru școală. Toate acestea m-au costat pînă la 30.000 florini, ceea ce explică de ce mi-a fost cu neputință să adun și să păstrez mai mare sumă de bani care să rămînă după moartea mea”⁶.

Din această simplă înșirare, se poate vedea rîvna lui Sinesie pentru progresul Bisericii și credincioșilor săi. Se știe că Sinesie ținea pe

⁵ St. Lupșa — Gh. Lițiu, *Istoria eparhiei Aradului*, vol. II, partea II-a (în manuscris), p. 97—104.

⁶ Testamentul lui Sinesie a fost publicat, parțial, de ieromonahul Sakrak-Ninici, în revista „Glas Istine” din Novi Sad, 1890, nr. 16, p. 253 (S. Anuichi, *Relații bisericești româno-sîrbe în secolele al XVII-lea și al XVIII-lea*, București, 1980 (extras), p. 92).

lingă reședința sa doi tineri, de confesiune luterană, aduși de la Bratislava, împreună cu multe și importante cărți de studiu pentru folosul tinerilor români pe care-i pregătea pentru preoție în însăși reședința sa.

După moartea lui Sinesie, ctitoria lui de la Gai a cunoscut o perioadă critică ce rezultă și dintr-un document din anul 1779⁷.

Biserica ridicată de Sinesie a servit drept biserică parohială pentru comunitatea ortodoxă sârbo-română din Gai până la despărțirea ierarhică din a doua jumătate a secolului XIX sub mitropolitul Andrei Șaguna. Atunci sîrbii din Gai și-au ridicat actuala biserică, românii continuînd să se servească de biserică reședinței lui Sinesie pînă după primul război mondial cînd și-au ridicat actuala biserică parohială. Se pare că în cursul revoluției din 1848 așezămintele de la Gai au avut de suferit. Terenul era arendat pe atunci judeului suprem Ioan Vank al districtului Arad. Nemulțumit de purtarea acestui arendaș, arhimandritul Patrichie Popescu, administrator al episcopiei Aradului, arendează terenul altuia, scriind totodată lui Ioan Vank o scrisoare aspră și muștrătoare. Corespondența intervenită între cei doi zugrăvește trista stare a ctitoriei lui Sinesie la mai puțin de un veac de la ridicarea ei cu atîta trudă și cheltuială⁸. Dacă se compară descrierea ei din contractul de construire citat mai sus cu așezămîntul existent ne putem întreba dacă monumentul este identic cu cel originar.

Ea este clădită în stil bazilical, mai ales turnul masiv. Pe zidul exterior spre grădină se află emblema episcopală. Pe poarta de la intrare se află icoana Sfintului Simion Stîlpnicul. În tinda bisericii se află o cruce mare de marmoră lipită de zidul care susține turnul. Pictură nu se află nici în tindă nici în naos. În 1792, s-a atîrnat pe peretele cu fereastră mică de la strana stîngă icoana sfîntului Nicolae îmbrăcat ca arhieru, iar în 1837, la tronul Maicii Domnului, icoana ei bizantină în ulei, lucrată anume pentru această biserică. Tradiția locală reține că pe fereastră mică de pe peretele spre nord, ce leagă biserica cu reședința, se uita și asculta sfînta liturghie episcopul ctitor Sinesie atunci cînd era bolnav.

Iconostasul este din lemn de tei, împodobit cu 22 icoane pe scîndură, în rame simple, aurite, fixate pe iconostas. Ușile împărătești au fost pictate dar pictura s-a șters. Crucea din vîrfurile iconostasului, pictată, din 1767, a fost înlocuită cu timpul prin alta simplă. Pictura este bizantină, dar naturalistă, realist-plastică, de influență apuseană, executată pe bază de cretă cu tempera de ulei, apoi lăcuită. Auritura a fost ștersă în timp. Între rîndul Apostolilor și uși sînt trei icoane în medalion, iar deasupra ușilor împărătești, Cina cea de Taină, la o masă ovală.

⁷ St. Lupșa — Gh. Lițiu, o.c., p. 220.

⁸ Arhiva Episcopiei Aradului, nr. 156 și 182/1850

Deasupra uşii din dreapta (sud) se află icoana Pogoririi Duhului Sfint, iar deasupra celei din stînga se află interesanta icoană a Izvorului Tămăduirii. În partea de sus a icoanei tronează Maica Domnului cu Fiul în braţe, înconjurată de îngeri în zbor. Mai jos, în jurul unui stilp sînt trei bazine, la înălţimi şi de dimensiuni felurite, în care curge apa din tron. În jurul bazinului din mijloc stau sfinţii. Este icoana cea mai de seamă prin compoziţia şi adîncimea semnificaţiei pe care o sugerează.

În partea de jos se află icoana Mintuitorului Iisus Hristos tronînd pe nori, înconjurat de îngeri, iar alături icoana preacuratei Fecioare Maria, pe cap cu coroană, iar la picioare cu globul pămîntului şi semiluna — motive de influenţă apuseană şi armeană. Tot în partea de jos, în dreapta, se află icoana hramului, Sfîntul Simion Stilpnicul. În colţul stîng se află icoana Sfîntului Ioan Botezătorul în stil bizantin, cu fişie albă în mîna stîngă şi text slavon⁹. Icoana hramului e datată cu peneul — 1767, deci un an înainte de moartea ctitorului. Peste tot icoanele de pe tîmplă au calităţi indiscutabile în compoziţie şi culoare.

În altar, pe spatele iconostasului, se află patru schiţe în contur brun de Siena. Între iconostas şi sfînta Masă se află o lespede funerară alburie, fixată în cuie mari de fier. Sfînta Masă este făcută din marmoră neagră cu picioarele sculptate în figuri decorative. Proscomidierul are frontispiciul de marmoră sculptată cu inscripţie slavonă pomenind ctitorul: „*S(inesie) J(ivanovici) episcop Aradski, Varadski, Halmajski i proci*”. Spălătorul e deasemenea din marmoră, cu rezervor de apă deasupra. Se află şi aici, ca în pridvor, cruce mare de marmoră, vas de aramă pentru apă, plumbuit, şi alt vas cu încrestături şi cu braţ prin care se varsă apa. Împreună cu chivotul, masiv şi aurit, toate provin de la Sinesie.

În cripta acestei biserici, pe lingă osemintele ctitorului, au fost aşezate şi osemintele înaintaşilor: Ioanichie Martinovici (1710—+21 oct. 1721), Sofronie Ravanicianin (1722—1726), apoi ale urmaşilor lui Sinesie: Pahomie Knejevici (1770—1783), Pavel Avacumovici (1786—1815), Nestor Ioanovici Făgărăşanul (1829) — primul episcop român în scaunul de la Arad — şi urmaşul său Gherasim Raţiu (1835—1850). Ceilalţi episcopi care au păstorit la Arad au trecut de aci în alte eparhii şi ca mitropoliţi la Karloviţ şi Sibiu.

După primul război mondial, biserica a rămas neîntrebuinţată şi părăsită. Abia în anul 1949 s-a născut ideea reactivării aşezămîntului lui Sinesie ca mănăstire de maici cu hramul „Sf. Simion Stilpnicul”, întocmindu-se formele necesare. Astfel, în şedinţa Sfîntului Sinod din 13 aprilie 1955 s-a luat hotărîrea prin care „se aprobă reactivarea mănăstirii” Sfîntul Simion Stilpnicul „ca mănăstire de maici”¹⁰. În 30 au-

⁹ Pictura iconostasului a fost executată de pictorul Tenetchi.

¹⁰ *Arhiva Episcopiei Aradului*, nr. 2897/1955.

gust 1955 s-a aprobat programul obștei atât pentru zilele de lucru cât și pentru sărbători și duminici ¹¹ organizându-se și Consiliul administrativ al mănăstirii ¹².

Utilitatea mănăstirii, atât pe plan spiritual cât și pe plan gospodăresc, n-a întârziat să se vadă. Pe plan duhovnicesc, pravila mănăstirească a fost întru tot respectată. Pe terenul din fața porții mănăstirii s-a cultivat cinepă. S-a refăcut parcul din incinta mănăstirii și s-a amenajat o crescătorie modernă de păsări de curte. S-a desțelenit și s-a cultivat, cu bune rezultate, grădina de legume și zona de protecție acordată mănăstirii ca monument istoric prin bunăvoința autorităților locale.

Mica obște monahală de la Arad—Gai s-a bucurat permanent de grija și atenția părintească a conducerii Episcopiei Aradului. Crește și numărul viețuitoarelor în mănăstire. An de an s-a putut observa creșterea duhovnicească a micii obști, odată cu progresul la studii, la săvârșirea serviciilor divine după tipic și cu munca din zori și pînă în noapte pe terenul mănăstirii.

În anul 1964 s-a organizat la Gai o *Colecție de obiecte bisericești vechi* provenind din toată eparhia Aradului.

În 1966 începe acțiunea de confecționare a vitrinelor pentru colecție, acțiune continuată în 1968 ¹³.

În 1970 se simțea tot mai mult necesitatea restaurării generale a edificiilor mănăstirii. Conducerea Episcopiei începe în 1975 lucrări de restaurare. În felul acesta, începînd cu anul 1975 se execută numeroase lucrări de restaurare. S-au refăcut chiliile, s-a restaurat biserica, muzeul și zidul de incintă. S-a strămutat grupul gospodăresc, s-a introdus apă curentă și încălzire centrală, prevăzîndu-se pentru viitor și alte îmbunătățiri gospodărești.

Mănăstirea adăpostește Colecția de vechi obiecte bisericești despre care am amintit, care numără 115 obiecte : cruci, potire, cădelnițe, sfeșnice, odăjdii, etc., cărți și manuscrise vechi bisericești, numeroase icoane pe lemn și pe sticlă din secolele XVIII—XIX.

Din 1979 s-a constituit la mănăstire și un depozit legal pentru județul Arad de valori ale Patrimoniului cultural fiind depozitate aici aproximativ trei mii de cărți, aproximativ șapte sute icoane pe sticlă și alte obiecte bisericești care fac parte din comorile patrimoniului cultural național.

Tot în incinta mănăstirii a fost adusă și reconstituită *Crucea Martirilor*, ridicată în 1936, întru cinstea și pomenirea eroilor neamului care și-au dat viața pentru idealul realizării unității statale și a constituirii statului național român, în anii 1918—1919.

¹¹ *Idem*, nr. 3262/1955.

¹² *Idem*, nr. 3260, 3261/1955.

¹³ *Idem*, nr. 2550 și 2590/1968.

Mănăstirea și colecția muzeistică pe care o adăpostește constituie un punct de atracție pentru numeroșii pelerini și turiști care o vizitează an de an, atât din țară cât și din străinătate.

Viețuitoarele acestei mănăstiri imbină munca cu rugăciunea — după vechea tradiție a monahismului ortodox, făcându-se pildă bună credincioșilor, fiind de folos, prin munca și rugăciunea lor, patriei și poporului din care fac parte.

EPISCOPUL NICOLAE POPEA LUPTĂTOR PENTRU LIMBĂ ȘI CULTURĂ ROMÂNEASCĂ

Nicolae Popea, ajuns episcopul Caransebeșului, demnitate pe care a deținut-o între anii 1889 și 1908, a fost una din figurile cele mai luminoase din trecutul Bisericii Ortodoxe Române de dincoace de munți și în același timp un luptător neobosit, în condițiile de acum un veac, pentru drepturile poporului român la libertate, neatîrnare și unitate. Despre el s-ar putea spune multe. În paginile de față ne vom restrînge însă la cîteva aspecte legate mai ales de strădaniile sale îndreptate spre promovarea limbii și culturii românești.

Vom începe cu precizarea că numele lui Nicolae Popea devine cunoscut mai ales în preajma evenimentelor din 1848 cînd contribuie la pregătirea revoluției prin intermediul societății de lectură a studenților români din Cluj, „poate cea dintîi în întreaga românie”¹. Societatea ia ființă prin anii 1844—1845, la finea anului 1845 are și un drapel, și publică un organ al său intitulat „Aurora sau diorele pentru minte și inimă”².

Foița, publicată săptămînal și răspîdită în manuscris printre români avea ca redactori pe Nicolae Popea și Al. Pop (Papiu Ilarian)³.

„Ideile care-i frămîntă pe acești tineri români din liceul Claudio-politan sînt de o surprinzătoare maturitate. Așa cum apar formulate într-un articol semnat de Papiu Ilarian, ele pot fi socotite ca rodul unor înțelepte chibzuințe”⁴.

Membrii acestei societăți țineau conferințe literare, și-au format o bibliotecă, se îmbărbătau unii pe alții în cele naționale și se construiau. „Era mai mare dragul, văzînd că tinerii din cei ce mai înainte nu luaseră carte românească în mîini, acum nu se mai puteau despărți de istoria lui Petru Maior, umblînd tot cu ea subsoară. Cu

¹ Nicolae Popea, *Memorialul arhiepiscopului și mitropolitului Andrei baron de Șaguna sau luptele naționale-politice ale românilor 1844—1873*, t. I., Sibiu, 1889, p. 39.

² Idem, o. c., p. 42.

³ Ioan Lupăș, *Nicolae Popea*, Cluj, 1933, p. 4.

⁴ Silviu Dragomir, *Avram Iancu*, București, 1968, p. 34.

un cuvînt interesarea lor pentru limbă și carte românească, entuziasmul lor național între ei ajunse la culme"⁵.

Deci ca student în Cluj, Popea arată iubire și interes pentru națiune și în special pentru limba și literatura română, interes pe care a căutat să-l trezească și în ceilalți colegi de școală. Între cele dintîi afirmări ale conștiinței sale românești putem cita incidentul petrecut la înmormîntarea unui student, cînd Popea a fost încredințat cu rostirea necrologului. Entuziasmați în gradul suprem, românii hotărîră ca de astă dată să se țină cuvîntare și în limba lor românească. Dar ce să vezi! Un murmur, șuierător, un zgomot teribil din partea maghiarilor se născu la auzul celor dintîi cuvinte românești, dînd năvală asupra cuvîntătorului ca să-i smulgă cuvîntarea din mină. Dar el nu se lăsă. Mai tirziu, amintindu-și de această întimplare, va nota: „Atunci am văzut ce putere magică, covîrșitoare, poate produce o însuflețire”⁶.

Va fi fost reminiscența celei dintîi confruntări cu adversarii, sau împrejurarea că revoluția începuse în capitala imperiului, încît la izbucnirea acesteia, în martie 1848, N. Popea care studia teologia la Viena, se lăsă răpit de valorile ei „chemîndu-l la luptă în cîmp deschis unde îl găsim în rolul de căpitan în garda românilor brașoveni, reușind într-un rînd să respingă atacul dușmanilor înverșunați”⁷.

Brașovul pe lingă „țara” a cărei inimă pulsa deopotrivă pentru românii ambelor versante carpatine, trimisese pe tinerii săi juni să introducă în Clujul magnaților o undă de inspirație românească, să facă să se mai audă limba ce fusese alungată dincolo de periferia orașului.

Putea oare să reziste chemărilor fraților săi N. Popea, să mai zăbovească atunci cînd o goarnă suna și în patria lui în Ardeal? Cel care împreună cu Papiu Ilarian descoperise colegilor juriști farmecul limbii materne și dreptul ei la o circulație în casă proprie unde mai abundau și alte vestigii romane, sesizat de momentul la zorirea căruia acționase cu o juvenilă dar conștientă însuflețire, porni la luptă cu multă abnegație. De acum se luase act de existența poporului român, se știa că acest popor este o realitate, că are o limbă a lui și o spiritualitate proprie, că acestea se vreau afirmate în temeiul dreptului natural și al vremurilor noi care se profilau.

Dezlănțuită, revoluția însemna că poporul român ajunsese în faza maturității sale politice.

Nicolae Popea, care după o carieră civilă administrativă de aproape un deceniu intră ca secretar al lui Șaguna, desfășură în Sibiu o activitate de peste trei decenii, din care șaptesprezece ani se scurg într-o asiduă activitate administrativ-organizatorică altăuri de

⁵ N. Popea, o. c., p. 40.

⁶ Incidentul îl reproduce și S. Dragomir, o. c., p. 34.

⁷ I. Lupaș, o. c., p. 5.

ierarhul său, din care trei ani în calitate de vicar al acestuia și în continuare până la alegerea sa de episcop al Caransebeșului în 1889.

Cit a dirijat administrația bisericească ca secretar funcționând patrușprezece ani și ca profesor seminarial, Nicolae Popea nu încetează să se ocupe și de problemele culturale și naționale.

Astfel contribuie cu elan la urzirea și înființarea Astrei, a societății pentru fond de teatru român. Alte societăți culturale și de meseriași din Sibiu se bucură de atenția și sprijinul lui, iar momentele cruciale în legătură cu activitatea Comitetului Național Român al cărui președinte a fost o perioadă de trei ani, îi inscriu numele cu cinste. Împreună cu băănățeanul George Ioanovici, dă ajutor hotărîtor la elaborarea Statutului de organizare bisericească prin care se recunoștea Bisericii, odată cu participarea elementului mirean la conducerea ei, dreptul la autonomia școlară pentru popor.

Devotat colaborator al lui Șaguna și antrenat în frământările unei epoci bogate în evenimente, temperamentul său combativ îl stimula spre muncă și spre luptă. Astfel a rămas un reprezentant al direcției activiste, inaugurate și propovăduite și de mentorul său. A renunțat la postul de președinte al Comitetului Național Român cînd a văzut că majoritatea se abate cu desăvîrșire de la această direcție, statornicind ca normă de atitudine politică pasivitatea pentru toți românii din Ardeal și Țara Românească. Văzînd cum se înrăutățesc vremurile simțînd că împrejurările nu mai sînt aceleași, deviza lui rămîne totuși „înainte” și „să nu ne lăsăm”. Într-atîta se temea Popea de lipsa puterii de rezistență a împreunăluptătorilor săi, că n-a ezitat să ceară prietenilor o declarație în scris că în orice fel de împrejurare, ei vor continua lupta pentru păstrarea și prosperarea instituțiilor de cultură românească.

Deși la vîrstă destul de înaintată — avea 63 de ani, cînd ocupă demnitatea de episcop al Caransebeșului — în suflet păstra încă tot focul care îl inflăcăra atunci cînd instruia tineretul universitar clujean în cunoașterea limbii române. Aceeși flacără rămîne vie și de acum înainte, confirmînd consecvent atitudinea sa din anii studenției. Răzimat pe legea ce recunoștea folosirea în corespondență a celor trei limbi în funcție de majoritatea populației respective, își făcea corespondența cu autoritățile vremii doar în limba română. Ministrul căruia nu-i mai convenea să respecte o asemenea lege îi comunică următoarele: „Cu surprindere am experimentat că excelența voastră, împotriva declarației limpede exprimată că doresc în-cadrarea în folosirea exclusiv a limbii oficiale a statului, ... folosiți numai textul român” (Budapest 1898, majus 2 Wlasjici nr. 23202)⁸.

Devotamentul manifestat pentru instituțiile românești de cultură constituie însă nota distinctivă a lui Nicolae Popea care își pune curajul și prestigiul întreg în slujba neamului său.

⁸ Arhivele statului Caransebeș.

Era deplin conștient că așa precum întrebuițarea limbii române provocase poticnire într-un stat care se voia „regnum unius linguae”, în măsură mai accentuată și instituțiile culturale ale românilor vor fi oprite.

De aceea în circulara sa inaugurală din anul 1889 episcopul Poepa scria așa: „Vă recomand iubitorilor școala și învățămîntul ca pe cel mai sigur mijloc spre cultura românească, căci trebuie să știm că ceea ce e lumina soarelui pe firmament, care împrăstie întunecimea nopții, aceea e lumina minții în capul omului. Să ne îngrijim deci cu totheadinsul pentru școală, să ne silim din toate puterile noastre pentru luminarea poporului”. Și mai încolo: „Să lucrăm ca să trăim, să agonisim stare bună materială prin muncă dreaptă ca să ne putem lumina spiritul și să ne putem îmbunătăți și starea noastră intelectuală și morală. Căci unde am sta noi azi dacă școala o am fi îmbrățișat mai demult”⁹.

Conștiința datoriei împlinite îi încălzește sufletul. Ii dă accente vibrante în cuvîntarea ce o rostește la plinirea unei decade de episcopat. Acestei destinderi i se adăuga și votul Academiei Române care prin scrisoarea lui Iosif Vulcan va face cunoscută alegerea ca membru activ în secțiunea istorică.

Emoționantă a fost apariția în plenul Academiei a bărbatului încărunțit în muncă și veghe permanentă. Așteptat de membri în ținută de gală, intrarea septuagenarului arhiepiscop sosit „de dincolo” a stîrnit emoții, care dacă au fost firești pentru toți ceilalți, deosebit de puternice și hotărîtoare pentru toată viața au rămas pentru cel ce pășea spre această „alma mater” a visurilor sale din tinerețe.

De jumătate de secol nu mai fusese în țară, de cînd pribegise aici ca băjenar în vremea revoluției. Capitala se înfrumusețase mult, pentru inima lui aici totul părea minunat și transfigurat. În ședința festivă, timp de două ore cît a reclamat discursul său de recepție, depășind viața și activitatea arhiepiscopului și mitropolitului Andrei Șaguna, a fost ascultat cu mult interes. A fost felicitat apoi de toți cei prezenți.

Mitropolitul primat Iosif Gheorghian, amfitrionul său în timpul ședințelor din București, îl cercetează anul următor la Caransebeș. Popasurile acestea ofereau simultan prilej de înnoire a puterii de muncă și de rezistență. Dacă indeletnicirile literare-științifice la cercetătorul trecutului național și bisericesc al românilor și cronicar al vremurilor contemporane așteptau cu resemnare momentele senine — între care problema înființării unui liceu românesc la urmașii grănicerilor din Caransebeș constituia o neadormită grijă — datoria de căpetenie îl mina să caute ajutor urgent pentru a para asalturile pornite împotriva școlilor satești întreținute de popor prin Biserică.

⁹ Întîia circulară către preoții și credincioșii din eparhie, reprodusă de „Tribuna”, nr. 8 din 20 august 1889 și de „Telegraful Român” de la aceeași dată.

Întia decadă din activitatea sa îi aduce un bilanț mulțumitor. Iată-l consemnat de el însuși: „Luptele cele multe mai ales pe terenul bisericesc și școlar cu ocaziunea introducerii legilor așa-numite politice-bisericești a limbei statului în școală, sporirea salariilor învățăto-rești — lupte destul de grele până și prin casa magnaților”¹⁰.

Curajul său iese din comun îmbrăcînd oarecum forme patetice, cînd combate tendința de a se creia un fel de grădinițe de copii pentru inițierea acestora în ... limba statului: „... popoarele din țară consideră proiectul de lege ca pe un puternic instrument de desnaționalizare”¹¹.

Octogenar, Nicolae Popea apreciază că nu poate să stea de o parte atunci cînd din nou se pune în joc cel dintîi instrument de cultură, școala, combătînd proiectul ministrului Apponyi.

Încă în anul morții sale, cu patru luni înainte nu-și poate reține îngrijorarea pentru viitorul școlilor. În cuvîntarea de deschidere a sinodului, din 20 aprilie 1908, declară: „Astăzi întreaga noastră Biserică o preocupă o chestiune extrem de importantă ba chiar vitală. Aceasta este chestiunea școlilor. Prin noua lege școlară ni se creează mari greutăți pe care ca să le învingem se recer jertfe materiale. Poporul nostru, spre lauda lui fie zis, și pînă acuma a contribuit din greu pentru susținerea școlilor noastre confesionale, din iubire către ele. Această iubire sperez că nu va răci și astfel poporul nostru își va încorda toate puterile pentru susținerea școlilor. Se recere numai să-l sprijinească, ținîndu-i caldă dragostea față de școlile noastre confesionale, această moștenire scumpă de la părinți”¹².

Convingerea că apără o cauză mare îl animează întocmai ca în timpul cînd combătea proiectul legii din 1907 și apelează la conștiința membrilor pe care îi vrea luptători neînfricați pentru școala românească.

Consecvent rămîne Nicolae Popea în susținerea și apărarea culturii neamului său și a instituțiilor prin care se promova programul acestuia, pînă la sfîrșitul vieții. Documentul prin care își încheie viața, testamentul său, este incununarea tuturor faptelor lui. Agoniseala sa e testată pentru burse pe seama studenților și acelora care îmbrățișează meserii, dintre români. Compatriotul său, neuitatul Ioan Bianu prezent la actul înmormîntării, parentîndu-l în numele Academiei Române l-a numit „stejar falnic care a stat în fața furtunilor și v-a umbrit și v-a apărut. El nu a fost numai al vostru, el a fost și al tuturor fraților începînd de la Săcelele de sub munte și de la Valea Timișului unde s-a născut, a fost al nostru al tuturor care slujim pretutindenea cărții românești”¹³.

¹⁰ *Protocolul sinodului eparhial*, Caransebeș, 1899, p. 39.

¹¹ *Foaia Diecezană*, nr. 18 din 1907.

¹² *Foaia Diecezană*, nr. 17 din 1908.

¹³ *Foaia Diecezană*, nr. 32 din 1908.

„Telegraful Român” îl caracterizează ca luptător înflăcărat al culturii poporului român, care prin muncă și-a creat un loc de onoare în istoria neamului nostru. Unul din cei mai puternici stâlpi ai vieții noastre naționale și bisericești, numele lui Nicolae Popea va străluci cu litere de aur în istoria năzuințelor și străduințelor noastre generoase din a doua jumătate a veacului trecut.”

În unison cu cele de mai sus, „Tribuna” îl caracterizează ca pe unul din cei mai credincioși, mai luminați și mai curați fii ai neamului nostru. Cu moartea lui se încheie o viață glorioasă ca o epopee. În necrologul său, ziarul arădean evoca momentul prezentării lui la Academie, susținind că „a fost un tablou a cărui strălucire și măreție abia își mai găsește perechea în istoria noastră”¹⁴.

Martor și cronicar al celor mai furtunoase vremuri din trecutul de luptă al românilor din Transilvania, ca și ceilalți cărturari, a înțeles că pentru a putea continua lupta de rezistență, poporul are trebuință de condiții materiale corespunzătoare, spre a-și putea lumina spiritul și a-și îmbunătăți starea intelectuală și morală, cum însuși declara în amintita sa circulară inaugurală către eparhioți. Dintr-o intuiție sănătoasă el a știut că măsura valorii unui popor o constituie capacitatea lui intelectuală. A înțeles că poporul avea trebuință de o grabnică emancipare culturală, pe făgașul căreia avea să urmeze emanciparea politică. De aceea rămîne demn de recunoștință ca și de admirație curajul prin care ca student ia inițiativa de a atrage tineretul român spre albia genuină a spiritualității românești. Are și meritul pentru foia scrisă cu mîna, în pofida stilului greoi care se găsea în faza de formare.

Prieten și ocrotitor al tribunilor revoluției din 1848, el însuși luptător alături de ei, Nicolae Popea va continua să țină piept loviturilor timp de încă șase decenii. Cunoscător al trecutului de glorie al străbunilor, deplîngînd starea de întîrziere culturală a urmașilor, el se apucă să scrie așa cum știe și cum înțelegea, chiar prin unele exagerări, dar stăruind să țină mereu treaz simțul onoarei și al mîndriei pentru frații săi români. Îi apără, cum aprecia Ioan Bianu, și le apără școala spre a-și păstra limba maicii lor, limba păstrată de la moși-strămoși.

NICOLAE CORNEAN

¹⁴ Idem, ibidem.

MAȘINĂ DE PRELUCRAT PRIN ELECTROEROZIUNE

La Întreprinderea „Electrotimis” — unitate decorată recent prin Decret prezidențial cu „Ordinul Muncii” clasa I-a — a ieșit din montaj mașina de prelucrat prin electroeroziune cu nr. 450. Produsă în mai multe variante constructive și funcționale, mașina atinge înalte performanțe tehnice în producție, fiind destinată uzinării unor repere și produse de mare precizie, cu o configurație geometrică complexă. Din seria utilajelor de înaltă productivitate realizate aici mai fac parte diferite mașini și instalații, matrițe, scule și dispozitive pentru industria electrotehnică, de metalurgie, construcții de mașini și alte ramuri ale economiei naționale, produse care înlocuiesc cu bune rezultate importul.

NOUĂ CAPACITATE DE PRODUCȚIE LA ARAD

La Combinatul de îngrășăminte chimice din Arad a intrat în funcțiune noua fabrică de uree. Proiectată de specialiștii Institutului de inginerie tehnologică și proiectări în industria chimică din București, ea utilizează un procedeu de fabricație de înaltă tehnicitate și eficiență economică, iar utilajele sînt în marea majoritate realizate de industria românească.

Una dintre cele mai importante caracteristici ale noii fabrici este faptul că utilizează în exclusivitate materie primă din țară, asigurînd îngrășăminte chimice cu o înaltă concentrație în substanță activă. La realizarea acestui obiectiv productiv de interes național și-au adus contribuția constructorii de la Trustul de construcții industriale Timișoara, colective de la diferite întreprinderi din București, operatori chimiști, mecanici, electricieni și automatiști de la Combinatul de îngrășăminte chimice din Arad.

BENZI DE NICHEL PUR

La Întreprinderea Oțelul Roșu au fost realizate primele cantități de bandă din nichel pur, laminate la cald și la rece, realizate după o tehnologie a specialiștilor uzinei în colaborare cu cercetătorii Institutului de cercetări metalurgice București. Benzile obținute, de cea mai bună calitate, înlocuiesc importurile (valoarea unei singure tone se cifrează la patruzeci mii dolari), sînt destinate unor diverse ramuri ale industriei electrotehnice, putînd fi realizate într-o largă gamă tipodimensională. Primele cantități de benzi din nichel au fost expediate întreprinderii „Electromagnetica”.

ORIGINAL MATERIAL DE CONSTRUCȚIE

Un colectiv de cadre didactice universitare de la Facultatea de construcții din Timișoara a găsit o nouă utilizare a cenușii rezultate la centrele termoelectrice, pe șantierele de construcții. Este vorba despre realizarea unor mortare și betoane în compoziția cărora intră în proporție de 10—20% cenușă, material care înlocuiește cimentul cu bune rezultate. Betoanele obținute după această rețetă nu numai că nu afectează calitatea, dar prezintă o rezistență similară cu cele preparate după procedeul clasic.

STRUNGURI DE MARE PRECIZIE

La Întreprinderea de mașini-unelte din Arad au fost realizate două mari tipuri de strunguri duble de mare complexitate tehnică, destinate prelucrării unor piese mici și cu înalt grad de precizie, atingînd performanțe de ordinul micronilor. Cele două variante de strung sînt dotate cu sisteme de programare automată și pot fi ușor adaptate la diverse cerințe ale

proceselor de fabricație, păstrindu-și un înalt indice de productivitate.

TEHNOLOGIE MODERNĂ

La Întreprinderea mecanică Timișoara s-au aliniat pe fluxul de producție noi și moderne utilaje tehnologice, creații ale specialiștilor din cadrul unității, menite să contribuie la ridicarea gradului de tehnicitate al întregii activități productive. Din seria acestora fac parte o mașină complexă de perforat adânc și așezat cilindri, un echipament hidraulic universal de îndoit țevi de diferite dimensiuni și o instalație cu regim automat de funcționare, destinată sporirii randamentului în exploatarea a cuptoarelor electrice de topit oțel. Noile utilaje înlocuiesc cu bune rezultate mijloacele tehnice similare străine și aduc unității mari economii.

UTILAJE NOI REALIZATE ÎN AVANS

De pe benzile de montaj al Întreprinderii „Electrotimis” din Timișoara au ieșit mai devreme decât era prevăzut două noi utilaje destinate echipării sectorului de fabricare a lanțurilor pentru industria minieră de la Întreprinderea metalurgică „Ciocanul” din Nădrag. Astfel, numărul mașinilor și utilajelor noi realizate aici a crescut simțitor, colectivul întreprinderii timișorene livrând suplimentar beneficiarilor săi mașini-unelte, utilaje tehnologice, produse de mecanică fină și optică.

SPORIREA PRODUCȚIEI DE CĂRBUNE

În valea Jiului (Petroșani) se desfășoară o activitate intensă pentru creșterea producției de cărbune cocsificabil și energetic. De puțin timp pe harta bazinului carbonifer de la izvoarele Jiului a apărut noua carieră de cărbune cocsificabil de la Cîmpa. La Întreprinderea minieră Uriani se introduce într-un abataj cel de al doilea complex mecanizat cu înălțime mare și productivitate superioară. La Întreprinderea minieră Lupeni se realizează două premieri importante: se construiește cel mai modern puț minier cu schip din țară și se deschide o galerie cu proil mare. Colectivul Întreprinderii pentru utilaj minier din Petroșani a asimilat și realizează câteva tipuri de complexe me-

canizate și alte utilaje adaptate la condițiile din valea Jiului.

SURSĂ SUPLIMENTARĂ DE APĂ TERMALĂ

În apropierea stațiunii balneare Calacea a fost captată o nouă sondă de apă termală cu un debit de 1,8 litri pe secundă. Apa iese din pământ la o temperatură de 44 grade Celsius și are calități terapeutice deosebite pentru bolile reumatismale, un înalt grad de mineralizare — atinge 1,79 grame pe litru. Această nouă sursă de apă, asemănătoare cu cea din stațiunea Felix dar cu un conținut de radioactivitate mai scăzut, va îmbunătăți debitul de apă caldă necesar aici, creind disponibilități pentru modernizarea și extinderea stațiunii.

STAȚIE SOLARĂ

La Întreprinderea de produse ceramice din Jimbolia, unde cu concursul cadrelor didactice universitare de la Politehnica din Timișoara a fost realizată prima instalație de utilizare a energiei solare în scopuri productive, a fost pusă în funcțiune o nouă stație solară cu performanțe îmbunătățite. Aceasta își propune să valorifice experiența acumulată pe parcursul anilor, uscând în condiții de maximă eficiență aproximativ 86 mii blocuri ceramice în fiecare ciclu care, comparativ cu stația pilot, a devenit cu două zile mai scurt. De menționat că prin utilizarea energiei solare în scopuri productive, întreprinderea amintită economisește anual peste trei sute tone combustibil convențional.

INSTALAȚIE SOLARĂ LA CARANSEBES

În noul cartier de locuințe al orașului a fost terminată o instalație de preparare a apei calde menajere cu ajutorul razelor solare. Concepută de Institutul de proiectări al județului Caraș-Severin, pentru a da randament maxim în exploatare în perioada lunilor călduroase, această instalație va furniza apă caldă menajeră necesară unui număr de 200 apartamente.

RECONDIȚIONAREA PIESELOR AGRICOLE

Un colectiv de specialiști de la Institutul de sudură și încercări de materiale din Timișoara a organizat în cadrul unor întreprinderi S. M. A. din județ primele ateliere specializate în recondiționarea diferitelor piese necesare utilajelor agricole. Este vorba în special de brăzdarele de plug, de subansamble și piesele supuse

unui înalt grad de uzură în timpul campaniei agricole. Recondiționate prin aplicarea unor tehnologii de înaltă tehnicitate, aceste piese vor putea fi din nou utilizate cu bune rezultate la muncile agricole. Spre a fi aduse la cunoștința specialiștilor din atelierele de reparații, institutul amintit, în colaborare cu S. M. A. Timișoara, intenționează să elaboreze un catalog informativ care să cuprindă tehnologiile ce se pot folosi pentru întreaga gamă de piese agricole.

ORTODOXIA ȘI MIȘCAREA ECUMENICĂ

Mișcarea ecumenică este expresia eforturilor Bisericilor separate în vederea restaurării unității lor văzute, atât prin afirmarea credinței lor comune cît și prin colaborare în diverse domenii ale vieții eclesiale și umane. Mișcarea ecumenică din epoca modernă a fost inițiată de *Conferința mondială de misiune* care s-a ținut la Edinburg în 1910. Un impuls semnificativ al acestei mișcări a fost dat de *Enciclica Patriarhiei ecumenice de Constantinopol din 1920*. Enciclica propune crearea unei *koinonia* a Bisericilor, care să concentreze eforturile creștinilor spre unitate de acțiune concretă și de cooperare internațională, în situația grea după cel dintîi război mondial. Această enciclică rămîne nu numai un document de referință în istoria Mișcării ecumenice moderne, ci și baza pe care Bisericile Ortodoxe locale s-au angajat în această mișcare, în diferite etape și forme ale acesteia.

Koinonia este o temă biblică esențială. În teologia post-apostolică, acest spirit de *koinonia* stă la baza tuturor formelor de comunitate: liturgică, eclesială, umană, socială, monastică. Pentru Părinții Bisericii, fraternitatea ecumenică a creștinilor ține de natura „catolică” a Bisericii. Pasiunea Bisericii pentru *comuniune universală* s-a concretizat mai ales în procesul sinoadelor ecumenice, la temelia căreia stă această interdependență între integritatea credinței ortodoxe, ce poate fi fragmentată de erezii, și unitatea văzută eclesială, ce poate fi subminată de grupuri partizane și mișcări rivale. De-a lungul istoriei sale, Ortodoxia a căutat mereu să antreneze confesiunile creștine în acest proces conciliar de apropiere și de unitate, proces reluat după fiecare eveniment ce a produs diviziuni în corpul Bisericii: unice universale: separarea istorică a Bisericilor Orientale în secolul V, ruptura canonică a Bisericii Romane în secolul XI, reforma confesională protestantă în secolul XVI. S-ar putea spune deci că participarea Ortodoxiei la Mișcarea ecumenică emană dintr-o atitudine „catolică” inerentă eclesiologiei și spiritualității sale, dar și dintr-o interpretare realistă a istoriei Bisericii universale.

După 1910 și mai cu seamă după 1920, Bisericile Ortodoxe participă activ la cele trei curente ale Mișcării ecumenice din această fază: *Consiliul Internațional al Misiunilor*, creat în 1921; Creștinismul practic sau *Viață și Acțiune*, înființat la Stockholm în 1925 și *Credință și Constituție*, care a ținut cea dintîi conferință la Lausanne în 1927. Ca să răspundă împreună acestor inițiative ecumenice, teologii ortodocși au format o *Comisie interortodoxă* care s-a reunit la mănăstirea Vatoped, Muntele Atos, în 1930. După o serie de întîlniri, conversații și negocieri, cele două curente principale: *Credință și Constituție* și *Viață și Acțiune* au fuzionat într-o nouă structură, *Consiliul Ecumenic al Bisericilor*, care a ținut cea dintîi adunare generală la Amsterdam în 1948, la care au participat 146 Biserici fondatoare. Consiliul Internațional al Misiunilor a aderat la Consiliul Ecumenic al Bisericilor în 1961.

În această perioadă de formare a Consiliului Ecumenic al Bisericilor (1938—1948), multe Biserici Ortodoxe au jucat un rol important. O seamă de teologi și conducători ortodocși au fost adevărați pionieri ai ecumenismului: mitropolitul Ghermanos al Tiatirei, mitropolitul Nectarie al Bucovinei, mitropolitul Nicole Bălan al Ardealului, Hamilcar Alivisatos, Ioan Karmiris, Ștefan Zankov, arhim. Iuliu Scriban, prof. Valerian Seșan, arhim. Teofil Ionescu, George Florovsky, Nicolai Zernov,

Sergiu Boulgakov. O conferință ortodoxă ținută la Moscova în iulie 1948 a manifestat rezerve față de Mișcarea ecumenică. Cu toate acestea, în toamna aceluiași an, mai multe Biserici Ortodoxe se aflau printre Bisericile fondatoare ale Consiliului ecumenic al Bisericilor. În 1961, la a treia adunare generală a Consiliului Ecumenic de la New Delhi, alte Biserici Ortodoxe, printre care Biserica Ortodoxă Română au aderat la Consiliul Ecumenic. Din 1948, Bisericile Ortodoxe au fost reprezentate la toate adunările generale ale Consiliului ecumenic: Amsterdam 1948, Evaston 1954, New Delhi 1961, Upsala 1968, Nairobi 1975, (Vancouver 1983).

Consiliul Ecumenic al Bisericilor (CEB) este structura interconfesională cea mai cuprinzătoare și cea mai organizată a Mișcării ecumenice actuale. CEB este un forum unic în care Biserici de diverse tradiții și culturi dezbate probleme esențiale ce privesc restaurarea unității lor văzute depline. Este un organism în care Bisericile, deși separate, fac experiența unei unități parțiale dar reale. Mișcarea ecumenică este mult mai largă decât CEB. CEB are însă răspunderea unică de a menține integritatea acesteia.

Toate Bisericile Ortodoxe locale — Bisericile autocefale și autonome care participă la pregătirea Sfintului și Marelui Sinod Ortodox — plus două Biserici din diaspora, sînt în prezent membre ale CEB. Această apartenență are o importanță capitală. Aceasta înseamnă, pe de o parte, că CEB nu este o mișcare panprotestantă. Din 400 milioane de credincioși ce aparțin celor 317 Biserici membre ale CEB, 150 milioane sînt ortodocși. Ortodocșii sînt prezenți nu numai în organele reprezentative ale CEB (Comitetul central și Comitetul executiv), ci și în personalul executiv de la Geneva. Unul din cei șase președinți ai CEB este ortodox. Aceasta înseamnă, pe de altă parte, că Bisericile Ortodoxe au rațiunea lor proprie de a nu sta în afara Mișcării ecumenice, asumîndu-și o răspundere directă în procesul refacerii unității Bisericii universale.

Reafirmînd această apartenență se cer subliniate cîteva criterii și condiții principale care orientează acțiunea ecumenică a Bisericilor Ortodoxe (criterii și condiții formulate în mai multe rînduri, în special în *Declarațiile* de la Toronto — 1950 și Montreal — 1963, care se referă la „semnificația eclesiologică” a CEB).

Există o singură Mișcare ecumenică pentru că există o singură Biserică universală a cărei unitate — fragmentată și slăbită de-a lungul istoriei — urmează să fie reconstituită în deplinătatea ei doctrinară, sacramentală, canonică. Cu toate că în CEB Bisericile membre pot propune variate căi de căutare a unității, pot exprima doctrine eclesiologice particulare și diverse convergențe teologice și canonice, ele formează totuși o singură comunitate ecumenică și au un scop comun ecumenic: deplina unitate eclesială văzută. Ele pot afirma împreună că acest organism ce se numește CEB constituie deja un semn și o mărturie anticipată a unității viitoare depline.

O Biserică membră a CEB se poate identifica cu unica Biserică neîmpărțită, fără obligația de a recunoaște altele sau altora aceiași calitate. Prin apartenența unei Biserici la CEB, conștiința că Biserica lui Hristos este unică și că unitatea ei n-a fost pierdută nu este pusă în discuție. Nici CEB, nici familiile confesionale mondiale, nici Bisericile unite ca rezultat al negocierilor și convențiilor de unire, nu reprezintă Biserica lui Hristos universală în formă reunită, *Una Sancta*, în manifestarea ei istorică. O asociație voluntară universală de Biserici reunite nu poate fi identificată, eclesiologic, cu unica Biserică reunită.

CEB acceptă ca membre Biserici locale autonome și nicidecum federații sau familii confesionale. Unele Biserici sînt deja afiliate la diverse alianțe confesionale mondiale. Loialitatea lor la nivel internațional nu trebuie însă să schimbe natura apartenenței lor la CEB și nici natura Consiliului, care este o comunitate de Biserici locale autonome. CEB nu trebuie să devină o structură supraconfesională sau o organizație de centralizare a familiilor confesionale.

Bisericile membre își păstrează autonomia lor, concepția despre autoritate și structura de organizare. Această regulă se aplică cu atît mai mult Bisericilor Ortodoxe membre. Nici o Biserică locală nu are dreptul de a vorbi în numele altei Bișe-

rici sau de a reprezenta întreaga Biserică Ortodoxă. CEB nu are autoritate juridică asupra Bisericilor membre, care în baza principiului autonomiei, păstrează dreptul de a accepta sau nu deciziile și concluziile CEB. Declarațiile CEB au totuși o autoritate morală, autoritatea unui organism nu a unei organizații, deoarece el exprimă cu o voce comună ceea ce Bisericile declară în mod separat.

Consiliul Ecumenic nu promovează confuzia doctrinară, fiecare Biserică având libertatea de a păstra și expune propria ei doctrină eclesiologică. Multe Biserici membre nu au o doctrină explicită despre Biserică, ca parte din tradiția lor. Altele au o eclesiologie confesională care trimite la un model de unitate specifică. Există deci diverse interpretări ale unității văzute. Apartenența comună la CEB nu înseamnă însă că doctrina eclesiologică a unei Biserici face parte din tradiția Bisericii cu care are relații sau cu care cooperează și nici invers. În cadrul CEB coexistă o mare diversitate de eclesiologii și interpretări ale căilor concrete spre unitate. Toate acestea se completează și se corijează reciproc. De asemenea, Bisericile membre în CEB reflectă o mulțime de curente teologice, de culturi, de națiuni, de tradiții liturgice și opțiuni politice, de la Biserici istorice de tradiție „catolică” pînă la Biserici de tradiție penticostalită și Biserici independente din Africa. Acest fapt trebuie să fie considerat ca un element pozitiv și un privilegiu de îmbogățire reciprocă.

Din această apartenență comună decurg nu numai relații noi între Bisericiile membre și între credincioșii acestor Biserici, ci și interpretări comune ale unor probleme comune, precum și acțiuni creștine comune în diverse părți ale lumii. Bisericiile membre se manifestă ca o singură comunitate ecumenică în declarații comune cu caracter public, în acțiuni de mărturie comună, de solidaritate, de asistență reciprocă. Diverse subunități ale CEB sînt mandate de Biserici să pună în practică acest program de mărturie comună intercreștină.

Înăuntrul CEB Bisericile au identificat unitatea lor parțială, dar existentă ca o realitate indelebilă și invulnerabilă, pe care o exprimă în mod provizoriu în baza Consiliului. Pornind de la această bază, ele continuă să exploreze posibilitatea unui consens în afirmarea credinței comune. Ele caută împreună, fără a imita pur și simplu un model prestabilit din trecut, un mod organic de unitate autentică. Mai mult, ele au ajuns să propună convergențe teologice majore care integrează elemente comune esențiale din diverse tradiții. Dată fiind marea diversitate teologică, culturală și confesională a CEB, aceste convergențe trebuie să fie împlinite ca o realizare ecumenică semnificativă în zilele noastre.

Consiliul Ecumenic al Bisericilor abordează unitatea văzută sub două aspecte fundamentale inseparabile.

Cel dintîi aspect este unitatea de credință și de viață sacramentală exprimată în comuniunea euharistică. Separarea istorică și diferențele dogmatice dintre Biserici reclamă un efort susținut și continuu pentru a realiza un consens deplin și profund în doctrina comună. Prioritatea și urgența acestui element al unității devin și mai evidente dacă se ține seama de principiul potrivit căruia viața sacramentală comună, inclusiv comuniunea euharistică, nu este altceva decît un complement al mărturisirii de credință comune. Un prim pas spre acest consens s-a făcut prin propunerea unor convergențe teologice, cu privire la *Botez*, *Euharistie* și *Preoție*, numite și Acordurile de la Lima. Ele sînt trimise acum Bisericilor în vederea unei „recepții” pozitive. „Recepția” înseamnă aici nu numai comunicarea formală a ceea ce s-a realizat în evoluția spre consens doctrinar, ci și acceptarea acestor convergențe ca parte organică din învățătura unei Biserici. Pentru Biserica Ortodoxă, criteriul acestei recepții rămîne conținutul „dogmatic” al acestor convergențe, adică dacă ele conșună, cel puțin în mod implicit, cu Tradiția Bisericii de-a lungul secolelor. Această tradiție nu este un concept static, ci o realitate vie, care fiind păstrată este mereu înnoită și articulată în mărturisirea de credință a credincioșilor. Angajarea corpului Bisericii, în totalitatea sa, în procesul de „recepție” este deci esențială.

Al doilea aspect este unitatea eficace în acte concrete de solidaritate și de slujire creștină comună, în diferite domenii ale vieții umane și sociale. Căci Bisericiile nu pot fi indiferente în fața nedreptăților sociale, a formelor de discriminare și exploatare care separă comunitatea umană. Căutarea unei unități văzute eclesiale

nu trebuie să fie izolată de angajamentul creștinilor în ordinea socială, de contribuția lor la înfăptuirea dreptății economice și păcii și nici invers. Unitatea de credință, intra-ecclesială, și slujirea creștină comună a comunității se cuvine să meargă mână în mână. În fața unei lumi divizate, unitatea creștinilor în dubla ei dimensiune, devine o necesitate vitală și urgentă, mai ales acolo unde există o interacțiune între diviziunea confesională și situația socială. Exprimând totdeauna vocea credincioșilor lor, Bisericile trebuie să-și exercite în comun rolul lor pastoral, în chestiuni publice și de ordine socială.

Biserica Ortodoxă poate aduce atât în cadrul Mișcării ecumenice în general, cât și în cel al CEB în special, o contribuție și o mărturie unică. Acestea pot fi exprimate astfel:

a) Afirmarea cu modestie dar cu determinare a caracterului unic și universal al Bisericii Ortodoxe, care se definește ca o comuniune conciliară de Biserici locale unite. Ea mărturisește că reprezintă în istorie Biserica neîmpărțită, în continuitate deplină cu tradiția apostolică.

b) Mărturisirea unei singure credințe comune, a Tradiției Bisericii neîmpărțite, exprimată în hotărârile celor șapte Sinoade ecumenice, este o condiție indispensabilă a restaurării unității văzute a Bisericii universale. Această poziție nu trebuie să fie compromisă nici de relativismul doctrinal, adică indiferența față de un consensus teologic profund și extins, nici de minimalismul doctrinar, adică reducerea convergențelor la cîteva convingeri generale, nici de pluralismul confesional care ar duce la o fragmentare dogmatică ireductibilă.

c) Catolicitatea la nivel universal nu reclamă un model de unitate care n-a existat în istorie, ci fidelitatea față de tradiția apostolică și mărturisirea Bisericii vechi neîmpărțite, luate ca un întreg. Ea nu înseamnă deloc uniformitate structurală, care ar presupune o structură de centralizare, un minister de unitate universală sau un „oficiu petrin”. Continuitatea în universalitate, în sens ortodox, permite nu numai recunoașterea tradițiilor ecclesiale diverse, ci și integrarea acestora într-o mărturisire unică avînd în centrul ei tradiția apostolică. Această metodă ecumenică interpretează celelalte Biserici atât în raport cu principiul continuității apostolice, cât și în raport cu misiunea lor specifică, într-o situație istorică și culturală dată.

d) Consensul în mărturisirea de credință este indispensabil și decisiv pentru comuniunea euharistică, expresia absolută a unității ecclesiale depline. Euharistia este taina de mulțumire a unei comunități de botezați avînd ca celebrant un preot hirotonit în comuniune cu episcopatul istoric, acesta la rîndul său, în fidelitate totală față de credința apostolică. Deoarece mărturisirea de credință este partea organică din liturghia euharistică ortodoxă, ca simbol al comunității care celebrează, comuniunea nu poate fi dată celor ce nu împărtășesc crezul acestei adunări liturgice. Nu numai deficiențe serioase în mărturisirea de credință comună, ci și o doctrină euharistică divergentă, constituie impedimente la comuniunea euharistică. Creștinii nu pot închide ochii în fața divergențelor care îi împiedică să se împărtășească din aceeași Plină și de la același Potir. Ei trebuie să caute cu ardoare căile cele mai directe ca să ajungă la această unitate deplină.

e) Există multe domenii în care creștinii, chiar în stadiul actual al Mișcării ecumenice pot da o mărturie comună, în fiecare loc și în orice loc. Unitatea ecclesială și comuniunea euharistică pot fi căutate și realizate nu numai pe calea acordurilor teologice, ci și pe calea slujirii creștine. În mijlocul conflictelor acestei lumi, Bisericile răspunzînd exigențelor Evangheliei, trebuie să se pronunțe cu o singură voce și să acționeze în comun cu toți oamenii de bunăvoință în problemele majore, de pildă să înfrunte împreună amenințările care apasă asupra păcii. Unitatea creștinilor nu este un scop în sine, ci un dar și o energie pusă în slujirea comunității umane. În acest proces, dialogul cu cei care mărturisesc alte convingeri religioase, sau cu cei ce nu cred, este necesar.

Bisericile Ortodoxe apreciază faptul că CEB a organizat în ultimii ani mai multe consultații consacrate problemelor specifice pe care ortodocșii le înfruntă în cadrul Consiliului. Ultima consultație de acest fel cu reprezentanții Bisericilor

Ortodoxe (Sofia, 23—31 mai 1981) a reținut o serie de dificultăți care provin din participarea ortodoxă la CEB. Consultația de la Sofia a formulat mai multe *desiderata*, ca de pildă: fiecare Biserică Ortodoxă să fie reprezentată în Comitetul central cel puțin de câte un delegat și ca totalul membrilor ortodocși în Comitetul central să fie proporțional cu mărimea și natura specifică a Bisericii Ortodoxe, care reprezintă una din marile tradiții ale creștinătății. Printre aceste *desiderata* este și aceea ca referința la Botez să fie inclusă în baza CEB sau cel puțin în criteriile de admitere de noi membri. Comitetul central (Geneva, 18—28 iulie 1982) a decis să fie schimbată procedura folosită pentru sesiunile în care se discută o chestiune considerată de o Biserică membră ca fiind împotriva eclesiologiei acelei Biserici. Cît privește problema includerii Botezului în baza CEB, aceasta a fost transmisă pentru studiu Comisiei Credință și Constituție. Mulți teologi ortodocși, membri ai Comitetului central al CEB și-au exprimat dezacordul față de această propunere. Date fiind implicațiile teologice și eclesiologice ale acestei inserțiuni, Bisericile Ortodoxe ar putea să revină asupra acestui deziderat fără a face din el o condiție indispensabilă de apartenență la CEB. De altfel, Comitetul central (Dresda, august 1981) a acceptat recomandările consultației ortodoxe de la Sofia, dar a propus o clasificare a acestor recomandări după importanța și urgența lor.

Într-o lume divizată și fragmentată, lipsa de unitate văzută între creștini constituie o adevărată contradicție, și ea apasă greu asupra credibilității mărturiei creștine în lume. Bisericile Ortodoxe sînt chemate de aceea să dea, în orice loc și în fiecare loc, o mărturie creștină comună, sub forme noi și concrete, ca semn al unei unități posibile, aici și acum.

Biserica Ortodoxă încurajează orice efort local și regional de a ajunge la deplină unitate eclesială văzută. Ținînd seama de criteriile ortodoxe ale unei mișcări ecumenice autentice, Bisericile Ortodoxe pot participa la diverse forme și etape ale acestei mișcări:

- prin apartenența la Consiliul Ecumenic al Bisericilor;
- prin intermediul dialogului bilateral cu marile familii confesionale;
- prin conversații directe între Bisericile locale, pe plan național sau regional;
- prin intermediul consiliilor naționale ecumenice.

O Biserică locală poate fi angajată sau nu în una sau mai multe forme ale Mișcării ecumenice. Acestea nu sînt alternative, ci complementare. Trebuie să fie respinsă practica unui ecumenism competitiv și trebuie să se evite acțiuni unilaterale care ar contrazice sau ar face imposibilă o poziție panortodoxă în materie de ecumenism.

Consiliul Ecumenic nu este un scop în sine. Ca orice organism, el are limitele, posibilitățile și privilegiile proprii. În prezent, apartenența la CEB este esențială în vederea explorării comune a căilor spre unire. Ceea ce s-a realizat pînă acum în cadrul CEB are o valoare decisivă pentru Mișcarea ecumenică viitoare. Printre altele, CEB oferă Ortodoxiei mediul unde se poate întîlni și coopera cu multe Biserici cu care nu are încă relații directe sau conversații bilaterale.

CEB s-a dovedit a fi și un instrument pentru un proces continuu de convergențe în materie de doctrină. Procesul de recepție a convergențelor teologice, realizate fie în dialogul ecumenic fie în cel bilateral, trebuie să angajeze întreg corpul Bisericii în reafirmarea credinței comune. Căci Biserica, în totalitatea ei, are răspunderea față de credința care o unește.

Mișcarea ecumenică nu este o preocupare rezervată teologilor și conducătorilor bisericești. Potrivit tradiției ortodoxe participarea deplină a mirenilor de toate stările, sexele și vîrstele la luarea de decizii care privesc viața Bisericii și a societății este indispensabilă pentru a menține o profundă unitate de credință înăuntrul co-

munității Bisericii. Angajarea mirenilor în discuțiile teologice interconfesionale și mai ales în proiectele de mărturie și slujire creștină comună este de asemenea foarte importantă. Pentru aceasta este nevoie de a dezvolta un program de pastorală și educație ecumenică, program care să orienteze și să antreneze creștinii în ceea ce pot și trebuie să afirme și să facă în comun, în fiecare loc și în orice loc.

Pr. prof. dr. ION BRIA

VIZITA OFICIALĂ A UNEI DELEGAȚII A
CONSILIULUI ECUMENIC AL BISERICILOR

Între 6—13 aprilie 1983, a vizitat România o delegație a Consiliului Ecumenic al Bisericilor alcătuită din: Rev. prof. Samuel Amirtham, directorul Programului pentru Educație Teologică a C.E.B.; d-na dr. Reinhild Traitler, secretar pentru pregătirea Adunării Generale de la Vancouver, și pr. prof. Ion Bria, secretar pentru relații cu ortodocșii al Comisiei „Misiune și Evanghelizare” a C.E.B.

Scopul vizitei a fost acela de a lua contact cu Bisericile din România, membre ale C.E.B., de a le informa asupra pregătirii Adunării de la Vancouver și de a participa la cea de a 41-a Conferință interteologică interconfesională.

Miercuri, 6 aprilie, oaspeții au sosit la București, fiind întâmpinați la Aeroportul internațional Otopeni de P. C. Arhim. Nifon Mihăiță, consilier patriarhal la Serviciul Relații Externe Bisericești.

În ziua următoare, Rev. Amirtham, d-na R. Traitler și pr. prof. Ion Bria au luat parte la cea de a 41-a Conferință teologică interconfesională ținută la București, cu tema „Unitatea creștină în eforturile de apărare a vieții și păcii în lume”, luând parte la discuții.

În continuare, oaspeții, însoțiți de dr. Cezar Vasiliu, au vizitat instituțiile centrale bisericești: catedrala patriarhală, Tipografia Institutului Biblic și de Misiune a Bisericii Ortodoxe Române, mănăstirea Antim, precum și Seminarul teologic din București, unde au avut ocazia să discute cu profesorii și elevii semina-riști. De asemenea, s-au vizitat unele biserici din București. După-amiază, reprezentanții CEB au avut, la mănăstirea Antim, o întâlnire de lucru cu membrii delegației Bisericii Ortodoxe Române la Vancouver.

I. P. S. Mitropolit Antonie al Ardealului, conducătorul delegației Bisericii Ortodoxe Române la Vancouver, a luat cuvîntul mulțumind oaspeților pentru prezența lor la București, după care a invitat pe fiecare din cei prezenți să în-fățișeze date personale privind studiile, activitatea profesională și proiecte de viitor. Cei 14 delegați ai Bisericii Ortodoxe Române la Vancouver și-au făcut pe scurt autobiografia și activitatea pe care o desfășoară în sinul Bisericii Ortodoxe Române.

Sîmbătă, 9 aprilie, oaspeții au vizitat Institutul teologic din București, unde le-au fost prezentate planurile noului Institut și ale Centrului Ecumenic, după care au asistat la susținerea tezei de doctorat a I. P. S. Mitropolit Netstor al Oltenei.

În aceeași zi au fost primiți de Prea Fericitul Patriarh Iustin, fiind de față P. Cuv. Arhimandrit Nifon Mihăiță, consilier patriarhal.

Apoi, în drum spre Sibiu, oaspeții au vizitat mănăstirea Cozia de pe Valea Oltului.

În 10 aprilie, delegații C. E. B. au asistat la slujba comunității luterane din Cristian, apoi la sfînta liturghie oficiată în catedrala mitropolitană din Sibiu, unde au fost prezentați mulțimii credincioșilor de către I. P. S. Mitropolit Antonie al Ardealului.

În continuare, oaspeții au vizitat Episcopia evanghelică C. A. și au avut discuții cu Em. Sa Episcopul Albert Klein, după care s-au deplasat la Cluj-Napoca, fiind primiți de I. P. S. Arhiepiscop Teofil al Clujului.

Luni, 11 aprilie, reprezentanții C. E. B. au avut o adevărată „zi ecumenică”. Mai întâi au vizitat catedrala ortodoxă și Seminarul teologic ortodox din Cluj-Napoca, unde s-au întreținut cordial cu profesorii și elevii seminariști. În continuare, au vizitat Episcopia evanghelică S. P. și s-au întreținut cu Em. Sa Episcopul Szedresay Paul. A urmat vizita la Episcopia reformată și discuțiile cu Em. Sa Episcopul Nagy Gyula, precum și vizita la Episcopia unitariană și discuțiile cu Em. Sa Episcopul Kovács Lajos.

În ziua de 12 aprilie, oaspeții au asistat la acordarea titlului academic de „doctor honoris causa” Eminenței Sale Episcopului dr. Herman Kunst din R.F.G.

După amiază, însoțiți de P. Cuv. Arhim. Nifon Mihăiță și dr. Cezar Vasiliu, au vizitat mănăstirile Țigănești și Cernica.

În ultima zi a șederii, oaspeții au fost primiți la Departamentul Cultelor de dl. Președinte Ion Roșianu. În continuare au vizitat parohiile luterană și reformată din București, fiind primiți de pastorii Günther Ambrozie și respectiv Zoltán Albu, care au informat despre activitatea acestor parohii.

Vizita unei delegații a Consiliului ecumenic al Bisericii în România a contribuit la cunoașterea realităților religioase, sociale și culturale din România și la pregătirea activă a delegației Bisericii Ortodoxe Române pentru cea de a VI-a Adunare generală C. E. B. de la Vancouver — Canada. (dr. Cezar Vasiliu).

I. P. S. MITROPOLIT DR. JOHANNES RINNE DE HELSINKI ÎN ROMÂNIA

Între 7—17 mai 1983, a efectuat o vizită în țara noastră I. P. S. Mitropolit dr. Johannes de Helsinki.

În noaptea învierii, I. P. S. Mitropolit Johannes, împreună cu Exc. Sa dl. Olli Bergman, ambasadorul Finlandei, cu soția și cu pr. prof. Alexandru Ciurea, au asistat la serviciul divin oficiat la catedrala patriarhală din București, iar a doua zi la slujba celei de a „doua învieri” săvârșite de Prea Fericitul Patriarh Iustin, împreună cu P. S. Episcopi Vicari Vasile Tîrgovișteanul și Roman Ialomițeanul.

La invitația I. P. S. Mitropolit Teoctist al Moldovei și Sucevei, oaspeții finlandezi au făcut o călătorie de trei zile în Moldova, cu care prilej au fost vizitate cele mai frumoase monumente de artă bisericească locală: bisericile „Sf. Trei Ierarhi”, Golia, Galata și Cetățuia din Iași, biserica din Hirliu, apoi mănăstirile Voroneț, Sf. Ioan cel Nou de la Suceava, Dragomirna, Sucevița, Moldovița, Humor, Neamț, Agapia și Bistrița. Invitații au avut în felul acesta posibilitatea de a cunoaște mai bine organizarea monahală a Bisericii Ortodoxe Române.

În continuare, la invitația I. P. S. Mitropolit Antonie al Ardealului, oaspeții au făcut o vizită în Arhiepiscopia Sibiului, iar în 12 mai în cadrul eparhiei Alba Iulia. După ce au vizitat mănăstirea Toplița și catedrala din orașul Teiuș, la mănăstirea Rîmeți au fost întâmpinați de P. S. Sa Episcopul Emilian al Aibei Iulia, care i-a însoțit apoi pînă la reședința Centrului eparhial. La Alba Iulia, oaspeții au fost impresionați de Catedrala Unirii, unde au avut ocazia să afle cîte ceva și din istoria eroică a neamului românesc.

După înapoierea la Sibiu, în ziua de 13 mai, I. P. S. Mitropolit Antonie al Ardealului, împreună cu I. P. S. Mitropolit Johannes de Helsinki, au slujit sfînta liturghie la mănăstirea Simbăta de Sus.

Apoi, în drum spre București, oaspeții finlandezi au fost invitați I. P. S. Arhiepiscop Iosif al Rîmnicului și Argeșului.

În zilele următoare au fost vizitate mănăstirile: Cozia, Dintr-un lemn, Horezi și Govora. Pretutindeni a impresionat felul în care trăiesc, muncesc și se

roagă monahii și monahiile din România, într-o deplină libertate a cultului.

Duminică, 15 mai, I. P. S. Mitropolit Johannes împreună cu P. S. Arhiepiscopul Gherasim Piteșteanu au oficiat sfânta liturghie arhierescă în catedrala episcopală din Râmnicu Vilcea. Oaspeții au vizitat apoi mănăstirea Curtea de Argeș și câteva parohii din zonă.

Luni, 16 mai I. P. S. Mitropolit Johannes de Helsinki, însoțit de dl. Ambasador Olli Bergmann au avut, la Departamentul Cultelor, o întrevedere cu domnul Președinte Ion Roșianu.

În ajunul plecării înaltului ierarh finlandez, dl. Olli Bergmann, ambasadorul Finlandei la București a oferit o recepție la reședința sa, în onoarea Prea Fericitului Părinte Patriarh Iustin și a I. P. S. Mitropolit Johannes, la care au participat ierarhi ai Bisericii Ortodoxe Române.

EPISCOPUL LUTERAN DR. HERMANN KUNST „DOCTOR HONORIS CAUSA” AL INSTITUTULUI TEOLOGIC DIN BUCUREȘTI

Printre personalitățile de seamă, teologi și ierarhi de peste hotare, cărora li s-a acordat titlul de „doctor honoris causa, în luna noiembrie 1981, cu ocazia aniversării centenarului Facultății de teologie din București, se numără și Îmblănițea Sa Episcopul dr. Hermann Kunst, reprezentant de seamă al Bisericii Evanghelice din R. F. Germania.

Neputând fi prezent atunci, din motive de sănătate, Episcopul dr. Hermann Kunst a vizitat România anul acesta, între 11 și 15 aprilie, ca oaspete al Patriarhiei Române, prilej cu care distinsului oaspete i s-a înmănat titlul academic de „doctor honoris causa”, în ziua de 12 aprilie.

Excelența Sa Episcopul Hermann Kunst a fost însoțit, în timpul vizitei sale în România, de către dl. prof. dr. Paul Miron, de la Universitatea din Freiburg.

Festivitatea acordării titlului s-a desfășurat în aula Institutului Teologic Universitar din București în prezența a numeroși ierarhi ai Bisericii Ortodoxe Române, cât și a unor reprezentanți ai Bisericilor protestante din România.

Cuvîntul de deschidere al festivității a fost rostit de P. S. Episcop rector al Institutului Teologic din București, dr. Vasile Tîrgoviștanul, care a trecut în revistă prodigioasa activitate teologică, ecumenică și socială a episcopului Hermann Kunst.

În încheiere, vorbitorul a arătat că acordarea acestui titlu exprimă atât un omagiu adus personalității Excelenței Sale Episcopul Kunst, cât și un legământ de continuare și aprofundare a bunelor relații dintre Biserica Ortodoxă Română și Biserica Evanghelică din R. F. Germania.

A urmat apoi, într-o atmosferă de entuziasm general, înmînarea de către P. S. Episcop dr. Vasile Tîrgovișteanu, vicar patriarhal, rectorul Institutului teologic universitar din București, a diplomei și titlului de „doctor honoris causa”, după care Excelența Sa Dr. Hermann Kunst a rostit o prelegere inaugurală pe tema: „Pacea lui Dumnezeu și pacea între popoare”.

Luînd apoi cuvîntul, înaltul Prea Sfințitul Mitropolit Teoctist al Moldovei și Sucevei, delegatul Prea Fericitului Părinte Patriarh Iustin la această festivitate, l-a felicitat pe înaltul oaspete și a subliniat semnificația acestui moment pentru bunele relații dintre Biserica Evanghelică din R. F. G. și Biserica Ortodoxă Română.

În seara aceleiași zile, Prea Fericitul Părinte Patriarh Iustin a oferit, în cinstea oaspeților, o agapă la Palatul patriarhal, prilej cu care s-a făcut un schimb de păreri cu privire la Mișcarea ecumenică precum și la situația de încordare din lumea contemporană, evidențiindu-se rolul pe care trebuie să-l aibă Bisericile creștine pentru apărarea păcii.

Miercuri, 13 aprilie, Episcopul dr. Hermann Kunst a vizitat Tipografia Institutului Biblic și de Misiune Ortodoxă al Bisericii Ortodoxe Române, precum și parohia evanghelică luterană din București, unde s-a întreținut cu dl. pastor Ambrosie și dl. pastor Reich de la această parohie.

În ziua următoare oaspeții au plecat, pe calea aerului, în Moldova, unde au vizitat Mănăstirile Agapia și Văratec, precum și biserica și satul Popești jud. Neamț.

Reîntorși în Capitală, vineri 15 aprilie oaspeții din R. F. Germania au vizitat câteva biserici parohiale din București.

În seara aceleiași zile, Excelența Sa, Episcopul dr. Hermann Kunst și dl. prof. dr. Paul Miron au părăsit România.

Pentru Biserica Ortodoxă Română, vizita Excelenței Sale episcopul dr. Hermann Kunst a constituit un moment de bucurie frățească și ecumenică în spiritul bunelor relații existente între Bisericile noastre. (Florin Roșca).

SESIUNEA PREZIDIULUI ȘI COMITETULUI CONSULTATIV AL CONFERINȚEI BISERICILOR EUROPENE

Între 13—17 aprilie 1983 la Oxford (Anglia) s-au desfășurat lucrările Prezidiului și Comitetului consultativ al Conferinței Bisericilor Europene.

Din partea Bisericii Ortodoxe Române au participat Mitropoliții Teoctist al Moldovei și Sucevei și Antonie al Ardealului.

În cadrul lucrărilor s-au discutat problemele curente administrative și financiare, fiind supuse spre dezbateră și aprobare rapoartele unor secții precum: financiare, de studii, de personal, de relații cu alte organizații internaționale, etc.

Membrii Prezidiului au stabilit, între altele, tema viitoarei Adunări Generale a Conferinței Bisericilor Europene: „*Mărire lui Dumnezeu și pe pământ pace*”.

S-au stabilit, de asemenea, noi căi de activitate a departamentelor Conferinței, condiționate de actuala situație financiară a acestei organizații. Au fost larg dezbătute unele aspecte ale relațiilor pe care Conferința Bisericilor Europene le întreține cu alte organizații creștine internaționale, afirmându-se necesitatea ca această organizație europeană să-și păstreze identitatea, nefiind implicată în nici un fel în vreo ideologie sau politică de bloc.

Reprezentanții Bisericii Ortodoxe Române au luat cuvântul în legătură cu punctele de pe ordinea de zi, sprijinind Conferința Bisericilor Europene, mai buna ei organizare și orientarea ei spre problemele unității creștine, ale unității și păcii popoarelor, accentuând necesitatea întăririi în continuare a Conferinței Bisericilor Europene ca organizație ecumenică pentru Europa, căutând orientarea ei spre problemele unității creștine și ale păcii în lume.

SEMINAR ORTODOX LA BOSSEY

Între 25 aprilie — 8 mai 1983 la Institutul Ecumenic de la Bossey a avut loc al 29-lea seminar de teologie și spiritualitate ortodoxă care a reunit 35 participanți din 15 țări reprezentând opt confesiuni. Lucrările seminarului au cuprins conferințe, discuții pe grupe și participarea la oficierea serviciilor divine. Conferințele au fost susținute de mitropoliții Emilianos și Damaskinos, apoi de Ph. Potter, N. Nissiotis, I. Bria, J. Panagopoulos, D. I. Ciobotea (fiul eparhiei noastre), B. Karayanis, C. Argenti, P. Rosnianski, J. Renneteau, A. Laham, M. Troianov, unii dintre aceștia semnând chiar două — trei conferințe. Activitatea semi-

narului a culminat cu oficierea serviciului divin al Învierii, a sfintei liturghii din ziua Paștilor și a agapei ce a urmat.

Prin diversitatea participanților, experiența liturgică acumulată și schimburile fructuoase ce au avut loc, seminarul a contribuit, pentru neortodocși, la o mai bună cunoaștere a Ortodoxiei și a angajării sale ecumenice, iar pentru ortodocși la cunoașterea mai apropiată a pozițiilor neortodoxe referitoare la teologia și spiritualitatea ortodoxă. (SOP, nr. 79/iunie 1983, p. 7).

PREGĂTIRE ORTODOXĂ PENTRU DIALOGUL ECUMENIC

Centrul ortodox de la Chambésy — Elveția al Patriarhiei Ecumenice a organizat cel de al IV-lea Seminar teologic între 28 mai — 20 iunie 1983 cu tema generală „Teologia în Biserică și în lume”, cu scopul formării de cadre competente pentru dialogul ecumenic actual.

Din partea Bisericii Ortodoxe Române a fost prezent dl. Virgil Vâlcu, doc-torand în Teologie, secretar în cadrul Sectorului Relații Externe Bisericești.

Tema generală a fost tratată în următoarele aspecte: nașterea teologiei creș-tine; teologia în evul mediu și în epoca modernă; diferite curente în teologia de astăzi, tratând și teologia ortodoxă de astăzi în România; teologia și științele naturii plecând de la exemplul biologiei; teologia și științele sociale; teologie și Biserică; ce așteaptă Biserica de la teologie; evaluări finale. (Fl. Roșca).

CONFERINȚA ECUMENICĂ ASUPRA „VIEȚII și PĂCII”

Între 20—24 aprilie a.c. a avut loc la Uppsala (Suedia), la invitația autorită-ților religioase ale țărilor scandinave, o conferință creștină mondială asupra „vieții și păcii”. Scopul ei principal fusese acela de a reflecta, în lumina credinței în Iisus Hristos, asupra amenințărilor grave pe care armele nucleare le reprezintă pentru viitorul omenirii. Au participat aproximativ 200 persoane reprezentând diferite Bi-serici și comunități creștine a 60 națiuni de pe toate continentele. Dincolo de anume divergențe de opinii, ceea ce i-a unit pe toți participanții a fost convingerea lor comună în idealul dreptății și păcii și anume acela de a-L proclama pe Iisus Hristos în cuvânt și în faptă ca viața și pacea lumii. (L'actualité religieuse dans le monde, nr. 1/mai 1983, p. 23).

APELUL PENTRU PACE AL CONFERINȚEI EPISCOPALE AUSTRIECE

Conferința episcopală austriacă a adresat un apel politicienilor cu munci de răspundere atât din Est cât și din Vest, cerându-le să renunțe la război ca mijloc de reglementare a conflictelor dintre state, înlăturând orice întrebuintare a armelor atomice, bacteriologice și chimice. Toate persoanele de bună credință sînt invitate să ia inițiative în favoarea păcii. Convinși că soluțiile conflictelor se obțin greu, episcopii scriu: „este totuși necesar ca pacea să fie stimulată pas cu pas” (L'actua-lité religieuse dans le monde, nr. 1/mai 1983, p. 22).

EPISCOPII OLANDEZI ÎMPOTRIVA ARMELOR NUCLEARE

Agentele de presă au transmis în 14 iunie a.c. că într-o scrisoare publicată la Utrecht, episcopii olandezi se pronunță împotriva armelor nucleare și a ampla-sării unei noi generații de rachete nucleare cu rază medie de acțiune pe continen-tul european. Semnatarii scrisorii subliniază că „întreaga societate poartă răspun-

derea în ceea ce privește problema armamentului nuclear" și condamnă cu hotărâre utilizarea armelor nucleare.

INIȚIATIVĂ ÎN SFRIJINUL PĂCII

20 iunie 1983 este ziua solstițiului de vară în emisfera nordică și a solstițiului de iarnă în emisfera sudică. Este de asemenea data propusă ca „zi internațională a dezarmării nucleare”, pentru coordonarea acțiunilor de nonviolență mondială, spre distrugerea producției de arme nucleare create în cel puțin o zi de lucru. Ziua este propusă și patronată de către grupul de acțiune „Livermor” din California (SUA), dar acțiunile mondiale se organizează prin inițiative locale. Planurile pentru acțiunile locale pot lua diferite forme: vegheri, marșuri, servicii de cult, festivaluri de artă, tabere ale păcii, conferințe, nesupunere civilă la amplasarea armelor nucleare — singura condiție fiind ca toate acțiunile să fie nonviolente (IFOR Report — aprilie 1983, p. 22). (Fr. Ilie Sirbu)

„OMUL CHIP AL LUI DUMNEZEU”

Secretariatul „Fraternității ortodoxe” din Europa Occidentală s-a întrunit în 4 aprilie a. c. pentru a discuta tema generală „Omul, chip al lui Dumnezeu” a celui de al V-lea Congres ortodox al Europei Occidentale ce va avea loc între 29 octombrie — 1 noiembrie la Gand (Belgia). Lucrările congresului vor fi jalonate de patru conferințe plenare: „Sfânta Treime, inima vieții noastre”, „Drepturile omului în lumina Evangheliei”, „Rugăciunea și viața spirituală astăzi” și „Biserica și viața cotidiană”. (SOP nr. 78/mai 1983).

FRATERNITATEA ORTODOXĂ SÎRBĂ DIN OCCIDENT LA A PATRA ÎNTRUNIRE

A patra întrunire anuală a Fraternității ortodoxe sârbe a reunit la Montgeronne (Franța) în 21—22 mai a.c. aproximativ 150 persoane venite din diferite regiuni ale Franței și Elveției. Conferința principală intitulată „Taina mântuirii în opera părintelui Justin Popovici” a fost susținută de ieromonahul dr. Irineu Bulovici profesor de Noul Testament la Facultatea de teologie din Belgrad (SOP nr. 79/iunie 1983, p. 7).

MANUSCRISELE BIBLIOTECII VATICANULUI ÎN CURS DE REPRODUCERE

Celebra Bibliotecă a Vaticanului, una dintre cele mai vechi din lume, reunește în colecțiile ei, create începând cu a doua jumătate a secolului IV, piese de inestimabilă valoare teologică, istorică, geografică, literară, filozofică și artistică. După alcătuirea primului catalog în 1295 sub Papa Bonifaciu VIII, în 15 iunie 1475 papa Sixtus IV a decis înființarea propriu-zisă a Bibliotecii care în aceea vreme dispunea deja de aproximativ 3500 manuscrise. Patrimoniul valorilor ei a continuat să crească în permanența vremii, așa încât astăzi adăpostește în jur de 70.000 manuscrise, un milion cărți imprimate din care 8.000 incunabile, peste 100.000 stampe și hărți și câteva zeci de mii de documente de arhivă în mare parte încă nestudiate.

În curînd, datorită muncii minuțioase efectuate timp de cinci ani de către specialiști, profesori universitari, savanți și editori, manuscrisele Bibliotecii Vaticanului vor fi puse la dispoziția cercetătorilor sub forma unui grupaj de copii — facsimile (mai multe exemplare pentru fiecare manuscris) perfect identice cu originalele după care au fost reproduse. La această vastă lucrare participă editori din R.F.G., S.U.A., Japonia, Italia, Franța, Suedia, Spania și Elveția. Într-un laborator instalat în subsolurile Bibliotecii Vaticanului, facsimilele sînt reproduse cu exactitate printr-un sofisticat sistem de laser, scanner și ordinatoare pentru a se garanta astfel o fidelitate perfectă, iar multiplicarea se face pe o hîrtie specială foarte asemănătoare pergamentului, ele fiind apoi legate, ca și originalele, de cîțiva legători din Austria.

Vînzarea „facsimilelor autentice” se va desfășura timp de 20 ani, după care ulterior cele 70.000 manuscrise, depuse într-o cameră blindată perfect etanșă și izotermică, vor deveni practic intangibile și inaccesibile. (*L'Osservatore Romano* nr. 20/17 mai 1983, p. 6—7; *România Liberă* nr. 11993/24 mai, p. 6).

VIAȚA BISERICEAȘCĂ ÎN CUPRINSUL MITROPOLIEI BANATULUI

ARHIEPISCOPIA TIMIȘOAREI ȘI CARANSEBEȘULUI

ITINERAR PASTORAL

Cu binecuvîntarea Înalt Prea Sfințitului Mitropolit Nicolae al Banatului, în ziua a doua a sfințelor Paști, Prea Sfințitul Episcop vicar Timotei Lugojanul însoțit de P. On. Părinte vicar administrativ Ilie Maier și C. Diacon Constantin Micu s-a deplasat la Caransebeș spre a oficia sfînta liturghie în biserica catedrală. Cuvîntul de învățătură rostit cu acest prilej, în contextul legat de semnificația sărbătorii ca biruință a vieții, binelui și păcii, a subliniat datele istorice aniversate în aceeași zi privind dobîndirea independenței de stat a României și sfîrșitul celui de al doilea război mondial, cu nădejdea inaugurării unei epoci de pace și progres pentru întreaga lume.

După serviciul divin, la reședința eparhială din Caransebeș a avut loc tradiționala recepție cu participarea unor membri ai organelor eparhiale și parohiale și a reprezentanților cultelor religioase din localitate. Importanța acestui prilej de revedere a fost subliniată în cuvîntul P. On. Părinte protopop Dimitrie Grama la care a răspuns P. S. Episcop vicar Timotei Lugojanul.

În cea de a treia zi a sfințelor Paști, Prea Sfințitul Episcop vicar Timotei Lugojanul însoțit de P. On. Părinte vicar administrativ Ilie Maier s-au deplasat la Lugoj, oficiînd sfînta liturghie în sobor și tîlmăcind pericopa evanghelică a zilei în sensul cunoașterii lui Dumnezeu în lumina învierii Domnului.

După terminarea sfîntei liturghii, la sediul protopopiatului a avut loc o recepție la care au luat parte unii membri ai organelor eparhiale și parohiale, precum și delegați ai altor culte religioase din localitate. Cuvîntul festiv a fost rostit cu acest prilej de C. Părinte Gheorghe Cristescu și de preotul romano-catolic J. Kroner. A răspuns P. S. Episcop vicar Timotei Lugojanul, accentuînd mesajul transmis prin scrisoarea pastorală de sfințele Paști a Înalt Prea Sfințitului Mitropolit Nicolae al Banatului, în sensul de a rămîne în dragostea Mîntuitorului Iisus Hristos prin faptele iubirii creștine ilustrate și de ecumenismul practic local.

În ziua de 22 mai a. c., asistînd la sfînta liturghie oficiată la parohia Timișoara—VII, în urma cuvîntului de învățătură rostit de preotul Octavian Cotoc, Prea Sfințitul Episcop vicar Timotei Lugojanul s-a adresat credincioșilor cu îndemnul păstrării evlaviei mironosițelor din pericopa evanghelică duminică și a sfinților Constantin și Elena, hramul bisericii parohiale, sărbătoriți cu o zi înainte, ca pildă pentru tot ceea ce reprezintă realizare de laudă, prin strădanii izvorîte din iubirea lui Dumnezeu și a semenilor.

CLERUL EPARHIEI ÎN SLUJBA PĂCII

Continuînd o tradiție deja formată în sinul Bisericii Ortodoxe Române, clerul eparhiei și-a manifestat din nou sprijinul hotărît cauzei păcii întocmai milioanei de cetățeni ai patriei noastre ca și tuturor oamenilor de bine din lumea întreagă.

Intruniriile ce au avut loc la sediile celor șapte protopopiate în luna mai a. c., prilejuate de tema celei de a doua conferințe preoțești — „Aportul României la eortul comun al popoarelor pentru dezarmare și pace în întreaga lume, pentru cooperare și securitate europeană. Contribuții ale Bisericii Ortodoxe Române” — s-au transformat pretutindeni în adevărate manifestații de solidaritate față de politica fermă de pace a țării și poporului nostru.

Referatele prezentate de preoții parohi: Mihai Pop — Timișoara Vii I la Timișoara, Teodor Cocoreanu — Topolovățul Mare la Lugoj, Victor Vodă — Răchita la Făget, Doru Cristoi — Cebza la Deta, Eftimie Doru — Vrăniuț la Oravița, Dorin Alușeriu — Domașnea la Caransebeș și Nicolae Nicoară — Bocșa I la Reșița au trezit interesul auditorului numeroși participanți înscriindu-se la cuvînt spre a-și exprima punctul de vedere cu privire la această problemă vitală. Dintre preoții participanți la discuții, Petru Corneanu din parohia Carani — protopopiatul Timișoara a subliniat că preoții trebuie să fie ei înșiși o pildă vie de pace pentru toți credincioșii, deoarece pacea spre a fi universală este necesar a fi statornicită în sufletele noastre. Preotul Marinel Dincă de la Visag — protopopiatul Lugoj a accentuat faptul că românii n-au provocat războaie niciodată, iar dacă au luptat au făcut-o spre a-și apăra interesele legitime. „De aceea, nu vom permite să se atenteze la pacea și libertatea de care ne bucurăm astăzi”. Prezentînd focarele de război existente astăzi în lume, preotul Iulian Cosma de la Românești — protopopiatul Făget a accentuat o latură afectivă a problemei: cei ce au resimțit direct sau indirect ororile războiului al doilea mondial au un motiv suplimentar de a spune un „NU” hotărît armelor nucleare. Preotul Petru Stanciu de la Pădureni — protopopiatul Deta a elogiat fermitatea și constanța cu care poporul român acționează în favoarea păcii. Biserica este propovăduirea păcii și înțelegerii între oameni și popoare, iar împlinirea acestei sacre misiuni revine oricărui preot și credincios. Preotul Traian Mihailovici de la Ciuchici — protopopiatul Oravița a reliefat mesajul de pace al Evangheliei în sensul că Mîntuitorul Iisus Hristos nu a venit cu armată spre a se așirma ca Mesia cel adevărat, ci cu pace, cu cuvîntul bun care a slujit viața omenirii. Pe plan politic, social și economic — a continuat preotul Mihailovici — Președintele României socialiste Nicolae Ceaușescu a făcut din țara noastră un factor activ în promovarea păcii. Plecînd de la ideea că Iisus Hristos este viață și nu moarte, preotul Gheorghe Rădulescu de la Domașnea — protopopiatul Caransebeș s-a referit la eforturile țării noastre în favoarea păcii, atitudine afirmată și la conferința de la Moscova a reprezentanților tuturor religiilor lumii, care a ridicat și problema unei noi ordini morale internaționale. Preotul Aurel Bendariu de la parohia Dognecea — protopopiatul Reșița, reproducînd numeroase citate din cuvîntăriile Președintelui țării noastre Nicolae Ceaușescu, a arătat că o lume mai dreaptă și mai bună nu se poate realiza decît prin colaborare și prietenie între toate statele lumii. Acesta este și idealul și optica Bisericii noastre.

Intrunirile preoților au fost prezidate de delegații chiriarhali, la cinci dintre ele participînd Prea Sfințitul Episcop vicar Timotei Lugojanul. Concluziile formulate au subliniat modul în care țara noastră și Președintele Nicolae Ceaușescu promovează cu hotărîre pacea, reamintind acțiunile cele mai importante consacrate de România cauzei păcii în lume, ca și contribuția Bisericii Ortodoxe Române, a Prea Fericitului Patriarh Iustin, la sprijinirea tuturor acțiunilor de pace ale poporului român.

CURSURI PASTORAL-MISIONARE

În conformitate cu cele stabilite de Sfîntul Sinod al Bisericii Ortodoxe Române privitor la îmbunătățirea activității pastoral-misionare a clerului, între 11—16 aprilie a. c. la Seminarul teologic din Caransebeș s-a desfășurat cea de a doua serie din acest an a cursurilor respective, la care au participat 25 preoți.

În afară de expunerea unor teme legate de activitatea pastoral-misionară, o bună parte din timp a fost rezervat analizării situațiilor concrete din parohii, îndrumării preoților în direcția menținerii unității spirituale a credincioșilor.

Pe lângă prezența permanentă la cursuri a P. S. Episcop vicar Timotei Lugojanul, preoții cursanți au avut bucuria de a se întâlni cu întistătorul eparhiei, Înalt Prea Sfințitul Mitropolit Nicolae al Banatului care, deodată cu povețele date celor prezenți, a apelat la desfășurarea unei activități pastoral-misionare cât mai rodnică în funcție de exigențele situațiilor concrete de la parohii.

Cea de a treia serie a cursurilor pastoral-misionare cu preoții eparhiei a avut loc între 23—27 mai 1983. Au participat 23 preoți care au urmărit cu mare interes temele tratate de personalul cu munci de răspundere de la Centrul eparhial și de profesori ai Seminarului teologic din Caransebeș. Orele de curs au fost alternate cu cele de seminar și analizarea unor aspecte din viața bisericească parohială, urmărindu-se reîmprospătarea cunoștințelor și dobândirea altora noi, schimbul de experiență și reculegerea duhovnicească.

La sfârșitul cursurilor, P. S. Episcop vicar Timotei Lugojanul a concluzionat asupra desfășurării cursurilor și folosul lor pentru îmbunătățirea activității pastorale a preoților.

COMEMORĂRI

În conformitate cu programul stabilit de Consiliul Eparhial, în decursul lunii mai 1983 a avut loc comemorarea a două personalități care s-au distins în trecut prin activitatea lor pe tărîm bisericesc și cultural.

Astfel, în 15 mai, cu prilejul împlinirii a 80 ani de la nașterea scriitorului și colaboratorului revistei noastre Virgil Birou (1903—1968), s-a oficiat un parastas în biserica parohială din comuna sa natală Ticvaniul-Mare, protopopiatul Oravița. În cuvîntul rostit cu prilejul respectiv s-a subliniat valoarea cărților sale, în special „Crucile de piatră de pe valea Cărașului” un valoros tratat de estetică populară publicat și sub formă de studiu în paginile revistei „Mitropolia Banatului”.

Duminică 22 mai în biserica parohială din comuna Jebel din protopopiatul Deta a avut loc comemorarea protopopului Martin Șuboni (1716 — 17 mai 1763), cu prilejul împlinirii a 220 ani de la moartea sa. După parastasul și pomenirea săvîrșită la mormîntul său din curtea bisericii, în cuvîntul rostit s-au evidențiat meritele regretatului protopop al Jebelului care timp de aproape patru decenii a depus o rîvnă deosebită în activitatea pastorală și școlară, la nivelul exigențelor vremii sale

DIN ACTIVITATEA SEMINARULUI TEOLOGIC CARANSEBES

Înalt Prea Sfințitul Arhiepiscop și Mitropolit Nicolae al Banatului, vizitînd școala, în ziua de vineri 15 aprilie 1983 a expus, în după amiaza zilei, în fața profesorilor și elevilor una din temele fixate de Cancelaria Sfințului Sinod pentru educația duhovnicească, intitulată: „Scrierile Sfinților Părinți — călăuză în viața duhovnicească”.

Avînd caracter didactic, expunerea a fost temeluită prin demonstrație, utilizîndu-se texte traduse în limba română din operele Sfinților Părinți, în special cele editate recent de Patriarhie în colecția „Părinți și scriitori bisericești”.

Expunerea a oferit auditoriului posibilitatea înțelegerii și urmăririi în viața duhovnicească a povătuirilor pe care ni le-au lăsat Părinții Bisericii.

*
* *
*

În 17 aprilie 1983 a avut loc la sediul școlii *constătuirea cu părinții elevilor seminaristi și cu parohi* care au recomandat elevi la seminar.

Consfătuirea s-a desfășurat în prezența Prea Sfințitului Episcop-vicar Timotei Lugojanul, cu participarea P. On. Părinte vicar Ilie Maier de la Centrul arhiepiscopesc Timișoara, P. On. Părinte Ion Răduț, consilier bisericesc la Centrul arhiepiscopesc Craiova și a P. On. Părinte vicar Flor Teodorescu de la Eparhia Aradului.

După oficierea Te-Deumului în capela școlii, a urmat consfătuirea în sala festivă. Părintele profesor Trăilă Gherga, directorul seminarului, a prezentat problemele mai importante cu caracter didactic-educativ și administrativ-gospodăresc care confruntă școala și rolul părinților trupești și sufletești în procesul educativ.

După cuvîntul delegaților eparhiilor a urmat un scurt program de bucăți muzicale cu caracter religios și patriotic dat de corul elevilor în cinstea celor veniți la seminar. Luînd cuvîntul, Prea Sfințitul Episcop vicar Timotei Lugojanul a împărtășit celor prezenți îndemnuri asupra modului în care, cu responsabilitate sporită, trebuie să fie sprijinit bunul mers al școlii, unde se formează sub aspect bisericesc și cetățenesc preoții de mîine ai Bisericii.

Au urmat apoi discuții în sălile de curs, analizîndu-se situația la învățătură și purtare a fiecărui elev, dialogul cu părinții și preoții dovedindu-se și de această dată util în obținerea unor rezultate mai bune în viitor.

*
* *

Tradiționalul concert de Paști susținut de corul elevilor seminaristi instruit și dirijat de P. C. Părinte profesor Nicolae Belean a avut loc duminică 24 aprilie 1983, în sala festivă a seminarului.

A fost de față din partea Centrului arhiepiscopesc Timișoara, P. On. Părinte vicar Ilie Maier. Au luat parte ca invitați reprezentanții confesiunilor romano-catolică și reformată din Caransebeș, preoții parohi din localitate, profesorii pensionari și credincioși.

Cuvîntul introductiv și prezentarea bucăților corale a fost făcută de către preotul profesor Sorin Cosma.

Din repertoriu au făcut parte bucățile: „Acestea zice Domnul ...” armonizare de Antoniu Sequens, „Rugăciune” de Ion Popescu Pasărea, „Miluiește-mă” de I. R. Botto, „Auzi-se-vor ...” pricesnă armonizată de preotul Ioan Teodorovici, „Cămara Ta” armonizare de Nicolae Lungu, „Doamne, Dumnezeuul meu ...” pricesnă armonizată de I. Brie, „Oratoriu” de I. Mandicevski, etc.

În încheiere, P. On. Părinte vicar Ilie Maier, transmițînd binecuvîntările arhiepiscopice ale Înalț Prea Sfințitului Părinte Mitropolit Nicolae al Banatului, a felicitat strădania cadrelor didactice și elevilor seminaristi de a oferi ca și în anii precedenți un concert religios de Paști, cuprinzînd bucățile cele mai potrivite pentru perioada postului.

*
* *

Cunoașterea unui crîmpei din frumusețile patriei și din valorile spirituale și materiale create în decursul veacurilor de poporul nostru a format tema a două *excursii simultane* organizate de profesorii Seminarului teologic din Caransebeș cu două grupuri de elevi ai școlii în zilele de 20—22 mai a. c. Primul grup, compus din elevii anilor I și II, a vizitat obiective de interes istoric, bisericesc și cultural din

Alba-Iulia, Sibiu, Hunedoara, Strei, Ghelar și Simeria. În același scop, cel de al doilea grup, format din elevii anului III, s-a deplasat la Oradea, oprindu-se pe parcursul călătoriei și în orașele Lugoj, Timișoara și Arad.

Monumentele istorice, bisericesti și culturale pe care le-au cunoscut în mod nemijlocit au lăsat asupra elevilor o profundă impresie ce contribuie la reușita procesului instructiv-educativ desfășurat în școală.

MĂNĂSTIREA „SĂRACA” ÎN RESTAURARE

La cunoscuta mănăstire „Săraca” din secolul XIII, una dintre cele mai vechi din cuprinsul eparhiei cit și din țara noastră, continuă lucrările de restaurare ce se desfășoară sub auspiciile și controlul atent al factorilor de răspundere de la Centrul eparhial și a celor de specialitate din cadrul Direcției Patrimoniului Cultural Național. Până în prezent s-au efectuat lucrări de hidroizolație pentru protejarea vechii picturi murale interioare datînd din secolul XVII, care a consacrat mănăstirea ca una dintre cele mai valoroase monumente de artă medievală păstrată pînă în zilele noastre. Restaurarea frescei este executată de pictorul restaurator Irina Ignat.

VIZITA ELEVILOR SEMINARULUI TEOLOGIC DIN BUCUREȘTI

În zilele de 22—23 aprilie 1983, un grup de 50 elevi din anul IV al Seminarului teologic din București, sub conducerea prof. Nicu D. Octavian, au poposit pe meleagurile bănățene, în cadrul itinerariului excursiei de studii făcute în țară. Cu prilejul respectiv au vizitat sediul Seminarului teologic din Caransebeș, bisericile din Reșița și Bocșa, paraclisul Sf. Ilie de la Izvor Vasiova și mănăstirea Timișeni-Șag, Centrul eparhial din Timișoara, catedrala mitropolitană și Colecția de artă veche. Pretutindeni au fost întâmpinați cu multă căldură și atenție de către conducătorii și reprezentanții așezămintelor bisericești vizitate care au oferit explicații detaliate și au răspuns cu solitudine întrebărilor puse de elevi.

INAUGURAREA UNEI CASE PAROHIALE

Parohia Ferendia din protopopiatul Deta nu a posedat pînă de curînd propria ei casă parohială. La îndemnul Înalt Prea Sfințitului Mitropolit Nicolae adreșat cu prilejul vizitei canonice și a trinosirii bisericii din vara anului 1972, enoriașii parohiei împreună cu preoții ce s-au succedat în comună — Trăilă Gherga, Ioan Sucineanțu și Vasile Itineanțu — au luat hotărîrea de a înlătura această lipsă ce se resimea atît de mult în viața bisericească locală.

Punînd mînă de la mînă, în anul 1976 comunitatea parohială a reușit să achiziționeze o casă neterminată în apropiere de biserică, iar în anii următori s-a procedat la finisarea și amenajarea ei. Astfel, duminică 22 mai 1983 a avut loc inaugurarea oficială a casei parohiale prin solemnitatea sfințirii efectuată în prezența tuturor credincioșilor de către protopopul Florin George, parohul actual Vasile Itineanțu și alți preoți din vecinătate. Cuvîntările rostite cu acest prilej au evidențiat strădania, jertfelnicia și munca depusă pentru achiziționarea și amenajarea acestei case parohiale, un adevărat popas sărbătoreț pentru întreaga comunitate parohială din Ferendia.

DOCTOR ÎN TEOLOGIE DIN CADRUL EPARHIEI :

În ziua de 19 mai 1983, P. On. Părinte protopop Vasile Petrica din Reșița a fost declarat doctor în teologie al Facultății de Teologie ortodoxă din Prešov (R. S. Cehoslovacia).

Născut în 17 martie 1940 în localitatea Scăiuș, județul Caraș-Severin, după absolvirea ciclului elementar a urmat cursurile Seminarului teologic din Caransebeș în perioada anilor 1955—1960, iar între anii 1960—1964 și-a continuat pregătirea la Institutul teologic universitar din Sibiu, obținând titlul de licențiat în teologie cu calificativul „foarte bine”.

În anul 1965 a fost hirotonit preot pe seama parohiei Bătești. Din anul 1968 funcționează ca preot la parohia Reșița I, iar din anul 1975 ca protopop al protopopiatului Reșița.

Începând cu anul 1980, P. On. Părinte protopop Vasile Petrica s-a înscris la cursurile de doctorat cu frecvență redusă de la Facultatea de Teologie ortodoxă din Prešov, alcătuindu-și și susținându-și lucrările de seminar respective. În ziua de 17 mai 1983 a promovat examenul de doctorat și și-a susținut teza intitulată „Limba liturgică în Biserica Ortodoxă Română”. Două zile mai târziu i s-a înmănat diploma de doctor în Teologie în cadrul unei festivități desfășurate în aula Facultății, în prezența Prea Sfințitului Episcop Nicolae al Preșovului, a profesorilor, studenților teologi și a invitaților.

EXEMPLU DE DĂRNICIE

Istoria Bisericii noastre consemnează numeroase pilde de jertfelnicie pentru propășirea lăcașurilor de cult și întreținerea lor după cuviință.

Sîntem bucuroși să inserăm aici și un exemplu recent, a'lat de la oficiul protopopesc Caransebeș. Astfel, prin osîrdia enoriașului Dimitrie Cirpan din Caransebeș, care a suportat integral cheltuielile aferente, a fost introdusă instalația de încălzire centrală proprie în biserica cu hramul „Sfîntul Gheorghe” din localitate. Pe lîngă avantajele imediate și de care se vor împărtăși totalitatea credincioșilor care-și pleacă genunchii în biserica lor, adăugăm faptul că prin aceasta se asigură condiții optime de conservare a bisericii care este și valoros monument istoric datînd din secolul al XVIII-lea.

Pentru fapta sa demnă de laudă, credinciosul donator s-a împărtășit de dovezile prețurii ce i le păstrează organele parohiale.

IN MEMORIAM

În ziua de 31 martie 1983 a trecut la cele veșnice, după o lungă și grea suferință, *preotul pensionar Constantin Gheorghe*.

A văzut lumina zilei în 25 noiembrie 1905 în localitatea Cozieni, județul Buzău, ca fiu al unui cîntăreț bisericesc. După ciclul învățămîntului elementar a urmat cursurile Seminarului teologic „Neagoe Vodă” din Curtea de Argeș.

Hirotonit preot, a păstorit în decursul vieții mai multe parohii din eparhiile Clujului și Oradiei. Transferat în anul 1963 în cadrul Arhiepiscopiei Timișoarei și Caransebeșului, a funcționat timp de șase ani ca paroh în comuna Valeadeni din protopopiatul Reșița, iar în ultimii ani de activitate în parohia Gaiul-Mic din protopopiatul Deta. În anul 1974 a fost pensionat de boală. S-a remarcat prin firea sa deschisă și ca un sirguincios slujitor al altarului.

Rămășițele pămîntești ale preotului Constantin Gheorghe au fost depuse în biserica parohiei Cilnic pe lingă care fusese îmbisericit, iar prohodul a fost oficiat de un sobor de preoți în frunte cu protopopul Vasile Petrica din Reșița care a rostit și necrologul. Înhumarea regretatului preot s-a făcut în cimitirul parohial.

În seara zilei de duminică 10 aprilie 1983 s-a stins, în urma unei grele suferințe, *preotul pensionar Nicolae Cojocariu*.

S-a născut la 16 decembrie 1906 în comuna Borlova, județul Caraș-Severin, ca fiu al preotului local cu același nume. După absolvirea studiilor primare și liceale a urmat cursurile Institutului teologic din Caransebeș pe care l-a absolvit în 1927. În anul următor a fost hirotonit preot, servind la mai multe parohii din cuprinsul eparhiei ca: Buchin, Vîrciorova, Jurăști, Ogradena și Valea Bolvașnița de unde s-a pensionat.

Avînd o vechime de 50 ani de preoție, s-a retras la pensie în parohia Șimian din protopopiatul Drobeta-Turnu Severin unde s-a stins din viață și a fost prohodit de un sobor de preoți. Meritele defunctului au fost subliniate în două cuvîntări funebre rostite de protopopul Dimitrie Grama din Caransebeș și respectiv de preotul paroh din Șimian, Puiu Ciolan.

Pe ultimul drum, preotul Nicolae Cojocariu a fost condus de membrii familiei, rudele și enoriașii din Șimian, Valea Bolvașnița și Ogradena.

În ziua de 12 aprilie 1983, după o scurtă și grea suferință, a încetat din viață *preotul pensionar Ilie Seratim* în vîrstă de 82 ani.

Născut în comuna Borlovenii Vechi, județul Caraș-Severin, a urmat cursurile învățămîntului elementar în satul natal, iar cele medii în Caransebeș. Dînd curs chemării interioare, s-a înscris la Academia teologică din Caransebeș după absolvirea căreia a fost hirotonit preot pe seama parohiei Pogănești din protopopiatul Făget. În continuare a funcționat la Consistoriul eparhial din Caransebeș, după care a fost transferat la Centrul arhiepiscopesc din Timișoara. Pensionat în anul 1962, a fost ulterior reîncadrat servind la mai multe parohii din protopopiatul Timișoara. Pentru activitatea fructuoasă depusă în ogorul Domnului, a primit diferite distincții bisericești.

Slujba înmormîntării a fost oficiată în ziua de 14 aprilie de un sobor de preoți, de față fiind și Înalț Prea Sfințitul Mitropolit Nicolae al Banatului. Cuvîntarea funebă a fost rostită de preotul paroh Eugen Iancu din Timișoara VI. În dăgătul clopotelor și regretat de toți cei ce l-au cunoscut, trupul neînsuflețit al preotului defunct a fost depus în cavoul familiei din cimitirul Timișoara — Calea Buziașului.

EPISCOPIA ARADULUI ȘI HUNEDOAREI

SLUJIRI ARHIEREȘTI

În duminica din 20 martie 1983, cu binecuvîntarea Înalț Prea Sfințitului Mitropolit Nicolae al Banatului, Prea Sfințitul Arhiereu-vicar Gherasim Hunedoreanul a săvîrșit sfînta liturghie în biserica parohială „Adormirea Maicii Domnului” din Arad. În timpul sfîntei slujbe, frumoasa bisericuță aflată în imediata apropiere a reședinței episcopale, a răsunat mai intens de glasurile credincioșilor care au cîntat în comun răspunsurile liturgice. La sfîrșit, cei prezenți au ascultat cu mare atenție cuvîntul de învățătură și îndrumările Prea Sfințitului Arhiereu-vicar.

Sărbătoarea „Bunevestiri” a prilejuit pentru credincioșii din parohia Bujor, protopopiatul Arad, o îndoită bucurie. Deodată cu înălțarea duhovnicească datorată zilei de prăznuire, ei au trăit din nou emoția întîlnirii cu Prea Sfințitul Arhiereu-vicar Gherasim Hunedoreanul în timpul rugăciunii euharistice. Biserica recent înzestrată cu pictură în frescă a vibrat plăcut de armonia cîntării în comun, la care a participat întreaga suflare prezentă la slujba sfîntei liturghii.

Cuvîntul de învățătură al Prea Sfințitului Arhiereu-vicar s-a referit la însemnătatea praznicului zilei, făcînd apoi îndemnuri stăruitoare la păstrarea cu sfîntenie a credinței ortodoxe și a frumoaselor tradiții de viață creștinească, precum și la integrarea tuturor, cu înalt simț de răspundere, în suvoiul clocotitor al muncii creatoare din patria noastră.

Înainte de împărțirea anaferei, preotul paroh Gheorghe Popovici a adresat Prea Sfinției sale respectuoase și mult simțite mulțumiri pentru pîrinteasca purtare de grijă față de parohia și biserica din Bujac, evidențind credincioșia și jertfelnicia tuturor enoriașilor, participarea lor activă la sfintele slujbe.

Prea Sfințitul Arhiereu-vicar Gherasim Hunedoreanul însoțit de P. On. Arhidiacon Teodor Babuția, în duminica din 3 aprilie a săvîrșit sfînta liturghie în parohia Micălaca Veche din Arad, păstorită cu vrednicie deosebită de preotul Tudor Demian și Iacob Bupte, consilier eparhial, care a predicat. Răspunsurile liturgice au fost interpretate, cu multă simțire creștinească de corul mixt al bisericii, condus de dl. Antoniu Tudor.

Împărțînd bucuria oferită de înălțătoarea atmosferă de rugăciune și comuniune duhovnicească, Prea Sfințitul Arhiereu-vicar a rostit un cald cuvînt de învățătură și îndrumări folositoare care au pătruns adînc în inimile și sufletele preoților și credincioșilor.

Dînd glas sentimentelor de profundă prețuire și dragoste, de recunoștință și aleasă mulțumire pe care cei prezenți în biserică le poartă în inimi față de Prea Sfinția Sa, preotul paroh Tudor Demian a scos în relief unitatea și atașamentul enoriașilor parohiei față de Sfînta noastră Biserică și față de credința strămoșească, precum și statornicia lor întru păstrarea și împlinirea bunelor rînduiri ale vieții obștești din țara noastră.

Continuînd rodnicele contacte duhovnicești cu credincioșii parohiilor din cuprinsul Eparhiei, Prea Sfințitul Arhiereu-vicar Gherasim Hunedoreanul a cercetat în după amiaza zilei de 9 mai a. c. parohia Hunedoara I, protopopiatul Deva,

săvârșind slujba vecerniei și rostind un cuvânt de învățătură. A doua zi, 10 mai a. c., Prea Sfinția Sa a poposit în parohia Lunca Cernii din același protopopiat, cu care prilej a oficiat sfânta liturghie în sobor, în timpul căreia a hirotonit întru preot pe diaconul Mircea Nicolae Pașca pe seama acelei parohii. A împărțit, de asemenea, credincioșilor, cuvinte părintești de învățătură și îndemn la păstrarea cu grijă a comorilor spirituale moștenite de la înaintași, precum și a unității de credință și năzuințe spre mai binele obștesc.

Prezența Prea Sfințitului Arhiepiscop-vicar în zilele de praznic ale Învierii Domnului în mijlocul credincioșilor a însemnat o prețioasă contribuție la sporirea credinței strămoșești și a atașamentului lor sufleteș față de Sfânta Biserică și față de patria noastră.

MISIUNI ARHIEREȘTI

Din încredințarea Înalț Prea Sfințitului Mitropolit Nicolae al Banatului, în duminică din 6 martie 1983, Prea Sfințitul Arhiepiscop-vicar Gherasim Hunedoreanul s-a deplasat în parohia Milova, protopopiatul Lipova, unde a săvârșit sfânta liturghie, spre bucuria duhovnicească deplină a credincioșilor. La momentul rinduit, diaconul Gheorghe Cora a fost hirotonit întru preot pe seama respectivei parohii.

Predica a fost rostită de P. On. protopop Vitalie Fereteatcu. După încheierea serviciului divin, a vorbit preotul Ștefan Crișan și apoi noul hirotonit, care a ținut să dea glas hotărârii sale de a urma neabătut calea indicată nouă, slujitorilor, de Sfânta Biserică și de a-și îndeplini cu conștiințiozitate îndatoririle sale bisericești și cetățenești.

În încheiere, Prea Sfințitul Arhiepiscop-vicar a adresat preoților slujitori și credincioșilor un părintesc cuvânt de învățătură și îndemn.

În duminica următoare, 13 martie, Prea Sfințitul Arhiepiscop-vicar a purces din nou la drum. Însoțit de P. On. Arhidiacon Teodor Babuția, a descins în mijlocul viețuitoarelor de la mănăstirea Arad—Gai. Aici Prea Sfinția Sa a săvârșit sfânta liturghie în sobor, răspunsurile liturgice fiind date de corul maicilor, alături de care s-au auzit și glasurile credincioșilor prezenți la slujbă. A predicat preotul Ioan Ursu.

După ce a recomandat pe noul slujitor — duhovnic al mănăstirii — în persoana preotului Ștefan Crișan, Prea Sfinția Sa, ținând cont și de vremea Postului Mare, a împărțit ascultătorilor unele învățături ziditoare de suflet. A stăruit asupra virtutilor creștine, ca podoabe duhovnicești de mare însemnatate pentru desăvârșirea morală.

Primit cu alese sentimente de dragoste și prețuire de soborul preoților și de credincioși, Prea Sfințitul Arhiepiscop-vicar Gherasim Hunedoreanul a poposit în dimineața zilei de duminică 17 aprilie, în parohia Culed din protopopiatul Ineu. A fost însoțit de P. On. Părinte Iacob Bupte, consilier eparhial și de P. On. Arhidiacon Teodor Babuția.

Prea Sfinția Sa a oficiat sfânta liturghie într-un sobor de preoți și diaconi, predica aparținând P. On. Părinte consilier Iacob Bupte. În cadrul sfintei slujbe, diaconul Sava Radu Marin a primit Sfânta Taină a Preoției, fiind apoi instalat de P. On. Părinte protopop Ioan Brădean în respectiva parohie.

Ca de obicei, a urmat apoi cuvântul de învățătură și îndemn al Prea Sfințitului Arhiepiscop-vicar Gherasim Hunedoreanul adresat credincioșilor, închinat cu o serie de povești folositoare activității noului slujitor al Sfintei Biserici.

Duminică 24 aprilie, Prea Sfințitul Arhiepiscop-vicar Gherasim Hunedoreanul, însoțit de P. On. Părinte Iacob Bupte, consilier eparhial și P. On. Arhidiacon Teodor Babuția, s-a aflat în mijlocul obștii credincioșilor din parohia Horia, protopopiatul

Arad, pentru a-i cerceta cu părintească dragoste și pentru a săvârși sfânta liturghie în frumoasa biserică parohială, ctitorită cu câțiva ani în urmă de vrednicul preot Sabin Sasu. La prilejul a predicat P. On. Părinte consilier Iacob Bupte.

După încheierea serviciului divin, P. On. protopop Traian Gavrilă a prezentat credincioșilor pe noul lor păstor sufletesc, preotul Cornel Neamțu.

A luat cuvîntul Prea Sfinția Sa care a făcut cuvenitele îndemnuri tînărului preot, în vederea unei rodnice activități pastorale, misionare și obștești în parohie.

În ziua de duminică 15 iunie a. c. s-a desfășurat vizita canonică făcută de Prea Sfințitul Arhiepiscop-vicar Gherasim Hunedoreanul în parohia Arad—Șag I, protopopiatul Arad, cu prilejul deschiderii șantierului de pictură de la biserică parohială cu hramul „Pogorîrea Duhului Sfânt”.

Prea Sfinția Sa a săvârșit sfânta liturghie arhierescă, într-un sobor de preoți și diaconi.

La sfîrșitul sfintei liturghii Prea Sfințitul Arhiepiscop-vicar a adresat credincioșilor prezenți un cuvînt de învățătură și de îndemn la o trăire cu adevărat creștinească.

Ierarhului a mulțumit preotul paroh Dan Emilian Nicolau, încredințîndu-l că obștea enoriașilor împreună cu slujitorii lor vor depune toate strădaniile pentru continuarea și terminarea lucrărilor de pictură, pe care le execută în tehnica tempera pictorul craiovean Mihail Bălășescu.

CONFERINȚE PREOȚEȘTI

Între 19—28 aprilie 1983, în protopopiatele eparhiei noastre s-a desfășurat prima conferință administrativă din acest an. Stabilită fiind de Sfîntul Sinod al Bisericii noastre, tema conferinței s-a intitulat astfel: „Curentele și influențele dăunătoare unității spirituale a credincioșilor Bisericii Ortodoxe Române”.

Ținînd seama de importanța subiectului conferinței pentru activitatea pastorală și misionară a preoților și din încredințarea Înalt Prea Sfințitului Mitropolit Nicolae al Banatului, lucrările au fost prezidate de delegații chiriarhali de la Centrul eparhial și anume: Prea Sfințitul Arhiepiscop-vicar Gherasim Hunedoreanul — la protopopiatul Arad, P. On. Părinte Flor Teodorescu, vicar administrativ — la protopopiatele Orăștie, Petroșani și Brad, P. On. Părinte Teodor Greucean, consilier eparhial — la protopopiatul Lipova și P. On. Părinte Iacob Bupte, consilier eparhial — la protopopiatele Deva și Ineu.

Orientîndu-se după schița de plan și bibliografia întocmită la Centrul eparhial, preoții au pregătit cu conștiinciozitate referatele cuvenite. Tema conferinței a fost susținută de următorii preoți: Vasile Pop — protopopiatul Arad; Ioan Ardelean — protopopiatul Ineu; Pavel Vesa — protopopiatul Lipova; Cornel Ilica — protopopiatul Deva; Ilies Arsenie — protopopiatul Brad; Valer Cosma — protopopiatul Orăștie și Mihai Munteanu — protopopiatul Petroșani.

În cadrul conferinței s-a precizat că propovăduirea și păstrarea dreptei credințe constituie esența și permanența misiunii preotului și s-au adus temeinice argumente biblice și patristice în acest sens. Pe baza acestora și pe temeiul experienței pastorale a celor ce au luat cuvîntul s-a exprimat convingerea că preotul are datoria să cunoască modul în care credincioșii păstrează și trăiesc credința strămoșească și măsura în care această trăire este conformă cu învățăturile dogmatice și morale ale Bisericii noastre.

În încheierea lucrărilor conferinței, delegații chiriarhali au punctat succint îndatoririle ce revin preoților în activitatea lor pastoral-misionară și socială.

O altă conferință a clerului din acest an a avut un subiect de actualitate și de mare importanță pentru țara noastră și anume: „Aportul României la efortul co-

mun al popoarelor pentru dezarmare și pace în întreaga lume, pentru cooperare și securitate europeană. *Contribuții ale Bisericii Ortodoxe Române*”.

Potrivit programului stabilit de Centrul eparhial, conferințele s-au desfășurat la cele șapte oficii protopopești în a doua jumătate a lunii mai și au fost prezidate, din încredințarea Înalt Prea Sfințitului Mitropolit Nicolae al Banatului, de delegații chiriarhali. Prea Sfințitul Arhiepiscop-vicar Gherasim Hunedoreanul a fost prezent în mijlocul preoților de la protopopiatele Arad și Lipova.

În cadrul conferințelor s-au dat citire celor mai temeinice referate, pe marea cârora au luat cuvântul numeroși preoți. Toți vorbitorii au evidențiat dorința arzătoare a întregii omeniri de astăzi care este PACEA. O pace adevărată, în condiții de libertate și independență care să asigure prosperitate tuturor popoarelor. Pentru îndeplinirea acestui deziderat nu există decît o singură cale: dezarmarea, oprirea cursei înarmărilor, trecerea la măsuri efective de dezarmare. S-au făcut ample și documentate referiri la cursa nebunească a înarmărilor ce ține omenirea într-o permanentă stare de neliniște, nesiguranță și teamă. Au fost puse în lumină, cu claritate, strălucitele inițiative ale Președintelui Republicii Socialiste România Nicolae Ceaușescu pentru înfăptuirea dezarmării și a păcii în lume. În același timp, au fost evidențiate aspecte mai importante din activitatea externă a Bisericii Ortodoxe Române în direcția realizării acestor imperative contemporane. Poziția militantă a Bisericii noastre este temeluată pe convingerea neșrămutată că este datorare să-și aducă contribuția din plin la realizarea cît mai urgentă a problemei dezarmării și păcii prin cooperare și prietenie cu toate națiunile lumii.

ADORMIȚI ÎNTRU NĂDEJDEA VIETȚII VEȘNICE

După ani îndelungați de grea suferință, în ziua de 3 aprilie 1983 a încetat din viață preotul pensionar *Gheorghe Miha*, în etate de 74 ani.

A văzut lumina zilei la 17 iulie 1909 în localitatea Olari, județul Arad, într-o familie de oameni muncitori și cu statornică credință în Dumnezeu. După terminarea școlii primare, s-a înscris la liceul „Moise Nicoară” din Arad, remarcîndu-se prin calități intelectuale și sufletești deosebite. Dînd curs unei tainice dar irezistibile chemări interioare, urmează cursurile Academiei teologice din același oraș. În anii de intensă pregătire teologică pune temelii trainice unei înalte vieți duhovnicești, pe care va căuta neconștient să și-o desăvîrșească în cursul anilor de pastorație.

În 1932, după terminarea studiilor teologice, a fost hirotonit preot pe seama parohiei Comlăuș, unde păstorește cu vrednicie și multă hărnicie timp de două decenii. S-a transferat, apoi, la parohia Bocsig, evidențiindu-se și aici prin strădanii sale neobosite pentru zidirea sufletească a credincioșilor și pentru împodobirea bisericilor parohiale. După numai șase ani de activitate pastorală și misionară rodnică, o boală necruțătoare l-a ținut la pat pînă la sfîrșitul vieții.

Slujba înmormîntării a fost săvîrșită în biserica din parohia Galșa, protopopiatul Lipova, de un sobor de preoți și în asistența unui număr impresionant de credincioși, mulți veniți din parohiile unde a activat ca preot, în dorința de a-i aduce omagiul și recunoștința lor, îngemănate în rugăciunile de iertare înălțate către Părintele Ceresc. În numele celor prezenți a vorbit P. On. părinte Traian Rusu din localitate, care a scos în relief calitățile intelectuale și sufletești ale celui adormit întru Domnul.

Trupul nelnsuflețit al părintelui Gheorghe Miha a fost așezat în mormîntul proaspăt săpat în cimitirul din Galșa, fiind plîns și regretat de întreaga asistență.

În 28 aprilie 1983, a trecut la cele veșnice preotul pensionar *iconom stavrolor Lazăr Barbura*, în vîrstă de 75 ani.

S-a născut la 19 septembrie 1908 în localitatea Joia Mare din județul Arad, unde urmează școala primară. Între anii 1922—1929 face liceul la Brad, iar între

anii 1929—1933 frecventează cursurile Academiei teologice din Arad. După terminarea studiilor teologice, în anul următor a fost hirotonit întru preot pe seama parohiei Joia Mare, satul lui natal. După o păstorire de cinci ani, s-a transferat în Arhiepiscopia Timișoarei, la parohia Peniova, unde desfășoară o frumoasă activitate pastorală, reușind să construiască un sfânt locaș de închinare pentru credincioșii săi. Între anii 1951—1959 a funcționat la parohia Pustiniș, după care revine în cadrul Episcopiei Aradului, fiind numit la parohia Munar. Vreme de aproape două decenii se dăruiește cu toată ființa slujirii credincioșilor și zidirii lor sufletești. După 44 ani de vrednică activitate preotească, în 1978, a ieșit la pensie.

Slujba înmormintării s-a oficiat în biserica din Felnac de un sobor de preoți și diaconi, fiind de față și numeroși credincioși. Despre viața și laborioasa sa activitate sacerdotală au vorbit P. On. Părinte Gheorghe Serb, P. On. Părinte Teodor Șuteu și P. C. Protodiacon Iov Orădan.

În dangătele clopotelor bisericii, trupul neînsuflețit al preotului Lazăr Barbura a fost înmormintat în cimitirul din Felnac, alături de soția sa.

În ziua de 7 iunie 1983 a încetat din viață preotul pensionar Vasile Grigore Nichita, în vîrstă de 78 ani.

S-a născut în anul 1905 în localitatea Zolocari. După terminarea școlii primare în satul natal, a urmat cursurile Seminarului teologic din Galați, fiind apoi hirotonit preot. În anul 1945 a fost numit preot la Zădăreni județul Arad, păstorind cu vrednicie pînă în 1962 cînd s-a pensionat. În toată activitatea sa a dovedit multă dragoste și atașament față de Biserică, depunînd toată strădania pentru ridicarea vieții religioasă-morale a credincioșilor și pentru păstrarea lor în unitatea de credință ortodoxă.

Slujba înmormintării a fost oficiată în biserica din Zădăreni de un sobor de preoți și în asistența a numeroși credincioși, rostindu-se trei cuvîntări funebre.

Trupul neînsuflețit al părintelui Nichita a fost înmormintat în cimitirul din localitate.

Arhiepiscopia Sibiului — Pagini de istorie, Sibiu, 1981, 300 pp.

De-a lungul veacurilor, poporul român a a fost atașat cu tot sufletul său de Biserica Ortodoxă ce a sprijinit permanent idealurile sociale și de unitate națională ale românilor din spațiul carpato-danubiano-ponctic. În decursul istoriei dintre cele trei provincii românești, Transilvania a avut de înfruntat atît asuprirea națională și socială cît și pe cea religioasă. Lucrarea „Arhiepiscopia Sibiului — pagini de istorie” își propune să expună mai multe aspecte din viața bisericească a acestei eparhii în trecut și prezent, să reflecte aportul pe care l-a adus și îl aduce această parte de țară la menținerea mereu trează a dragostei față de patriă și Biserica străbună. Ea este un omagiu adus înaintașilor și un îndemn adresat contemporanilor și urmașilor lor de a fi demni continuatori ai celor ce nu au lăsat să se stingă flacăra patriotismului sub toate formele sale. Faptul că la alcătuirea acestei lucrări au contribuit profesori de teologie, preoți, călugări, profesori de istorie și cercetători îi conferă o și mai mare valoare istorică, bisericească și națională.

Volumul conține mai multe materiale scrise de diferiți autori tratînd probleme legate de specificul temei și structura spațiului evocat. După cuvîntul introductiv lucrarea are în cuprinsul ei următoarele contribuții: Ortodoxia, mărturie a vechimii și factor de unitate spirituală a poporului român (pr. prof. T. Bodogae, pp. 7—12); Sibiul, vatră de viațuire ortodoxă românească (pr. prof. T. Bodogae, pp. 13—22); Din trecutul Mitropoliei Ardealului și Arhiepiscopiei Sibiului (pr. prof. Mircea Păcurariu, pp. 23—64); Aspecte privitoare la cultura și arta bisericească din Arhiepiscopia Sibiului (pr. prof. Mircea Păcurariu, pp. 65—94); Institutul Teologic Universitar din Sibiu (pr. prof. Sofron Vlad, pp. 95—112); Biblioteca mitropolitană din Sibiu (pr. Victor Bunea, pp. 113—128); Tipografia mitropolitană din Sibiu (arhid. Gh. Papuc,

pp. 129—138); Catedrala mitropolitană din Sibiu (pr. prof. dr. Grigorie Marcu, pp. 139—150); Legături între Arhiepiscopia Sibiului și românii de peste Carpați (Vasile Netea, pp. 151—162); Ctitorii ale voievozilor de la sud de munți în Arhiepiscopia Sibiului (Ioana Cristache-Panait, pp. 163—186); Școala românească de pe lîngă biserica „Sf. Nicolae” din Șcheii Brașovului (prof. Vasile Oltean, pp. 187—210); Biserici — monumente istorice, pictate de frații Grecu (pr. Ioan Fulea, pp. 211—226); Colecția de la Centrul mitropolitan Sibiu (pp. 227—237); Muzeul bisericii Sf. Nicolae din Șcheii Brașovului (Remus Faust, pp. 237—243); Colecția muzeistică de la Sibiul, jud. Sibiu (pr. Zosim Oancea, pp. 243—251); Colecția de pictură pe sticlă a Mănăstirii Brîncoveanu (arhim. Veniamin Tohăneanu, pp. 251—254); Colecția de la parohia Agnita, jud. Sibiu (pr. Simion Săsăujan, pp. 254—258).

În articole este prezentat documentat modul de formare al poporului și limbii române prin contopirea elementului dac cu cel roman și înrudirea limbii române cu cea latină din care s-a format limba noastră.

După ce sînt arătate în linii mari cele mai importante momente din istoria poporului român și din istoria Bisericii Ortodoxe Române, următoarele contribuții se referă în special la aspecte legate de viața religioasă românească și ortodoxă din cuprinsul Arhiepiscopiei Sibiului.

De-a lungul veacurilor, Sibiul a fost un centru bisericesc, cultural și național românesc de prim rang, un adevărat oraș încărcat de istorie în care majoritatea străzilor sînt impregnate de aerul unor amintiri de neuitat. Dovezile arheologice și cele scrise rămase de la înaintași sînt reliefate pentru a sprijini afirmațiile cu privire la existența unei vieți bisericești în aceste locuri încă din primele veacuri creștine. Sînt amintiți vrednici ierarhi care au condus Biserica prin vitregiile vremii.

Un alt aspect prezentat în carte este cel cu privire la cultura și arta bisericească. Prin activitatea Bisericii Ortodoxe din Transilvania, s-a adus o importantă contribuție la dezvoltarea și conservarea limbii române. Este arătată contribuția Bisericii la răspândirea manuscriselor, a cărților bisericești, la apariția primelor traduceri românești din Sfânta Scriptură, fiind subliniat aportul deosebit al diaconului Coresi. Nu a fost omisă de asemenea nici marea contribuție a mitropolitului Andrei Șaguna atât la organizarea eparhiei cât și la dezvoltarea rețelei școlare, buna organizare a învățământului prin dotarea școlilor cu cele necesare și prin activitatea unor profesori renumiți ca: Sava Popovici-Barcianu, Ioan Popescu, Zaharia Boiu, cu toți membrii corespondenți ai Academiei Române; Nicolae Popea membru activ al Academiei, Ilarion Pușcariu, Daniil Popovici-Barcianu, iar la începutul secolului nostru Petru Șpan, Nicolae Bălan, viitorul mitropolit, Ion Lupăș, Silviu Dragomir, academicienii, Romulus Căndea, Onisifor Ghibu, și a.

Un alt moment este închinat Institutului Teologic din Sibiu, cea mai veche școală care funcționează neîntrerupt în țara noastră. La începutul existenței ei această școală și-a desfășurat activitatea în condițiile ocupației străine reușind totuși, împotriva acestor opreliști să formeze excelenți clerici, slujitori ai Bisericii și neamului. În atenția cadrelor didactice este și astăzi formarea religioasă-morală, intelectuală și patriotică a studenților în teologie.

Biblioteca mitropoliei este direct legată de existența eparhiei cât și de activitatea Institutului Teologic. Trecând prin vicisitudinile vremii noua istorie a Bibliotecii mitropolitane începe cu anul 1850, pe timpul păstoririi vrednicului de amintire mitropolit Andrei Șaguna. Astăzi biblioteca posedă câteva sute de mii de volume.

La același context cultural se referă și contribuția referitoare la tipografia mitropolitană care își leagă începuturile de același Andrei Șaguna. Din această tipografie au ieșit și ies lucrări de mare valoare pentru Biserica și cultura românească în frunte cu bilunarul „Telegraful Român”, publicația cu cea mai îndelungată apariție neîntreruptă din țara noastră.

Deosebit de interesant este și articolul cu privire la catedrala mitropolitană din Sibiu de a cărei construcție este legat din nou marele ierarh Andrei Șaguna care emite circulara din 1857 în acest sens. Con-

strucția s-a făcut în timpul păstoririi mitropolitului Ioan Meșianu. Autorul dă numeroase date cu privire la modul de construcție, de pictare și restaurare a acestei frumoase catedrale.

Un alt punct important de subliniat în volum este cel cu privire la legăturile românilor din Arhiepiscopia Sibiului cu cei de peste Carpați. Este arătat că granițele artificiale create de asupritori n-au putut opri legăturile românilor de pe cei doi versanți ai Carpaților. Aceste legături s-au materializat mai ales prin ajutoarele acordate reciproc unii altora cât și prin ctitoriile voievodale muntene și moldave în Transilvania. Printre aceste ctitorii sînt enumerate cele de la: Rășinari, Scorei, Berivoiul Mare, Brașov, Viștea de Jos, Zărnești, Ocna Sibiului, Turnu Roșu, Făgăraș, Simbăta de Sus, aparținând domnitorilor Radu I, Mircea cel Bătrîn, Mihai Viteazul, Matei Basarab, Constantin Brîncoveanu și unor boieri.

Una din aceste biserici, Sf. Nicolae din Scheii Brașovului a avut pe lângă ea o școală românească. Este relevat rolul pe care l-a avut această școală în formarea intelectuală a românilor și în cultivarea și menținerea limbii române. Truditorilor acestei școli li se datoresc apariția diferitelor manuale și cărți de cultură românească. Astăzi în edificiul vechii școli se află un muzeu.

Activitatea fraților Grecu este descrisă în studiul referitor la Bisericile monumente istorice pictate de aceștia. Sînt enumerate bisericile pictate de acești frați, inventivitatea, gustul și fantezia în reprezentarea scenelor biblice a acestor pictori țărani.

O problemă prezentată în mai multe evocări se referă la muzeele și colecțiile muzeistice de la Centrul eparhial din Sibiu, Muzeul bisericii Sfîntul Nicolae din Scheii Brașovului, Colecția muzeistică de la Sibiul, Colecția de icoane de la Mănăstirea Brîncoveanu, Colecțiile de la parohiile Agnita și Fofeldea. Ele conțin diferite manuscrise, cărți, obiecte liturgice și de altă natură aparținînd locuitorilor acestor meleaguri, care atestă puternica viață românească și ortodoxă de aici.

Lucrarea este ilustrată de numeroase reproduceri. Rezumatele în limbile franceză, engleză și germană încheie un volum bine conceput și structurat.

Lucrarea reușește să pună în valoare cele mai importante aspecte istorice și culturale ale Arhiepiscopiei Sibiului, contribuția ei în trecut și prezent la viața poporului și a Bisericii noastre.

Preot Ioan Durac

Monumente istorice bisericești din Arhiepiscopia Craiovei. Editura Mitropoliei Olteniei, Craiova, 1982, 76 pp.

O recentă sinteză istorică, concepută cu pasiune și căldură, întemeiată pe variate ilustrații policrome, ne prezintă monumentele istorice bisericești din cuprinsul Arhiepiscopiei Craiovei, înscrise în „Patrimoniul Cultural Național” al poporului român, beneficiind de sprijinul Bisericii și al statului nostru. Și Arhiepiscopia Craiovei are un impresionant număr de asemenea monumente, schituri și mănăstiri, așezăminte bisericești și culturale.

De fapt, în acesată carte, ilustrația nu este „o anexă”, ci însăși cartea, textele, elaborate concis, reprezentând evoluția și afirmarea acestor comori de artă.

Unitate geografică bine conturată, Oltenia intră în istorie odată cu războaiele daco-romane. Cu excepția Dobrogei, Oltenia este spațiul românesc în care a pătruns și s-a răspândit mai întâi creștinismul. Mărturiile sînt multe și variate, scoase din realitățile geografice și istorice. Descoperirile arheologice sînt foarte numeroase; obiecte decorative și de cult, de la cele mai mărunte pînă la mari bazine, ca cea de la Drobeta Turnu Severin sau cea de la Slăveni. Întinsele perioade a popoarelor migratoare a împiedicat dezvoltarea firească a vieții creștine, totuși nu lipsesc mărturiile care atestă continuitatea poporului și a creștinismului în acest spațiu geografic ca de altfel în întreg spațiul românesc.

Referindu-se la studii temeinice și vestigii indubitabile, autorii tratează competent evoluția vieții bisericești în veacurile următoare, abordînd existența cnezatelor și voievodatelor românești din dreapta și din stînga Oltului, avînd în complexul lor de organizare și ierarhi ortodocși, chiar înainte de Mitropolia Severinului (1370). Înființarea acestei mitropolii, conchid autorii, este unul din evenimentele importante ale istoriei Țării Românești,

„ca a doua mitropolie a țării, drept scut de apărare a permanentelor naționale, teritoriale și spirituale românești.

Rezumînd investigațiile, sintezele și concluziile istoricilor, autorii urmăresc determinanțele de esență diplomatică ale înființării mitropoliei, consecințele și dezvoltarea acestui așezămînt și vitregiile prin care a trecut, pînă la înființarea Mitropoliei Olteniei.

Teritoriul Mitropoliei Olteniei este presărat cu multe mănăstiri, schituri și biserici de mir, adevărate „cetăți” ale ortodoxiei și românismului, creatoare de opere culturale și artistice. Între acestea se numără, desigur, și tiparnițele bisericești, de autoritate prioritară bucurîndu-se Rîmnicul cu vrednicii săi ierarhi și cărturari, în frunte cu Antim Ivireanul, care a dat colectivității românești puterea rezistenței la potrivnicele împrejurări istorice și conștiința națională, păstrînd indestructibilă unitatea românilor.

Cărțile tipărite la Rîmnice au pătruns și în Banatul nostru, prin care cei ce așteptau reînvierea națională au cunoscut înțelepciunea cărturarilor de peste munți, prin care frații din întreg spațiul carpato-dunăreano-pontic și-au sincronizat bătăile de inimă și elanul spre marile impliniri.

Vrednică de pomenire este contribuția clerului la luptele de eliberare socială și națională. Și „gajul trecutului” formează chează și viitorului”.

Ultimul capitol (IV) evocă dezvoltarea istorică a Mitropoliei Olteniei și vredniciile înalților ierarhi care au condus-o sau o conduc în prezent.

O hartă indicînd monumentele de arhitectură și artă bisericească încheie succinta prezentare ilustrată.

Elaborată sub îndrumarea înalt Prea Sfințitului Nestor, Mitropolitul Olteniei, de către Prea Sfințitul Damaschin Severineanul, episcop-vicar, și preoții dr. Alexandru Ciurea, Ilie Brătan și Ion Răduț, colectiv înzestrat cu intuiția frumosului, placheta se constituie ca un veritabil ghid spre comorile de artă bisericească din această parte a țării.

Marcu Bănescu

Monumente istorice și de artă religioasă din Arhiepiscopia Vadului, Feleacului și

Clujului, Editura Arhiepiscopiei Ortodoxe Române a Vadului, Feleacului și Clujului, Cluj-Napoca, 1982, 345 pp.

Lucrarea se înscrie în seria unor foarte reușite apariții editoriale, atât prin conținut cât și prin prezentarea grafică ce poate fi socotită o demonstrație de artă poligrafică. A fost tipărită din inițiativa și purtarea de grijă a Înalt Prea Sfințitului Teofil, Arhiepiscopul Vadului, Feleacului și Clujului, semnatarul prefeței.

Primul capitol, aparținând acad. prof. Ștefan Pascu, cuprinde „Istoricul Arhiepiscopiei Vadului, Feleacului și Clujului. La început sînt enumerate dovezile ce atestă prezența creștinismului în părțile Transilvaniei, între secolele III-VIII, cum sînt: „donariumul” de la Biertan cu monogramul lui Hristos, „opațele” cu semnul crucii de la Alba Iulia și altele.

Mai tirziu, odată cu apariția cnezatelor și voievodatelor românești, sporind numărul lăcașurilor de cult creștine au apărut în chip firesc și organizațiile bisericești.

Expansiunea politică maghiară în Transilvania, însoțită de expansiunea catolicismului, a însemnat o gravă amenințare pentru instituțiile politice și spirituale românești. Cu toate strădanile, presiunile și amenințările oficiale, românii nu și-au părăsit credința ortodoxă.

În prima jumătate a secolului IV în Maramureș se întemeiază mănăstirea de la Peri, care va deveni centrul cultural și religios al părților nordice ale Transilvaniei, recunoscută ca atare și oficial în anul 1931 de Patriarhia ecumenică din Constantinopol.

În continuare sînt amintite ctitoriile lui Ștefan cel Mare din Transilvania, una la Vad și alta la Feleac, care vor fi nucleul celor două episcopii, a Vadului și a Feleacului. Se arată că primul episcop al Feleacului, păstorind încă înainte de 1488, a fost Marcu, iar ultimul, pomenit documentar în anul 1538, a fost Petru.

Se face apoi un scurt istoric al episcopiei Vadului, care a avut o viață mai lungă și mai bogată: peste 150 de ani de existență. Primul episcop atestat documentar a fost Ilarion, la anul 1523, iar ultimul a fost Eftimie (1623—1627). După acesta, episcopia Vadului își încetează existența, teritoriul ei fiind înglobat în cuprinsul Mitropoliei de la Alba Iulia. Primul mitropolit cu reședința la Bălgrad a fost Eftimie (1571—1579), urmînd o serie

de alți mitropoliți, între care s-a remarcat în mod deosebit Simion Ștefan, care a tipărit în limba română numeroase cărți, culminînd cu „Noul Testament” de la Bălgrad (1648).

Ferioda stăpînirii Habsburgilor în Transilvania a fost amplu tratată, deoarece lupta românilor pentru drepturi naționale, sociale, economice și religioase a luat un avînt deosebit. Pentru a putea stăpîni mai bine populația românească, noii cîrmuitori încearcă atragerea acesteia la catolicism, chiar cu păstrarea ritului ortodox, promițînd o serie de avantaje. În cele din urmă, 38 protopopi au iscălit actul uniției cu „Biserica Romei cea catolică”, cu condiția să se bucure de privilegiile de care se împărțeau „mădulariile și popii bisericii sfinte”.

Autoritățile nu au respectat înțelegerea, ceea ce declanșează nenumărate acțiuni ale românilor. Sînt evidențiate activitatea episcopului Inochentie Micu (1728—1744), mișcarea „Supplexului”, din 1791, revoluția de la 1848 și „mișcarea memorandistă” din 1892—1894. Prin ierarhii și clerul ei, Biserica românească din Transilvania a participat la toate acțiunile și manifestările de conștientă unitate națională, aducîndu-și din plin contribuția la Unirea cea mare din 1 decembrie 1918.

După Unire, un act de o importanță deosebită a fost reînființarea Episcopiei Ortodoxe Române a Vadului, Feleacului și Clujului în anul 1921, cu reședința la Cluj. Primul episcop a fost Nicolae Ivan urmat de Nicolae Colan, în timpul căruia are loc și istoricul act al reîntregirii Bisericii Ortodoxe Române (1948). În anul 1957, episcopul Nicolae Colan este ales arhiepiscop de Alba Iulia și Sibiu și mitropolit al Ardealului, iar în scaunul vacant a fost desemnat P. S. Episcop Teofil Herineanu. În 19 iunie 1973, Sinodul Bisericii Ortodoxe Române a hotărît înălțarea acestei Episcopii la rangul de Arhiepiscopie, iar a P. S. Sale Teofil Herineanu la rangul de arhiepiscop. Arhiepiscopia Vadului, Feleacului și Clujului își întinde jurisdicția asupra județelor Cluj, Bistrița-Năsăud și Maramureș, cuprinzînd un număr de nouă protopopiate.

Următorul capitol al lucrării, semnat de acad. prof. Virgil Vătășianu, este intitulat „Considerațiuni privind evoluția arhitecturii ecleziastice pe teritoriul Episcopiei vadului, Feleacului și Clujului”.

În Transilvania centrală și de nord, cele mai vechi urme de biserici provin de la clădiri din piatră, fiind vorba despre fundațiile a două biserici aproximativ contemporane una cu alta, dezgropate lângă cetatea de la Dăbica și datate din secolele X—XI. În ceea ce privește bisericile din lemn, acestea apar menționate în documente în secolul XIV, dar monumentele păstrate efectiv nu par a fi mai vechi de secolul XVI. Se tratează probleme privind tehnica de construcție a bisericilor de lemn și de zid, a influențelor, a relațiilor dintre arhitectura de lemn și cea de zid. Datorită persecuțiilor stăpînirii străine, Biserica din Transilvania a intensificat relațiile cu Moldova și Țara Românească, lucru ce se poate observa și în stilul de construcție al lăcașurilor de cult. În încheiere, autorul face cîteva scurte considerații despre noile orientări ale arhitecturii religioase în secolele XIX și XX, pomenind despre încercările de a se crea un stil românesc modern, dar legat totuși de tradiție.

Pictura vechilor biserici din Arhiepiscopia Vadului, Feleacului și Clujului este tratată în continuare de cercetătorul dr. Marius Porumb. Se arată că indicii de ordin arheologic au dovedit că încă din prima fază, adică de pe la mijlocul veacului IV, ctitoria cnezilor din Giulești (Maramureș) a fost ornamentată cu pictură murală ca și biserica Bogdăneștilor de la Cuhea, datînd din aceeași vreme. S-a evidențiat că Maramureșul a rămas credincios concepțiilor artistice ortodoxe, suferind doar slabe influențe occidentale. În sprijinul acestei teze, autorul aduce numeroase exemple de icoane din secolele XV—XVI, de certă factură bizantină. Secolul XVI a însemnat o masivă pătrundere a stilului moldovenesc în arta Transilvaniei, fie prin meșteri moldoveni veniți aici, fie prin zugravii ardeleni formați în Moldova. Sînt citate exemple în acest sens, dintre care două triptice, pictate de un unic zugrav anonim și anume cel de la Agirbiciu, pictat la 1555 și cel de la Bica, pictat în 1563. Autorul constată o scădere în activitatea zugravilor bisericesti de la mijlocul secolului XVII, nu numai în numărul de icoane ci și în calitatea artistică. În schimb, începînd cu al doilea pătrar al veacului XVIII se constată o deosebită intensificare a activității artistice românești, sporind numărul pictorilor de biserici și de icoane, perioadă

în care numeroase comunități sătosești își refac bisericile, le repictează, sau își zugrăvesc iconostase noi. Se formează chiar și o „școală” de pictură cu o pronunțată trăsătură populară.

Din seria zugravilor cunoscuți din această perioadă sînt amintiți Alexa Zugravul, Radu Munteanu, Nichita Zugravul și alții.

Spre sfîrșitul veacului XVIII se remarcă o pătrundere a curentului baroc în pictura românească din Transilvania a unui deosebit avînt al picturii pe sticlă datorat Mănăstirii Nicula și satelor din jurul orașului Gherla.

Mihai Bărbulescu se ocupă de „Vechi urme creștine din Arhiepiscopia Vadului, Feleacului și Clujului”, pornind de la cele mai vechi mărturii arheologice ale începutului creștinismului pe teritoriul României. Autorul apreciază că sînt 15 obiecte paleocreștine ardeleni de mare importanță ca donarium-ul de la Biertan, opaițul de la Dej, etc., toate datate din secolele III—IV, unele chiar din secolul II.

Prezentarea detaliată a acestor materiale arheologice este integrită de opiniile istoricilor care s-au ocupat cu studierea lor. Alături de prezentarea vechilor urme creștine ce au aparținut populației autohtone se numără și vestigiile creștine ce au aparținut migratorilor aflați în trecere ori stabiliți vremelnice în aceste ținuturi, cu specificarea diferenței dintre unele și celelalte. Din cea de a doua categorie, se disting obiectele din mormîntul căpeleniei germanice Omharus, descoperit la Apahida, și tezaurul de la Someșeni, aparținînd aceleiași formațiuni germanice gepide sau ostrogote. Cele mai vechi lăcașuri de cult din această zonă, respectiv bisericile de la Dăbica din secolele X—XI, încheie prezentarea.

Capitolul următor al lucrării, sub semnătura lui dr. Marius Forumb, tratează problema vechilor biserici românești din secolele XIII—XVI. Printre cele mai vechi se numără și biserica din Giulești (Maramureș), datată din secolul XIII și existentă timp de șase veacuri, o ctitorie a cnezilor giuleșteni.

Alte monumente importante din secolul XIV au fost: biserica din Sarasău, mănăstirea Bîrsana, mănăstirea Cuhea, mănăstirea din Peri.

Din secolul al XV datează biserica din Săndulești (jud. Cluj), apoi cele două importante biserici din Vad și Feleac, con-

struite cu sprijinul material și moral al lui Ștefan cel Mare, care le-a înzestrat și cu cele necesare cultului. Documentele și inscripțiile păstrate pe diferite obiecte de cult atestă și în secolul XVI, existența unui însemnat număr de biserici românești, mai ales din lemn, material perisabil, ce nu a rezistat până în zilele noastre. Din acest veac se remarcă ctitoriile lui Mihai Viteazul de la Alba Iulia, Ocna Sibiului, Făgăraș și Lujerdu.

Următoarele cinci capitole ale lucrării sînt dedicate bisericilor de lemn, foarte numeroase în Arhiepiscopia Vadului, Feleacului și Clujului, păstrătoarele unor valoroase obiecte de cult.

În fiecare capitol se face prezentarea bisericilor de lemn din cîte o zonă a Transilvaniei, după cum urmează: dr. Marius Porumb „Biserici de lemn din Țara Maramureșului”, Bogdan Tarnanschi „Biserici de lemn din Țara Lăpușului și din Țara Chioarului”, Gheorghe Măndrescu — „Biserici de lemn din Țara Năsăudului și din Ținutul Bistriței”, Nicolae Sabău — „Biserici de lemn din Podișul Transilvano-Someșan, Ioan Toșa — „Biserici de lemn din împrejurimile Clujului și a Huedinului.

Fiecare autor se ocupă la început de tehnica construcției bisericilor de lemn, care diferă de la zonă la alta, apoi de probleme privind ornamentația în lemn și pictura acestor biserici. Se continuă cu o analiză amănunțită a celor mai importante biserici de lemn din ținuturile amintite. Din lectura textelor aflăm că unele biserici de lemn datează chiar din secolele XVI—XVII, dar majoritatea aparțin veacului următor. În ele se păstrează manuscrise, icoane și alte obiecte de cult din secolele XVI—XVIII cum sînt: manuscrisul de la Budești (sec. XVI), icoanele reprezentînd pe Sf. Ioan Botezătorul și Sf. Nicolae (sec. XVI), păstrate în aceeași biserică, „Tetraevangheliarul” — manuscris de la Rusu Bărgăului (1511) — și încă multe altele.

În patrimoniul Muzeului maramureșan din Sighetu Marmației se păstrează și o icoană din secolul XV — Maica Domnului cu Pruncul — provenind de la biserica de lemn din Văleni.

Un alt capitol al lucrării, semnat de Adriana Morar și Gheorghe Măndrescu, este rezervat arhitecturii religioase de zid din secolele XVIII—XIX. După ce arată că numărul bisericilor de zid este mult inferior, comparativ celor de lemn, autorii trec la

considerații de ordin tehnic și stilistic, cu prezentarea fiecărei biserici în parte. Adriana Morar se ocupă de „Monumente de artă religioasă din secolul XX”, arătînd că începutul acestui secol duce la cristalizarea unui stil „național” în arhitectura bisericească. Bisericile ce se construiesc acum încearcă să reediteze modele ale bisericilor tradiționale românești ori bizantine. Printre cele mai importante lăcașuri de cult construite în această perioadă sînt: Catedrala din Cluj-Napoca, catedrala din Gherla, catedrala din Baia Mare, biserica din Bistrița Bărgăului, biserica din Bistrița și biserica din Livezile.

Ultimul capitol al lucrării, închinat bisericilor nou construite în Arhiepiscopia Vadului, Feleacului și Clujului, este semnat de P. S. Justinian Chira Maramureșanul, Episcop-vicar. Se arată că după Unirea de la 1 Decembrie 1918, cînd Transilvania s-a unit cu Patria-mamă, pe aceste meleaguri încep să se construiască numeroase „vetre de viață duhovnicească românească”, iar cele vechi se renovează. Printre construcțiile remarcabile ale acestei perioade amintim: mănăstirea Rohia, biserica din Rodna, biserica din Valea Drăganului, biserica din Zagra, biserica din Baia Sprie și biserica din Turda.

Lucrarea se încheie cu rezumate în franceză, engleză, germană și un indice de localități.

Bogata ilustrație, în condiții grafice ireproșabile, adaugă o notă în plus acestei apariții editoriale, ce se recomandă tuturor iubitorilor de artă.

Ioan Buzan

Justinian Chira Maramureșanul, Episcop-Vicar, *Darurile Bisericii*, editura Arhiepiscopiei Ortodoxe Române Cluj-Napoca, 1983, 255 pp.

Încadrîndu-se în rîndul numeroaselor scrieri ale ierarhilor noștri, cartea Frea Sfințitului Episcop Justinian este o nouă atît sub raportul fondului, cît și al formei. Autorul și-a propus și a realizat o carte accesibilă celui mai variat public. Fără a lăsa în afară problemele fundamentale ale credinței ortodoxe, acestea au fost expuse într-un mod direct, bazate pe Sfînta Scriptură și fără alambicări teologice prea pretențioase. Deși nenotată pe capitole, cartea cuprinde șase părți, în fiecare fiind grupate o serie de articole, purtînd un titlu

semnificativ. Astfel, partea întâi „Biserica”, cuprinde pe scurt o expunere a învățăturii ortodoxe despre Biserică, accentuând faptul că „Biserica creștină nu e o casă de adunare numai, ci e însăși Golgota mîntuirii noastre”. Ea „nu e o instituție numai, ci Ea e viața nouă cu Hristos și în Hristos, condusă de Duhul Sfînt” (p. 8). Urmează apoi cinci articole care îndreptătesc titlul cărții. Cele cinci daruri ale Bisericii, expuse de autor, sînt: „Numele de creștin”, „Dreapta credință”, „Harul lui Dumnezeu”, „Sfînta Scriptură” și „Sărbătorile” (pp. 10—27). În același capitol sînt cuprinse articolele: „Preotul”, „Despre Sfînta Liturghie”, „Monahismul” și „Toaca”. Partea a doua (pp. 63—122), cu titlul „În lumina învierii”, cuprinde învățături privitoare la Sfînta Cruce, la dumnezeirea Fiului lui Dumnezeu, cuvintele rostite de Mîntuitorul pe Cruce, despre înviere, despre mărturia Sfîntului Apostol Toma, despre mironosițe, despre judecata de apoi și despre cei repausați. Urmează partea a treia, „Nașterea Domnului” (p. 133—158), care înmănunchiază un grup de cinci articole în care se vestește marea bucurie a Nașterii și a înnoirii lumii.

Partea a patra cuprinde un număr de treisprezece articole în care sînt tratate teme ca: „Noul Testament, temelie a vieții creștine”, „Muncă și rugăciune”, „Virtutea smereniei”, „Glasul preotului”. Este prezent de asemenea, îndemnul la cumpătare, la rugăciune și, un articol deosebit, dar îndreptățit: „Despre educația bătrînilor”. Sub titlul „Iubire de Patrie”, sînt grupate un număr de alte douăsprezece articole în care, alături de comorile, frumusețile și noile înfăptuiri ale patriei noastre, ca expresie a sufletului, a neamului românesc, sînt prezenți Eminescu și Brîncuși, catedrala clujeană, unicitatea Voronețului. Toate acestea determină pe autor să considere că „țara noastră a fost așezată de Dumnezeu în calea tuturor bunătăților” și nu „în calea tuturor răutăților” (p. 216), cum se spunea înainte. Ultima parte a șasea sub titlul „Din tezaurul cultului ortodox” cuprinde rugăciunile începătoare, psalmul 50, crezul, cele 10 porunci dumnezeiești, cele 9 porunci bisericesti și Paraclisul Sfîntei Născătoare de Dumnezeu. Așadar, pe lângă rolul învățătoresc pe care-l îndeplinește, cartea de față poate fi folosită și pentru rugăciunea individuală, grație ultimului capitol. Trebuie remarcat modul deosebit în care cartea a fost concepută și

scrisă. Alături de tratarea simplă, accesibilă a unor probleme teologice, în ea se găsesc părți de o mare sensibilitate, gingășie, candoare, degajîndu-se o deosebită deschidere, apropiere față de cititor. Bun cunosător al „Filocaliei”, autorului nu-i este străin nici Goethe, nici Blaga, nici H. Hesse. Apoi, ancorarea în realitate, în viața socială, face ca marile probleme ce frămîntă lumea — cum ar fi pacea — să-și găsească loc în paginile cărții. Autorul este convins că „nu de la război, ci de la pace trebuie să așteptăm realizarea tuturor dorințelor noastre cele mai curate, a idealurilor noastre cele mai înalte” (p. 230). De aceea, „în gigantica luptă în care s-a angajat acum omenirea împotriva războiului, Biserica, fiecare slujitor al ei, toți credincioșii nu pot, nu au dreptul să stea nepăsători” (p. 232).

Prin problemele dezbătute, prin stilul atrăgător ca și prin realismul pe care îl degajă, cartea Prea Sîntitului Episcop Vicar Justinian își dovedește calitățile deosebite. La acestea, un spor calitativ este oferit de calitățile grafice excelente, de frumoasele ilustrații cuprinse ca și de formatul cărții.

Dr. Ioan-Vasile Leb

Almanah 1982—1983, 100 de ani de la apariție. Editat de parohia ortodoxă română din Viena.

Alese bucurii, cu miresme de dîncolo de veac, din jertfelnicul generației „Luceafărului”, ne aduce Almanahul de la Viena 1982—1983.

Se cunosc multilateralele activități desfășurate de Societatea academică literară „România Jună” (1871—1940) și se știe că, printre aceste activități, se numără și „Almanahurile literare” publicate în 1883 și în 1888. În cel din anul 1883 apare, întâia oară, „Luceafărul” lui Eminescu, alături de colaborările unor scriitori și poeți de seamă, aflați în țară sau peste hotare.

Periodicul „junilor” de la finele veacului trecut a fost preluat, în alte condiții social-politice, după mai bine de șapte decenii, de parohia ortodoxă română din Viena, care se bucură de colaborarea Asociației „Unirea. Prietenii României în Austria”.

Almanahul jubiliar 1982—1983, editat în limba română și germană de parohia ortodoxă din Viena, sub conducerea distinsului preot dr. Marin M. Braniște, cin-

stește osteneala generațiilor militante din trecutul veac și vădește legăturile coloniei române din Austria cu Biserica și țara-mumă. Membrii acestei colonii se consideră prin simțire și fapte, urmași ai ctitorilor „României June”, „mesageri ai spiritului românesc și ai prieteniei între popoare în capitala Austriei” (dr. Nicolae Șerban Tanașoca), sporind „tezaurul literar comun româno-venez” (pr. dr. Marin M. Braniște).

Volumul se deschide cu „Precuvântarea” Prea Fericitului Părinte Iustin, Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române, în care este apreciată osteneala obștei române din Viena și îndemnată să-și păstreze „individualitatea prin cultivarea trecutului glorios al neamului din care se trage” și să contribuie la promovarea cunoașterii și stimei reciproce a celor două patrii cărora aparține, sufletește uneia, cetățenește altelea”.

După obișnuitul calendar ortodox pe anul 1982 și 1983 și numeroase date memorabile din trecutul și prezentul României, un bogat material documentar și literar se așterne pe cele 218 pagini care urmează.

În primele pagini este reprodusă „Chemarea”, cultelor religioase din România pentru dezarmare, pace și bună înțelegere între oameni și popoare, formulată în adunarea de la București din 25—26 noiembrie 1981.

Deosebit de interesant este, pentru noi cei din țară, capitolul „Din viața românilor din Austria”, „Cronica parohiei ortodoxe române din Viena și din Salzburg (cuprinzând românii ortodocși din Salzburg, Linz, Graz, Innsbruck și împrejurimi) și a Asociației „Unirea — Prietenii României în Austria” de pr. dr. Marin M. Braniște și Vinzenz Przypolski, președintele asociației.

După versuri de St. O. Iosif și Otilia Cazimir, urmează un grupaj de studii teologice și istorice, care ar putea intra în paginile celor mai prestigioase publicații de specialitate. P. C. prof. dr. Ene Braniște semnează esul: „Limba liturgică la români, privită în evoluția ei din edițiile liturghierului, și importanța sa pentru formarea și unitatea limbii noastre literare. Titlul exprimă clar tematica, iar expunerea demonstrează, cu bine cunoscuta limpezime a autorului, însemnătatea edițiilor liturghierului, tipărite de Coresi la Brașov (1570), de Dosoftei la Iași (1679

și 1683), din inițiativa mitropolitului Varlaam, la Sibiu (1687 și 1689) și mai ales a edițiilor mitropolitului Antim Ivireanul. luate ca normativ pentru multe ediții ulterioare, revizuite, completate de-a lungul anilor, până la ultima ediție românească din 1980, fiecare îmbunătățind pe cea anterioară.

După un grupaj de reportaje și evocări, aflăm alte gânduri și atitudini creștine în articolele: „Biserica Ortodoxă Română și vocația păcii” de Înalt Prea Sfințitul dr. Antonie Plămădeală, Mitropolitul Ardealului și „Viața mănăstirilor românești integrată în Biserica și societate” de Înalt Prea Sfințitul Adrian Hrițcu, Arhiepiscop al Arhiepiscopiei Ortodoxe Române pentru Europa Centrală și Occidentală; „Așezămintele românești din Țara Sfântă” (Pelerinii de ieri și de azi) de Prea Sfințitul dr. Vasile Tîrговиșteanul; „Călători români la locurile sfinte” de Prof. Dalila Lucia Aramă; „La Ierusalim Din amintirile lui Badea Cîrjan” de Ion Dianu.

Un capitol de comemorări evocă geniul lui Aurel Vlaicu, (ing. Constantin C. Gheorghiu) și remarcabila personalitate a savantului Vasile Pârvan (acad. Em. Condurachi).

Un capitol special este consacrat relațiilor austro-române, în trecut și azi, semnat de Horia Vasiloni. Este vorba mai ales de istorica vizită a președintelui României în Austria, efectuată în iunie 1981, la invitația președintelui federal austriac.

Despre prezența dacilor la Viena ne vorbește Ion Oprea în articolul: „Înaltă apreciere civilizației dacilor la Viena”. Numeroși savanți istorici, epigrafiști, lingviști, arheologi austrieci au pus la adăpost importante dovezi privitoare la istoria dacilor, piese care sînt azi podoabe ale muzeului vinez.

„Românii la apărarea Vienei”, este articolul care evocă un moment istoric de mare importanță, la care au participat și românii: depresurarea Vienei la 1683. Cu prilejul împlinirii a 300 de ani de la acest eveniment, în Austria, ne spune pr. dr. Marin M. Braniște, autorul articolului, se pregătește o aniversare de mare anvergură, la care vor contribui și unele instituții și organizații românești sau româno-austriece. Aceeași problematică o abordează prof. dr. Virgil Cîndea în articolul: „Asediul Vienei și scrierile ro-

mănești vechi". Autorul scoate în evidență importanța istorică a respingerii turcilor din fața Vienei, reflectată în relațiile autorilor români și greci, care au trăit printre români, începând cu Letopisețul cantacuzinesc până la marele cărturar Dimitrie Cantemir. Privită din alt unghi, al artelor plastice, tema este tratată de prof. Dalila-Lucia Aramă, iar păr. Marin Braniște ne prezintă istoricul crucii lui Șerban Cantacuzino, ridicată de el în pădurea Gatterhölz și a capelei, ridicată de austrieci deasupra crucii, transformările și restaurările capelei, care, oricum, păstrează memoria românilor la marele act istoric din 1683.

Înalt Frea Sfințitul Nestor Vornicescu, Mitropolitul Olteniei, semnează studiul: „Semnificația istorică a unei tipărituri românești din penultimul deceniu al secolului al XVII-lea". Este vorba despre o tipăritură (o carte de rugăciuni) de 16 file, din care lipsesc primele două, unde au fost indicate titlul, locul și data. Studiind tipăritura, din care se cunoaște un singur exemplar, prin comparații cu alte tipărituri din epocă, prin deducții logice, autorul ajunge la concluzia că această cărțuie răspunde unor stări și aspirații din țările române și o pune în corelație

cu epoca lui Șerban Cantacuzino. Tipăritura se situează în suita de gesturi și fapte care exprimă aspirația spre independență deplină, atât de statornic nutrită de români.

Din trecutul „României June” și al coloniei române din Viena, ne dau informații Cornelia Bodea și dr. Nicolae Șerban Tanașoca, iar cronica bisericească încheie cuprinsul prețiosului periodic vienez, la care se mai adaugă „Vorbe și întâmplări cu tîlc”, obișnuite în calendare și almanahuri.

Am consemnat bogatul material pe care-l conține Almanahul de la Viena, pentru a ilustra vredniciile românilor de acolo. Nu este un periodic obișnuit. El reprezintă un act de cultură, o carte care cinstește un trecut, își sincronizează pulsul cu prezentul și cultivă optimismul în perspectiva viitorului. Dragostea nedisimulată față de patria de origine și buna credință față de patria adoptivă conferă unitate variatului material editat în condiții excepționale. Prin astfel de lucrări, românii de peste hotare se întrețin într-un viu și patetic dialog cu cei „de acasă”.

Marcu Bănescu

POȘTA REDACȚIEI

Dl. prof. Eugen Glück ne scrie semnalînd două prețioase informații documentare referitoare la istoria Bisericii noastre din Banat în secolul XVII, cuprinse în acte emise de administrația otomană. Ele certifică și completează datele cunoscute cu privire la viața bisericească, făcînd aluzie la mitropolitul de odinioară al Timișoarei, Sf. Iosif cel Nou de la Partoș (1650—1655) și urmașii săi. Mulțumind pentru comunicare, redăm în cele ce urmează textul scrisorii:

„Una din sursele neutilizate ale trecutului Mitropoliei Banatului este colecția de documente turcologice, cunoscută în istoriografia europeană sub denumirea de „colecția de la Dresda”.

Acest fond depus mai demult la secția de manuscrise a bibliotecii din orașul amintit, cuprinde la anul 1680, două documente care proiectează o nouă rază de lumină asupra desfășurărilor bănățene, atît de puțin cunoscute, din ultimele decenii ale secolului XVII.

Primul document poate fi datat între 3 și 12 martie 1680 și se găsește sub cota nr. 292. Este vorba despre un ordin adresat în numele sultanului conducerii locale din Timișoara și se referă la o plîngere privitoare la perceperea taxelor care reveneau din partea credincioșilor bănățeni patriarhului ortodox de la Peci (Ipek). Ordinul subliniază că încasarea veniturilor patriarha'le este „legală”, iar sarcina a fost încredințată unui călugăr. Desigur, dispoziția se referă la conducătorul unui grup de trimiși ai patriarhului, deoarece este greu de imaginat că un singur om să fi avut posibilitatea să cutureiere zone nu tocmai sigure, după cum reiese din jalbă. Într-adevăr, un subordonat al cadiului din Timișoara i-a luat pe nedrept o sumă de 53 „gurus”. Suma pare să fi fost apreciabilă, cel puțin față de încasările trimișilor patriarhului, de moment ce a constituit obiect de reclamație respectiv dispoziție la asemenea nivel. Ordinul prevede ca banii luați pe nedrept să fie restituiți.

Nu știm dacă acest ordin a fost realmente îndeplinit sau el s-a pierdut pe căile întortocheate ale administrației otomane.

Importanța documentului amintit constă în faptul că dovedește o periodicitate a vizitelor trimișilor patriarhului din Peci în Banat, cunoscute și din catastifele provenite din anii 1660 și 1666 (I. D. Suciu, Monografia Mitropoliei Banatului, Timișara, 1975, p. 89).

Documentul este concludent și prin faptul că atestă persistența organizației bisericești statornice a românilor din „Vlașca”, astfel venirea periodică a delegaților patriarhali ar fi fost inoperantă.

O deducție similară se poate face și din celălalt document, deși este mai puțin explicit (cota nr. 372). El poartă o dată după calendarul mahomedan, care poate fi omologat între 15—25 august 1680. Ordinul emană de la sultan și se adresează pașei din Buda.

Ceea ce pe noi ne interesează este mențiunea privitoare la un fost mitropolit ortodox din Timișoara care nu mai era în funcție și a părăsit scaunul său ierarhic în condiții încă obscure. El a rămas în zonă și la momentul respectiv era lipsit chiar și de mijloacele de subsistență. Documentul nu menționează nici măcar numele mitropolitului de odinioară.

Importanța actului constă și în faptul că aduce dovada sigură a unui înfiștător al eparhiei Timișoarei în rang de mitropolit, din perioada care a urmat retragerii din scaun al Sfântului Iosif cel Nou de la Partos (1655). Activitatea acestui mitropolit a rămas necunoscută până în prezent, urmînd ca cercetările viitoare să încerce elucidarea ei (I. D. Suciu, o. c., p. 253).

Identificarea acestor două documente subliniază faptul că mai sînt rezerve documentare serioase privind istoria Mitropoliei Banatului".

S O M M A I R E

Tome XXXIII, numéros 7—8

juillet—août 1983

Evêque Dr. TIMOTEI LUGOJANUL: Le dynamisme pastoral — composante essentielle de l'activité sacerdotale. — — — — —	405
--	-----

ETUDES

Prêtre Prof. DUMITRU FECIORU: Document ancien de pensée et vie chrétiennes: L'apologie d'Aristide du II-e siècle. — — — — —	412
M. B. RUSCANU: Eschatologie et hylasme. — — — — —	436
HORIA MEDELEANU: La cathédrale d'Arad au XVIII-e siècle. — — — — —	447

LA CHAIRE DES PRÊTRES

Bienheureux Augustin: Éloge à la paix. — — — — —	460
Prêtre GABRIEL CERNAUȚEANU: Jésus Christ et l'obéissance (Le II-e Dimanche après la Pentecôte). — — — — —	466
Prêtre GH. SUTAC: Les biens matériels (Le V-e Dimanche après la Pentecôte). — — — — —	467
Prêtre Prof. SORIN COSMA: Catéchèse sur le sacrement de la Pénitence. — — — — —	471

PROBLÈMES PASTORAUX ET LITURGIQUES

Archiprêtre Dr. MARCU BĂNESCU: Le problème des anachronismes dans le langage ecclésiastique. — — — — —	475
---	-----

ANNIVERSAIRES

* * * Un Août incandescent. — — — — —	485
---------------------------------------	-----

VESTIGES DU PASSE

Archiprêtre Dr. GH. LIȚIU: Le monastère „Saint Simon le Stylite" d'Arad— Gai. — — — — —	498
--	-----

COMMÉMORATIONS

NICOLAE CORNEAN: L'Evêque Nicolae Popea combattant pour la langue et la culture roumaines. — — — — —	494
---	-----

ÉTAPES DANS LE DÉVELOPPEMENT DE LA PATRIE

Machine d'usinage actionnée par électroérosion. Nouvelle capacité de production d'Arad. Bandes de nickel pur. Un matériel original pour les constructions. Les tours de grande précision. Des outillages technologiques modernes. Des nouveaux outillages réalisés d'avance. Production supplémentaire de charbon. Un puits d'eaux thermales. Station solaire. Installation solaire à Caransebeș. La restauration des lingots. La réparation des pièces agricoles. — — — — — 500

NOTES ET COMMENTAIRES

Prêtre Prof. Dr. ION BRIA: L'orthodoxie et le mouvement œcuménique. — — 503

CHRONIQUE ECCLÉSIASTIQUE

La visite d'une délégation officielle de la C.O.E. Le Métropolitain Dr. Johannes Rinne d'Helsinki en Roumanie. L'Evêque luthérien Dr. Hermann Kunst „doctor honoris causa“ de l'Institut Théologique de Bucarest. La session du présidium et du comité consultatif de la Conférence des Eglises Européennes. Séminaire orthodoxe à Bossy. Préparation orthodoxe pour le dialogue œcuménique. Conférence œcuménique sur „la vie et la paix“. Appel pour la paix de la Conférence épiscopale d'Autriche. Les Evêques hollandais contre les armes nucléaires. Initiative pour l'appui de la paix. „L'homme — image de Dieu“. La fraternité orthodoxe serbe de l'Occident à la quatrième réunion. Les manuscrits de la Bibliothèque de Vatican en cours de reproduction. — — — — — 509

LA VIE ECCLÉSIASTIQUE DANS LA METROPOLE DU BANAT

L'Archevêché de Timișoara et Caransebeș

Itinéraire pastoral. Le clergé du diocèse au service de la paix. Cours pastoraux-missionnaires avec les prêtres. Manifestation œcuménique. Commémorations. De l'activité du Séminaire théologique de Caransebeș. Le monastère „Săraca“ en restauration. La visite des élèves du Séminaire théologique de Bucarest. L'inauguration d'une maison paroissiale. Docteur en théologie appartenant au diocèse. Exemple de dévouement. In memoriam. — — — — — 516

L'Evêché d'Arad et Hunedoara

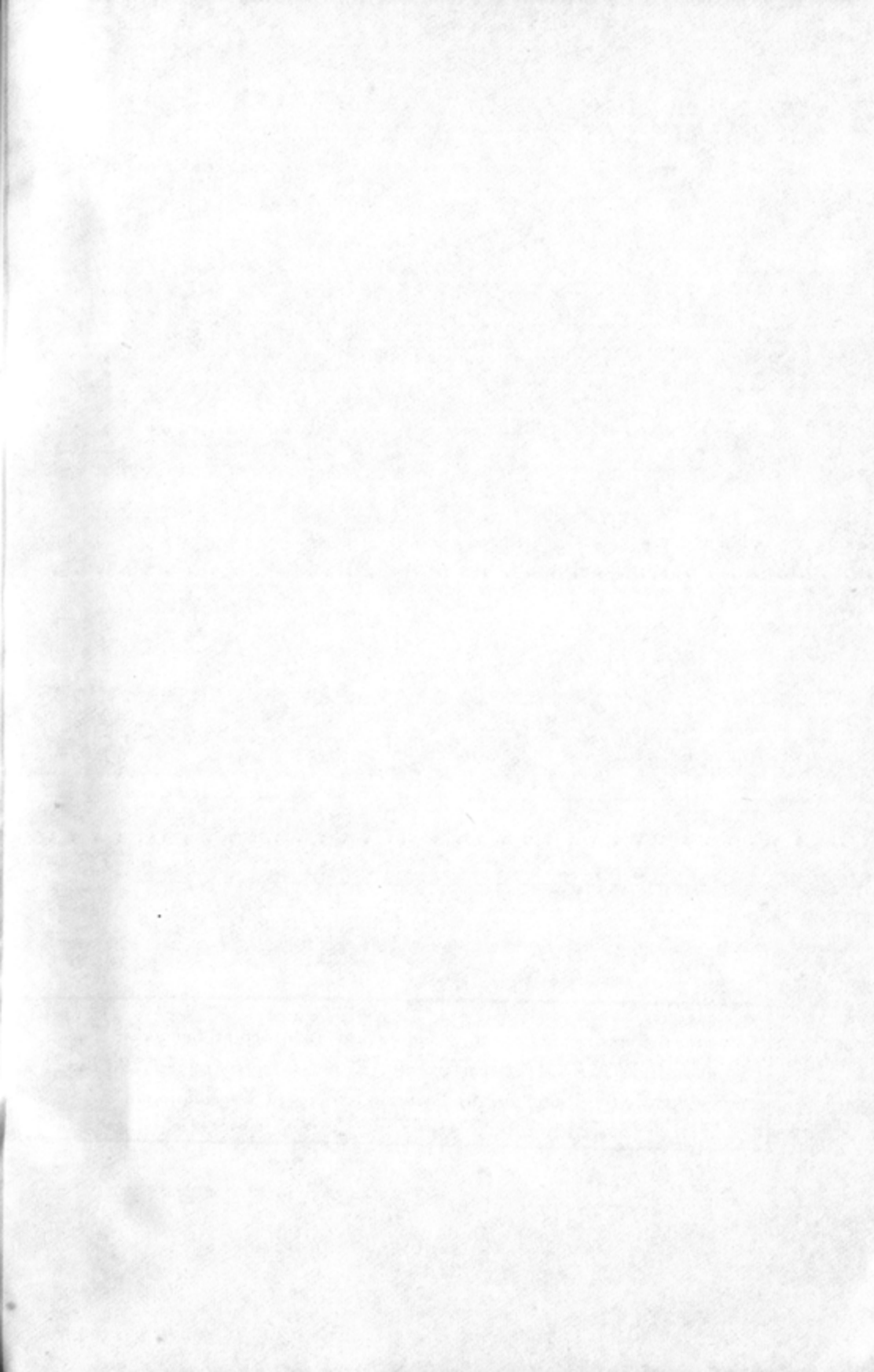
Liturgies pontificales. Missions épiscopales. Conférences sacerdotales. Décèses. 523

PRESENTATIONS BIBLIOGRAPHIQUES

La diocèse de Sibiu — pages d'histoire. Sibiu, 1981 (Prêtre Ion Durac); *Monuments historiques ecclésiastiques de l'Archevêché de Craiova*, Craiova, 1982 (M. Bănescu); *Monuments historiques et d'art religieux de l'Archevêché de Vad, Feleac et Cluj*. Cluj-Napoca, 1982, (I. Buzan); Justinian Chira, Evêque-vicaire, *Les dons de l'Eglise*, Cluj-Napoca, 1983 (I. V. Leb); *Almanach 1982—1983*. 100 ans depuis la parution, Vienne, 1983 (M. Bănescu). — — — — — 528

COURRIER DE LA RÉDACTION

ETAPES DANS LE DÉVELOPPEMENT DE LA PATRIE

Travaux — Travaux réalisés par électroérosion. Nouvelle capacité de production. — Travaux de séchage par. Un matériel original pour les constructions. Les travaux de séchage. Des outillages technologiques modernes. Des nouvelles machines modernes d'avance. Production supplémentaire de charbon. Un grand projet. Station solaire. Installation solaire à Caransebeș. La restauration des lacs. La réparation des pièces agricoles. — — — — —

NOTES ET COMMENTAIRES

Prêtre Prof. Dr. ION IRIJA: L'orthodoxie et le mouvement œcuménique.

CHRONIQUE ECCLÉSIASTIQUE

La visite d'une délégation officielle de la C.O.E. Le Métropolite Dr. Johannes Dabicki en Roumanie. L'Evêque luthérien Dr. Hermann Kuntz. La "cause" de l'Institut Théologique de Bucarest. La session du président et du comité consultatif de la Conférence des Eglises Européennes. Séminaire orthodoxe à Buză. Préparation orthodoxe pour le dialogue œcuménique. Conférence œcuménique sur "la vie et la paix". Appel pour la paix de la Conférence épiscopale d'Autriche. Les Evêques hollandais contre les armes nucléaires. Initiative pour l'appui de la paix. "L'homme — image de Dieu". Le synode orthodoxe serbe de l'Occident à la quatrième réunion. Les travaux de la Bibliothèque de Varsoïa en cours de reproduction. — — — — —

LA VIE ECCLÉSIASTIQUE DANS LA METROPOLE DU BANAT

L'Archevêché de Timișoara et Caransebeș

Ministère pastoral. Le clergé du diocèse au service de la paix. Les pasteurs-missionnaires avec les prêtres. Manifestation œcuménique. Commémorations. De l'activité du Séminaire théologique de Caransebeș. La mission "Săraca" en restauration. La visite des élèves du Séminaire théologique Bucarest. L'inauguration d'une maison paroissiale. Docteur en théologie étudiant au diocèse. Exemple de dévouement. In memoriam. — — — — —

L'Evêché d'Arad et Hunedoara

Liturgies pontificales. Séminaire épiscopal. Conférences sacerdotales. — — — — —

PRESENTATIONS BIBLIOGRAPHIQUES

Cititorii din străinătate pot abona revista „Mitropolia Banatului” adresându-se la ILEXIM Departamentul Export-Import Presă, P. O. Box 136—137; Telex: 11226; București, strada 13 Decembrie, nr. 3.

COURRIER DE LA REDACTION

suplimentară de apă termală. Stație solară. Instalație solară la Caransebeș. Recondiționarea pieselor agricole. — — — — 500

NOTE ȘI COMENTARII

Pr. prof. dr. ION BRIA : Ortodoxia și mișcarea ecumenică. — — 503

CRONICA BISERICEASCĂ

Vizita oficială a unei delegații a CEB. Î. P. S. Mitropolit dr. Johannes Rinne de Helsinki în România. Episcopul luteran dr. Hermann Kunst „doctor honoris causa” al Institutului teologic din București. Sesiunea prezidiului și comitetului consultativ al Conferinței Bisericilor Europene. Seminar ortodox la Bossey. Pregătire ortodoxă pentru dialogul ecumenic. Conferință ecumenică asupra „vieții și păcii”. Apelul pentru pace al Conferinței episcopale austriece. Episcopii olandezi împotriva armelor nucleare. Inițiativă în sprijinul păcii. „Omul chip al lui Dumnezeu”. Fraternitatea ortodoxă sîrbă din Occident la a patra întrunire. Manuscrisele Bibliotecii Vaticanului în curs de reproducere. — — — 509

VIAȚA BISERICEASCĂ ÎN CUPRINSUL MITROPOLIEI BANATULUI

Arhiepiscopia Timișoarei și Caransebeșului

Itinerar pastoral. Clerul eparhiei în slujba păcii. Cursuri pastoral-misionare. Comemorări. Din activitatea Seminarului teologic din Caransebeș. Mănăstirea „Săraca” în restaurare. Vizita elevilor Seminarului teologic din București. Inaugurarea unei case parohiale. Doctor în Teologie din cadrul eparhiei. Exemplu de dăruire. În memoriam. — — — — — 516

Episcopia Aradului și Hunedoarei

Slujiri arhieresti. Misiuni arhieresti. Conferințe preotești. Adormiți întru nădejdea vieții veșnice. — — — — — 523

PREZENTĂRI BIBLIOGRAFICE

Arhiepiscopia Sibiului — pagini de istorie, Sibiu, 1981 (Ion Durac), *Monumente istorice bisericești din Arhiepiscopia Craiovei*, Craiova, 1982 (M. Bănescu), *Monumente istorice și de artă religioasă din Arhiepiscopia Vadului, Feleacului și Clujului*, Cluj-Napoca, 1982 (I. Buzan), *Justinian Chira Maramureșanul* Episcop-vicar, *Darurile Bisericii*, Cluj-Napoca, 1983 (I. V. Leb). *Almanah 1982—1983. 100 ani de la apariție*, Viena (M. Bănescu). — — — — 528

POȘTA REDACȚIEI

52419

Tipografia Arhidiecezană Timișoara

8,00 lei